

BREZDOMCI – OBROBNA DRUŽBENA SKUPINA

SOCIOLOGIJA

Raziskovalna naloga

Avtor: Karlo JEMC

Program: Strokovna gimnazija

Mentor: Rok MIŠČEVIČ, prof. soc. in zgod.

Strahinj, marec 2024

*»Odločitev o tem, kje se na kontinuumu
stanovanjskih potreb prične brezdomstvo,
je politično vprašanje.« (Stone, 1999)*

*»Brezdomci danes predstavljajo tiste
kategorije bede, ki jih družbi ni uspelo
predvideti ali pa jih je zaradi zgrešenih
prioritet ignorirala.« (Knežević, 2000)*

*Lenega čaka
strgan rokav,
pal'ca beraška,
prazen bokal.*

(Valentin Vodnik)

I KAZALO

I KAZALO	I
II KAZALO GRAFOV	IV
III KAZALO TABEL	V
IV KAZALO PRILOG	V
Zahvala	VI
Povzetek	VII
Abstract	VIII
1 UVOD	1
2 TEORETIČNI UVOD	3
2.1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV	3
2.2 BREZDOMSTVO	3
2.2.1 Definicije brezdomstva	4
2.2.2 Vzroki	6
2.2.3 Zgodovina brezdomstva	7
2.2.4 Slovenija in populacija brezdomcev	8
2.2.5 Rešitve	9
2.3 DRUŽBENA NEENAKOST	10
2.4 REVŠČINA	12
2.5 ODKLONSKOST	13
2.6 STIGMATIZACIJA, STEREOTIPI, PREDSDOKI	14
2.7 ZAKONI IN PRAVO	15
2.7.1 Zakoni vezani na brezdomstvo	15
2.7.2 Brezdomci in sodišče	17
2.7.3 Razlika med begunci in brezdomci	17
2.7.4 Deložacija	18

2.7.5	Neprofitna stanovanja	18
2.8	KRALJI ULICE	19
2.9	ZAVETIŠČE ZA BREZDOMCE MARIBOR.....	22
3	CILJI IN HIPOTEZE.....	28
4	METODA DELA.....	29
4.1	METODA ANKETIRANJA IN INTERVJUJA	29
4.2	TERENSKO DELO.....	29
4.3	EKSPERIMENTALNE METODE	29
4.4	OPIS VZORCA RAZISKAVE.....	29
4.4.1	ANKETA.....	29
4.4.2	INTERVJU	30
A.	Katarina Rupar, socialna delavka (Kralji ulice)	31
B.	Darja Zver, vodja dnevnega centra (Škofijska karitas).....	31
C.	Manuela, vodja zavetišča	31
D.	Andrej, bivši brezdomec	32
E.	Zlatko, bivši brezdomec.....	32
F.	Tajan, brezdomec	32
4.5	OPIS MERSKEGA INSTRUMENTA.....	33
4.6	PRIPOMOČKI	33
4.7	OPIS POSTOPKA ZBIRANJA PODATKOV	33
4.8	OBDELAVA PODATKOV	34
5	REZULTATI IN INTERPRETACIJA	35
5.1	VZROKI ZA BREZDOMSTVO.....	35
5.2	POPULACIJA.....	39
A.	ŠTEVILO.....	39
B.	SPOL	40

C.	STOPNJA IZOBRAZBE	43
D.	TUJCI.....	44
5.3	SOCIALNA MREŽA.....	46
5.3.1	DRUŽINA	46
5.3.2	PRIJATELJI	48
5.4	NAČIN ŽIVLJENJA.....	49
A.	OSNOVNE POTREBE	50
B.	OSEBNI DOKUMENTI	54
C.	SOCIALNA POMOČ.....	55
D.	ZAPOSLOITEV	57
E.	POTROŠNJA	61
F.	DOSTOP DO MEDIJEV	63
G.	DROGE.....	65
H.	KRIMINAL	67
I.	POLICIJA.....	69
J.	RELIGIJA.....	71
K.	SMRT.....	72
1.1.	REŠITEV.....	74
6	MODROSTI IN NASVETI BREZDOMCEV – bralcem	80
7	SKLEP.....	81
8	VIRI IN LITERATURA.....	83
8.1	VIRI GRAFOV	85
9	PRILOGA	86

II KAZALO GRAFOV

Graf 1: Revščina v Sloveniji - SURS.....	12
Graf 2: Vzroki za brezdomstvo (mnenje javnosti).....	35
Graf 3: Delež brezdomk (mnenje javnosti).....	40
Graf 4: Ogroženost brezdomk za nasilje (mnenje javnosti).....	40
Graf 5: Vzrok za brezdomstvo pri ženskah (mnenje javnosti)	42
Graf 6: Stopnja izobrazbe (mnenje javnosti).....	43
Graf 7: Delež brezdomcev tujcev (mnenje javnosti).....	44
Graf 8: Družina (mnenje javnosti)	46
Graf 9: Stiki z družino (mnenje javnosti)	46
Graf 10: Prijatelji (mnenje javnosti).....	48
Graf 11: »Nebrezdomski« prijatelji (mnenje javnosti).....	48
Graf 12: Dostop do zdravstva (javno mnenje).....	50
Graf 13: Potrebe (mnenje javnosti)	52
Graf 14: Preizkus pomembnosti treh potreb (sedem brezdomcev)	53
Graf 15: Osebni dokumenti (mnenje javnosti).....	54
Graf 16: Socialna pomoč (javno mnenje).....	55
Graf 17: Znesek socialne podpore (mnenje javnosti)	55
Graf 18: Želja po delu (javno mnenje).....	57
Graf 19: Zanimanje za službo (javno mnenje)	58
Graf 20: Zavod za zaposlovanje (javno mnenje).....	58

Graf 21: Poraba hrane na dan (mnenje javnosti)	61
Graf 22: Poraba miloščine (mnenje javnosti)	61
Graf 23: Dostop do medijev (mnenje javnosti)	63
Graf 24: Droge (mnenje javnosti).....	65
Graf 25: Kraja (mnenje javnosti)	67
Graf 26: Ravnanje policije (mnenje javnosti).....	69
Graf 27: Vera (mnenje javnosti)	71
Graf 28: Vzroki za smrt (mnenje javnosti)	72
Graf 29: Rešitev (mnenje javnosti)	74

III KAZALO TABEL

Tabela 1: Letno št. uporabnikov zavetišča.....	24
Tabela 2: Struktura anketirancev javnosti	30

IV KAZALO PRILOG

Priloga 1: ANKETA O BREZDOMSTVU	86
---------------------------------------	----

Zahvala

Rad bi se zahvalil mentorju Roku Miščeviču, dr. Nini Modrijan, mag. Mateju Čujoviču in družini za vso pomoč, ki ste mi jo namenili pri moji raziskovalni nalogi. Zahvalil bi se tudi Manueli Božić za hitro odzivnost, Mariji Jerše za lektoriranje, Sabini Smolej za prevod ter vsem intervjuvancem za sodelovanje. Hvala vsem prijateljem, ki so si vzeli čas in moje delo prebrali. Zahvala gre tudi moji babici Mojci, za vestno sodelovanje in prinašanje kupljenih časopisov Kralji ulice. Posebna zahvala gre društvu Kralji ulice za gostoljubnost in čudovito izkušnjo.

Povzetek

V raziskovalni nalogi sem pridobil večjo bazo podatkov o vzrokih, rešitvah in načinu delovanja subkulture brezdomcev na Slovenskem. Problematika je raziskovana z vidika stroke, nestrokovne javnosti, brezdomcev in lastnega opazovanja. Pridobljeni podatki so aplikativni tudi za opis stanja brezdomstva v Evropski uniji in univerzalnega brezdomstva.

Pridobil sem mnenje javnosti 54 reprezentativnih ljudi, anketo sem izvedel tudi z 10 brezdomci, intervjuval Katarino Rupar (vodjo društva Kralji ulice), Darjo Zver (dolgoletno vodjo dnevnega centra za brezdomce v Bertokih), nekaj brezdomcev, dva nekdanja brezdomca ter mag. Mateja Čujoviča (vrhovnega sodnika), ki mi je predstavil zakonsko podlago, s katero se pri problematiki brezdomstva največkrat srečamo. Izvedel sem tudi preizkus naslovljen Preizkus treh potreb, pri katerem so brezdomci izbirali izmed ponujenega alkohola, hrane in cigaret.

Ugotovitve kažejo, da je v Sloveniji 1000–5000 brezdomcev, okoli 20 % je žensk, večinoma skritih brezdomk. Najvplivnejši vzrok za brezdomstvo so družinske razmere. Večina opazovanih brezdomcev se poslužuje uporabe drog in krade. Vsi opazovani brezdomci so bili v zaporu. V večini si lastijo telefone. Spijo okoli štiri ure na dan. Izobrazbe večinoma nimajo, ali pa je ta primarna. Primanjkuje jim prenočišč in zdravstvenih storitev, za hrano in oblačila je v Sloveniji dobro poskrbljeno. Pomoči zdravstva in policije se ne poslužujejo zaradi stigmatizacije. V večini imajo osebne dokumente in prejemajo denarno socialno pomoč 484,88 evra na mesec. Brezdomcu njegov življenjski stil ne zagotovi pogojev, da bi lahko opravljal službo. Alkohol in cigarete uživajo skoraj vsi. Celovite rešitve so cenovno dostopna stanovanja, delovna mesta, prilagojena brezdomcem, zavetišča, več socialne pomoči, poznavanje vzrokov. Rešitve na podlagi posameznih primerov tudi poroka, družinska poznanstva in nelegalno služenje denarja. Preventivne rešitve so dvig minimalnih plač, preprečevanje deložacij, socialno dostopna stanovanja in socialna podpora ljudem na pragu revščine. Mnenje stroke je enotno, med brezdomci pa je veliko neskladnosti. Stereotipi in celostno mnenje javnosti so se na podlagi primerov izkazali za upravičene, pravilne.

Ključne besede: brezdomstvo v Sloveniji, Kralji ulice, subkultura brezdomcev, stigmatizacija.

Abstract

In my research I acquired a lot of information about the reasons for homelessness, the possible solutions to this problem, and about the subculture of the homeless in Slovenia. The issue of homelessness is approached from different angles – professional and non-professional public view, from a homeless person's perspective and my own observations. The data obtained in this research are applicable to the state of homelessness in the European Union and worldwide.

My research includes a public survey of 54 participants (evenly deployed by age and gender) who are a representative sample. The survey was conducted among 10 homeless people, I also interviewed Katarina Rupar (the head of Kralji ulice Association), Darja Zver (the head of Day Centre for Homeless in Bertoki), some homeless people, two ex-homeless people, and Matej Čujovič (Master of Laws and a High Court judge), who presented the legislation mostly used when dealing with homelessness.

My findings show that there are 1,000-5,000 homeless people in Slovenia, approximately 20% of them are women, who are mostly hidden homeless women. The main reason for homelessness is a person's family situation. Most of the interviewed homeless people abuse drugs or alcohol and steal. All of them have spent some time in prison. Most of them have a mobile phone. They sleep 4 hours per night. They are mostly uneducated or have finished primary school. There are not enough shelters for them, they lack medical care, but they are well provided with food and clothes. They do not use medical services and the police due to their social stigma. Most of them have ID cards and they obtain social welfare of 484,88€ per month. Because of their living conditions it is almost impossible to be regularly employed. If there were more jobs created specifically for the homeless, access to affordable housing or homeless shelters, higher social welfare, and more help from social services, then they would have a chance to reenter our society. Preventative measures would be to raise minimal salaries, prevent evictions, provide affordable housing, and social welfare for people on the brink of poverty.

Key words: homelessness in Slovenia, Kralji ulice Association, subculture of homelessness, social sti

1 UVOD

Brezdomstvo je univerzalni družbeni problem, ki se odraža kot posledica bodisi strukturnih družbenih razmer bodisi individualnih življenjskih odločitev in stisk. Po mnenju številnih je pojav vedno pogostejši in sovпада z revščino. Je skrajna rešitev, ki je s strani družbe zelo negativno označena.

Pojav brezdomstva se mi je vedno zdel zanimiv, skrivnosten in je odpiral mnoga vprašanja. Tudi koncept ubežništva kot oblike odklonskosti, v katero spada tudi brezdomstvo, se mi zdi precej nenavaden, čeprav je dokaj pogost. Za to tematiko sem se odločil, ker me še posebej zanimajo življenja teh ljudi, njihovi problemi, celo morebitne prednosti življenja na cesti. V preteklosti sem imel veliko pozitivnih interakcij z brezdomci in spoznal, da niso vsi nevarni in nemoralni ter da je veliko dobrih, prestrašenih in izgubljenih. Ena izmed teh izkušenj je bila, ko sem pozabil denarnico in mi je nek brezdomec odstopil denar za avtobusno vozovnico. Spoznal sem, da so nam zelo podobni in so tudi oni ljudje, imajo enako čustveno zasnovo kot mi. V marsikaterih pogledih so celo bolj človeški in moralni od preostalega prebivalstva. Svoje mnenje bi rad potrdil, zavrnil oz. dopolnil s konkretnimi podatki te raziskave.

O brezdomstvu bi rad poizvedel z različnih zornih kotov. To obsega javno mnenje o brezdomcih, zakonsko podlago, ki to področje ureja, organizacije, ki so aktivne na tem področju ter poglede strokovnjakov in brezdomcev samih. Ista vprašanja bi zastavil javnosti, stroki in brezdomcem ter njihove odgovore med seboj primerjal. Posledično bi indiciral stigmo javnosti in neskladja med stroko in brezdomci. V neposrednem stiku z brezdomci bi tudi sam preživel čim več časa in podatke pridobil tudi z opazovanjem.

Poudarek naloge bo na brezdomstvu na Slovenskem, saj bo tu izveden empirični del, v svoji osnovi pa vseeno razkrije problematiko brezdomstva na splošno in ni omejen na slovensko ozemlje. Tako ga lahko apliciramo na svetovno raven problematike, zagotovo pa vsaj na situacijo v Evropski uniji.

Pri brezdomstvu gre za skrajno obliko socialne izključenosti (Busch-Geertsema, 2010). Brezdomstvo je tudi v Sloveniji velik družbeni problem (Filipovič Hrast, 2023). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ugotavlja, da število brezdomcev v Sloveniji v zadnjih letih narašča (Ravnik, 2009). Dejansko število brezdomcev v Sloveniji ni znano. Ministrstvo

za delo, družino in socialne zadeve se pri svojih ocenah opira na sekundarne vire, saj nima uradne strategije ocenjevanja stopnje brezdomstva v Sloveniji. Zaradi pomanjkanja podatkov o brezdomnih osebah v Sloveniji se državni organi težko ustrezno odzovejo na problematiko brezdomstva (Filipovič, 2019). Iz vira je razvidna smiselnost moje raziskovalne naloge, katere namen je prispevanje informacij za temeljno bazo podatkov, na podlagi katere je potlej omogočeno nadaljnje raziskovanje ali sprejemanje ukrepov za omilitev brezdomstva.

2 TEORETIČNI UVOD

Ker je namen raziskovalne naloge celostna obravnava, je temu primerno zasnovan tudi teoretični uvod, v katerem bom indiciral vse dejavnike in elemente, ki so potrebni za širše razumevanje problematike brezdomstva in njenega delovanja.

2.1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

Brezdomec je človek brez doma (SSKJ).

Pogovorno uporabljamo besedo 'klošar', ki je prevzeta iz francoske besede 'clochard', to je potepuh, brezdomec, kar je izpeljano iz 'clocher' – šepati. Prvotni pomen je torej 'šepavec' (povzeto po etimološkem slovarju). Z njim povezane besede so tudi beráč – kdor prosi, pobira miloščino; potepúh – kdor hodi iz kraja v kraj in je brez zaposlitve (povzeto po SSKJ). Vsi našteti izrazi označujejo zelo revno osebo, ki nima stalne nastanitve.

Dóm je prostor, hiša, kjer kdo stalno živi, od koder izhaja. Pomeni tudi družinsko skupnost, v kateri nekdo živi. Sinonima sta tudi prebivališče in stanovanje, ki pa imata stvarnejši pomen (SSKJ).

Révščina je stanje, za katero je značilno veliko pomanjkanje materialnih dobrin (SSKJ).

Družína je vsaj dvogeneracijska skupnost, kjer je prisotna skrb za otroke (Haralambos in Holborn, 1995).

2.2 BREZDOMSTVO

Brezdomstvo si lahko razlagamo kot skrajni primer socialne izključenosti.

Položaj brezdomstva praviloma pomeni razpad ali nezmožnost vzdrževanja ustaljenih socialnih mrež, ki nas v življenju stabilizirajo, lokalizirajo, nam dajejo dom (Dekleva in Razpotnik, 2007).

Brezdomstvo je velikokrat povezano z revščino, marginalizacijo, nezaposlenostjo, nizko izobrazbo, odvisnostjo od alkohola in drog, s psihičnimi motnjami in težkimi življenjskimi izkušnjami (povzeto po Dekleva in Razpotnik, 2007).

Brezdomce uvrščamo v eno od marginaliziranih in ranljivih skupin prebivalstva (Razpotnik in Dekleva, 2013).

Dom je več kot le fizična zaščita pred zunanjimi dejavniki. Pomeni zadovoljitev potreb po varnosti in zasebnosti in je pogoj za duševno zdravje. Povezava med brezdomstvom in duševno stisko je velika, postavlja se vprašanje, kaj je posledica česa. V vsakem primeru stanovanje kot materialna dobrina človeku večja družbeni ugled in moč (povzeto po Flaker, 1999).

Kljub številnim sistemskim rešitvam pa brezdomstvo še vedno narašča in se v svojih temeljih spreminja (Potočnik, 2023).

2.2.1 Definicije brezdomstva

Definicij brezdomstva je več in so odvisne od tega, v kolikšni meri je v določenem okolju fenomen brezdomstva priznan, ter od političnih in ekonomskih prijemov, ki so na voljo za reševanje te problematike (Mandič, 1999). Odvisne so torej tudi od časa, prepoznavanje lahko traja več let ter od bogatosti in pripravljenosti države, da določeni problem omili. Odločitev o tem, kje se na kontinuumu stanovanjskih potreb prične brezdomstvo, je politično vprašanje (Stone, 1999).

Najožjo definicijo je postavil Program stanovanjskih indikatorjev, ki ga je podprla Svetovna banka. Brezdomce definira kot ljudi, ki spijo zunaj stanovanj ali v začasnih zavetiščih (Mandič, 1999).

Zelo pogosto se uporablja definicija, iz katere izhajajo uradni podatki, in sicer da je brezdomec tisti, ki uporablja storitve in ponudbe organizacij, namenjene brezdomcem. Ta definicija ima dva problema. Izpusti brezdomne, ki se pomoči organizacij ne poslužujejo, zajame pa tudi ljudi, ki imajo dom in se vseeno poslužujejo storitev organizacij. To so lahko potencialni brezdomci ali t. i. dnevni brezdomci, ki imajo prebivališča, a dneve preživljajo podobno kot brezdomci. Tehnično gledano jih ne moremo uvrščati med brezdomce, čeprav so potrebni podobnih oblik podpore in pomoči (povzeto po Dekleva in Razpotnik, 2007).

FEANTSA je evropska federacija nacionalnih združenj, ki se ukvarja s problematiko brezdomstva. Med drugimi dejavnostmi je tudi razvoj ETHOS. ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion) je definicija brezdomstva, ki je splošno sprejeta

v skoraj vseh evropskih državah (Busch-Geertsema, 2010). Zaobjame tudi stanje povišanega tveganja brezdomstva oziroma stanovanjske ranljivosti (Potočnik, 2023). Tipologija ima teoretsko osnovo, ki razdeli brezdomce na tri ključna področja izključenosti: fizično, zakonsko in socialno področje. Fizično področje se nanaša na neustrezno bivalno situacijo, zakonsko področje pa na situacije, kjer njihove pravice niso zaščitene z zakonskimi določbami. Socialno področje zajema primere, kjer brezdomci nimajo delujočih socialnih mrež in podpornih mehanizmov (Potočnik, 2023).

ETHOS loči štiri konceptualne kategorije brezdomstva (FEANTSA, 2010):

- brez strehe/zavetja (ang. rooflessness): vključuje posameznike, ki nimajo stalnega dostopa do zavetja, kar pomeni, da živijo na ulici, v parkih, na prostem ali na drugih javnih prostorih;
- brez stanovanja (ang. houselessness): živijo v začasnih nastanitvah, kot so zavetišča, prenočišča, namestitve za brezdomce, prenočišča za begunce, osebe pred odpustom iz institucij;
- negotova nastanitev: bivajo pri prijateljih in družinskih članih, so naseljeni nezakonito ali bivajo v stanovanjih, iz katerega jim grozi izselitev;
- neprimerna nastanitev: v mobilnih domovih, stanovanjih, ki niso primerna za bivanje, prostorih, ki so po nacionalnih standardih označena kot neprimerna, in bivanje v okoliščinah ekstremne prenaseljenosti.

Ločujemo tudi med prikritim in odkritim brezdomstvom. Prvi dve kategoriji v definiciji ETHOS-a brezdomstva – osebe brez strehe nad glavo in osebe brez stanovanja – predstavljata odkrito ali vidno brezdomstvo, drugi dve kategoriji – osebe z negotovo nastanitvijo in osebe v neprimernem stanovanju – pa skrito ali manj vidno brezdomstvo (FEANTSA, 2010). Posamezniki prikritega brezdomstva so v družbi neopazni in se ne zatekajo po pomoč v za to namenjene institucije (Höfler in Bojnec, 2013). Dekleva in Razpotnik (2007) definirata prikrito brezdomstvo, da so to »ljudje, ki sicer imajo neko streho nad glavo, nimajo pa doma v pravem pomenu besede«. Vidno brezdomstvo se nanaša na situacije, ko so ljudje očitno brezdomci in so njihove težave in pomanjkanje prebivališča jasno opazne (Höfler in Bojnec, 2013). Razumevanje obeh oblik je pomembno, ker se iz skritega brezdomstva oblikuje odkrito, kar pomeni, da se moramo – še posebej, če želimo delovati preventivno – ukvarjati tudi s prikritim (Pleace, 2016). Odsotnost primerne bivališča je imenovallec vseh različnih oblik brezdomstva.

Za ženske je značilnejše prikrito brezdomstvo, bolj ranljive so tudi zaradi oskrbovanja otrok in doživljanja nasilja v družini. Veliko žensk se znajde pred dilemo, ali postati brezdomka ali poiskati gospodinjstvo samskega moškega, v katerem bo v zameno za streho nad glavo opravljala gospodinjstvo in spolno delo (Ravnik, 2009). Institucija družine je vse manj varovalni okvir (Zavrišek, 1999).

2.2.2 Vzroki

Vzrok za brezdomstvo nikoli ni le en, temveč se le-ti med seboj prepletajo in sovplivajo (Pleace, 2016). Pogosto gre za dvojne diagnoze (Höfler in Bojnec, 2013). S prepletanjem vzrokov pa se ustvarja cikel brezdomstva, ki ga je težko oziroma skoraj nemogoče prekiniti (Pleace, 2016).

Potočnik (2023) razloči štiri dejavnike za nastanek brezdomstva – strukturne, institucionalne, odnosne in individualne. Strukturni dejavniki so povezani z globljimi družbenimi, gospodarskimi in sistemskimi dejavniki in so izven posameznikovega nadzora (Potočnik, 2023). To so npr. pomanjkanje cenovno dostopnih stanovanj, revščina, gospodarska kriza. Institucionalni dejavniki se nanašajo na vlogo in vpliv institucij v družbi ter na posameznikovo vedenje, delovanje in razmišljanje. Institucije so formalne strukture, pravila, norme in sistemi, ki urejajo družbeno življenje (O'Sullivan, Pleace, Busch-Geertsema in Filipovič Hrast, 2020). Sem lahko štejemo pomanjkljive storitve socialnega varstva in zdravstvenega sistema, odsotnost dostopnih zaposlitev ter izpustitev iz totalnih institucij (npr. zapori). Odnosni dejavniki se nanašajo na interakcije in odnose med posamezniki ter njihov vpliv na vedenje, čustva in doživetja. Ti dejavniki vključujejo dinamiko medosebnih odnosov, komunikacijo, podporo, zaupanje in konfliktna situacija (Höfler in Bojnec, 2013). Odnosni dejavniki, ki vplivajo na nastanek brezdomstva, so: pomanjkanje socialnih mrež, razpad družine, socialna izolacija, stigma in diskriminacija (Pleace, 2016). Individualni dejavniki, ki vplivajo na brezdomstvo, se nanašajo na specifične lastnosti, značilnosti in okoliščine posameznika, ki lahko vplivajo na njegovo vedenje, misli, občutke in odločitve (Pleace, 2016). Individualne okoliščine so lahko izguba službe, finančne krize, izselitev, razpad družine, nasilje v družini ter telesne ali duševne zdravstvene težave (Höfler in Bojnec, 2013). Pogost individualni dejavnik je tudi odvisnost od substanc, kot so alkohol, droge in zdravila. Vendar pa odvisnosti niso vedno le vzroki, ampak so lahko tudi posledice brezdomstva (Potočnik, 2023).

Kasnejše osamosvajanje otrok je posledica podobnih razlogov kot pri brezdomstvu, to so stanovanjski problemi in nezanesljive zaposlitve. Največja skupina se v brezdomstvo poda že v adolescenčni dobi, običajno zaradi konfliktov s starši. Druga običajna krizna situacija je razpad partnerskega odnosa, sledijo smrt bližnjih, izguba službe, zadolževanje, bolezen (Ravnik, 2009). Prehod v odraslo življenje je pretežak že zaradi težko dostopnih stanovanj (povzeto po Razpotnik in Dekleva, 2007). Razvidno je, da so družinske razmere eden od pglavitnih vzrokov za brezdomstvo. Sodobna sociologija pripisuje družini različne funkcije. Pomembne z vidika brezdomstva so socializacijska, ekonomska in čustvena. Čustvena disfunkcionalnost družine se izraža tudi kot nasilje. Parsons (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995) meni, da je eden od vzrokov za nasilje družbena izoliranost sodobnih jedrnih družin. Edmund Leach: »Sodobne družine se zapirajo v družinsko zasebnost.« To slabi družbeno kohezivnost, solidarnost, otežuje družbeni nadzor in ukrepe ob ogroženosti članov (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). To torej vodi v nasilje, ločitve in psihične motnje. Delež ločitev se povečuje. Povečuje se število enostarševskih in reorganiziranih družin, hkrati pa se podaljšuje čas osamosvajanja od staršev (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Tu je spet vredno omeniti teorijo o vplivu družinskih procesov, ki pravi, da je bolj kot struktura pomembna funkcionalnost družine.

Tudi v Sloveniji poznamo primere brezdomstva zaradi denacionalizacije (Ravnik, 2009).

Pogosti vzroki so: revščina, brezposelnost, pomanjkanje cenovno dostopnih stanovanj, težave v duševnem zdravju, zloraba substanc, razpad družine in socialna izključenost (Filipovič Hrast, 2019). Poleg tega brezdomci niso homogena skupina, /.../ med njimi obstajajo tudi številne razlike (Dekleva, 2008).

2.2.3 Zgodovina brezdomstva

Knežević (2000) ugotavlja, da je suženjstvo močno vplivalo na razvoj brezdomstva. V antiki je bilo mogoče vsakega brez imetja narediti za sužnja. Tudi obratno, iz suženjstva so ljudje pogosto zbežali in postali izobčenci oz. klateži.

Srednji vek se je z represivno zakonodajo skušal rešiti problema potepuštva. Fevdalni sistem je zagotavljal varnost in stalnost, saj je bil lastnik obvezan, da bo varoval podložnike. Vseeno je brezdomstvo zaradi težav vključenja v sistem precej togih odnosov obstalo.

Obdobje od 14. do 16. stoletja je zaznamovano z beraškimi redi, ki so brezdelje in potepuštvo kaznovali z bičanjem, mučenjem in celo smrtno kaznijo. Skrb za reveže je bila prepuščena cerkvi, ki je v njenem imenu obdavčila kmete s cerkveno desetino in prodajo »odpustkov«. Čeprav je cerkev takrat podpirala odpoved materialnim dobrinam, je odločno nasprotovala ekstremističnim ubožstvenim sektam in profesionalnim beraštvom.

Od 14. stoletja dalje je glavni vir brezdomstva vedno bolj postajalo izkoriščanje delavcev. Od uvedbe kapitalizma (do 20. stoletja) je bil glavni razlog brezdomstva nezaposlenost. Po tem so se začeli uvajati različni načini pomoči brezdomnim, ki so bistveno zmanjšali njihovo populacijo (Knežević, 2000). Npr.: »Leta 1938 so v ljubljanski Cukrarni ustanovili socialni zavod, ki je vključeval ljudsko kuhinjo in možnost prenočevanja za brezposelne. Zaprtje Cukrarne je bil glavni povod za ustanovitev ljubljanskega zavetišča za brezdomce. Gre za prvo ustanovo te vrste pri nas, ki poleg tega dobro ilustrira družbeno pozornost do tovrstne problematike. Do odprtja zavetišča so brezdomsko problematiko reševali organi pregona, sodišče in organi za izvajanje kazenskih sankcij« (Ravnik, 2009).

Proti koncu 20. stoletja je svet zajel nov val brezdomstva, ki do danes še ni uplahnil. Njegovi vzroki so zaradi kompleksnega družbenega življenja večplastni in vedno več ljudem onemogočajo normalno vključitev v družbo (povzeto po Knežević, 2000). Brezdomci danes predstavljajo tiste kategorije bede, ki jih družbi ni uspelo predvideti ali pa jih je zaradi zgrešenih prioritet ignorirala (Knežević, 2000).

2.2.4 Slovenija in populacija brezdomcev

Brezdomstvo je tudi v Sloveniji velik družbeni problem (Filipovič Hrast, 2023). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ugotavlja, da število brezdomcev v Sloveniji v zadnjih letih narašča (Ravnik, 2009).

Dejansko število brezdomcev v Sloveniji ni znano. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve se pri svojih ocenah opira na sekundarne vire, saj nima uradne strategije ocenjevanja stopnje brezdomstva v Sloveniji. Zaradi pomanjkanja podatkov o brezdomnih osebah v Sloveniji se državni organi težko ustrezno odzovejo na problematiko brezdomstva (Filipovič, 2019). Potrebno je sodelovanje med sektorji, kot so socialno delo, zdravstvo, izobraževanje, pravosodje, stanovanjski sektor in lokalna skupnost. Pomemben del celovitega pristopa je tudi usmerjenost v preventivo in ozaveščanje o brezdomstvu (Potočnik, 2023).

Po nekaterih ocenah je v Sloveniji med 3.000 in 6.700 brezdomcev (SURS, 2017). Največ jih je v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kopru in na Jesenicah (Ravnik, 2009).

2.2.5 Rešitve

Med kratkoročne ukrepe spadajo zagotavljanje prehodnih domov za brezdomce, zagotavljanje hrane, oblačil in zdravstvene oskrbe. Dolgoročne rešitve vključujejo izboljšanje dostopnosti stanovanj in socialne varnosti, zmanjševanje revščine in brezposelnosti ter izboljšanje duševnega zdravja in odpravljanje zasvojenosti (Dekleva in Razpotnik, 2007).

Eden od elementov je ocenjevanje in identifikacija posameznikov, ki so brezdomni. To vključuje razumevanje njihovih okoliščin, vzrokov za brezdomstvo, potreb in ciljev (O'Sullivan, Pleace, Busch-Geertsema in Filipovič Hrast, 2020). Zagotovitev stanovanja omogoča stabilnost, varnost in podlago za druge vidike življenja, kot so zaposlitev, izobraževanje in družbena integracija (Potočnik 2023). Brezdomni posamezniki potrebujejo stalno podporo in spremljanje, da se izognejo ciklu brezdomstva. Strokovnjaki morajo zagotoviti individualizirano podporo, svetovanje, usmerjanje in pomoč pri reševanju drugih težav, kot so zaposlitev, zdravje, izobraževanje in pridobivanje stanovanja (Pleace, 2016). Rešitev vključuje pomoč pri duševnem zdravju, zasvojenosti, zdravstveni oskrbi, socialni podpori, poklicni rehabilitaciji, finančnem svetovanju in izobraževanju (Pleace in Hermans, 2020). Pomembno je, da se strategije za reševanje brezdomstva prilagajajo lokalnim razmeram (Potočnik, 2023).

Celovit pristop, ki vključuje politično voljo, dolgoročno načrtovanje, usklajevanje med institucijami ter vlaganje v dostopne in trajnostne rešitve na področju stanovanj, socialnega varstva, zdravstva in izobraževanja (O'Sullivan, Pleace, Busch-Geertsema in Filipovič Hrast, 2020).

Najuspešnejši in priznan pristop reševanja problematike brezdomstva v Evropi je 'Housing First!' ali 'Najprej stanovanje!', za katerega je pogosto kot modelna država navedena Finska. 'Najprej stanovanje!' je model, ki prednostno zagotavlja stabilno in trajno bivanje osebam, ki doživljajo brezdomstvo, ne glede na njihovo ozadje ali trenutne okoliščine. Glavno načelo je ponuditi bivališče kot temeljno človekovo pravico, namesto da bi ga pogojevali z izpolnjevanjem določenih zahtev ali pogojev. Ko so osebe naseljene, prejemajo podpirne storitve za reševanje drugih izzivov, s katerimi se soočajo, kot so duševne težave,

zasvojenost z drogami ali brezposelnost (O'Sullivan, Pleace, Busch-Geertsema in Filipovič Hrast, 2020). Program 'Najprej stanovanje!' postavlja potrebo po domu kot izhodišče za nadaljnje izboljšanje.

Najnovejši dokument stanovanjske politike v Sloveniji je Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu. V letih od 2015 do 2025 med prioritete postavlja izboljšanje dostopnosti stanovanj in krepitev najemniškega sektorja (Rogelj, Sax in Lovrenčič, 2016).

2.3 DRUŽBENA NEENAKOST

Brezdomstvo pomeni pomanjkanje določenih materialnih in družbenih dobrin. Brezdomci predstavljajo najnižji sloj prebivalstva, socialno dno. Brezdomstvo je ena od oblik absolutne revščine, revščina pa je v mnogih pogledih posledica družbene neenakosti (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). V tem poglavju bom torej definiral družbeno neenakost, ki je najpomembnejši dejavnik pri problematiki revščine in brezdomstva. Družbena neenakost se kaže v neenaki porazdelitvi materialnih dobrin, ugleda in moči. To privede do tvorjenja različnih družbenih skupin. Družbena stratifikacija je izraz, ki pomeni hierarhijo družbenih skupin kot posledica družbene neenakosti (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Družbena stratifikacija definira brezdomce na dnu hierarhične lestvice. Vzroki za družbeno neenakost lahko iščemo v bioloških lastnostih (starost, zdravje, rasa, duševnost). Vseeno so te neenakosti razmeroma nepomembne in so družbeno ustvarjene neenakosti veliko pomembnejši člen družbene stratifikacije (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Družbena neenakost izvira in se kaže na različnih področjih družbenega življenja.

Družbe tveganja je raziskoval Ulrich Beck in kažejo na neenakomerno porazdelitev problemov. Bogati sloj si lahko kupi varnost, svobodo in zdravje in s tem manj tveganja. To tveganje je civilizacijsko pripisano in se vanj rodimo. Beck meni, da se v družbi tveganja revščina, brezposelnost in lakota smatrajo kot problem posameznika, in ne družbe (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). V družbah tveganja je torej brezdomstvo obravnavano kot problem posameznika, prizadene pa najnižje sloje, saj so tveganjem bolj izpostavljeni in si s svojim kapitalom težje zagotovijo varnost.

Dejavnik neenakosti je tudi kulturni/subkulturni kapital. V sistemu, ki ga narekuje vladajoča kultura, najlažje uspeva ona sama, torej višji sloji – ostale kulture imajo težave s prilagajanjem in z osvajanjem pravil. Kulturni kapital se prek šolanja prenese v bogastvo in moč. Otroci nižjega sloja imajo težave v šoli in negativen odnos do šolanja, iz šole izstopajo

prej. Del kulturnega kapitala je tudi elaborirani ali restriktivni govorni kod, ki ga je raziskoval Bernstein (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Brezdomci imajo restriktivni govorni kod.

Načelo meritokracije, ki ga zagovarjajo Parsons in drugi funkcionalisti, pomeni razvrščanje v sloje glede na sposobnost, kjer so možnosti za vse ljudi enake. A npr. šolska uspešnost le delno vpliva na uspešnost v poklicnem in družbenem življenju, saj imajo velik pomen zveze, poznanstva in status staršev. Zoper tega načelo meritokracije še zdaleč ni uveljavljeno v današnjih družbah (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Ali populacijo brezdomcev predstavlja najmanj sposoben delež prebivalstva? Nižja izobrazba načeloma pomeni slabše možnosti za vzpon ali obstoj na visokem družbenem položaju. Za delovna mesta se zahteva vedno višja izobrazba (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Šola kot dejavnik je pri problematiki revščine zelo pomemben člen. Talcott Parsons (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995) pravi, da je: »šola kot most med družino in družbo«. Iz tega lahko sklepamo, da se bodo ljudje, ki so brez izobrazbe in niso bili deležni šolske socializacije, zelo težko integrirali v družbo. To jim zviša možnosti za socialno izključenost. Izraz socialne izključenosti je tudi brezdomstvo. Če po Durkheimu razumemo šolo kot »model družbenega sistema«, dobi stavek: »Ostale kulture imajo težave s prilagajanjem in z osvajanjem pravil, ki jih iz svoje kulture niso vajeni.« veliko širši pomen. Ne samo, da imajo marginalizirane kulture večjo možnost za brezdomstvo, temveč tudi obratno. Brezdomci, ki sami po sebi tvorijo svojo lastno kulturo, so zaradi tega vpeti v začarani krog revščine. Imajo težave z vstopanjem v družbo, saj je kultura brezdomstva močno drugačna in odtujena od kulture vladajočih slojev (to se odraža, ko brezdomec poskuša ponovno vstopiti na trg dela). Tu torej naletimo na problem, čigar rešitev bi verjetno omogočila reintegracijo brezdomcev v družbo.

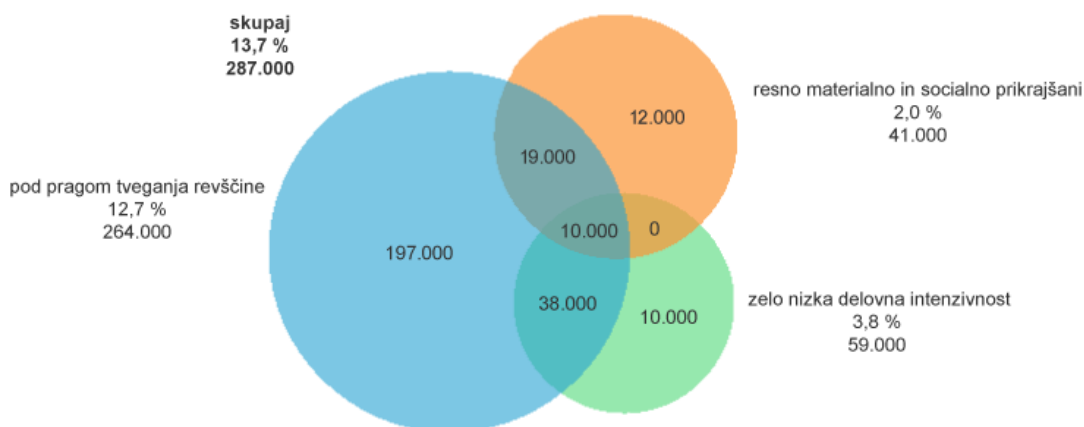
Dejavniki družbene neenakosti so tudi procesi globalizacije, po Lavalu – vzpostavitev tržnega šolstva, po Boudonu – cilj posameznika, materialne okoliščine, družinsko vzdušje, drugačen odnos do etničnih skupin (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995).

Religija opravlja določene družbene funkcije, ki so velikokrat povezane z družbeno neenakostjo: osmišljevalna funkcija, ki jo opisuje Parsons, pripisuje smisel življenjskim dogodkom, krepi red in stabilnost; kompenzacijska funkcija, ki jo je opisoval Marx z znanim citatom: »Religija je opij ljudstva.« (za neenakosti na tem svetu ter nudi nagrado v onstranstvu); legitimacijska funkcija – religija upravičuje družbeno neenakost in vzdržuje

družbeno stratifikacijo (v tem pogledu je religija ideološki aparat, s katerim višji sloj pomiri nižje in si pripiše legitimnost (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Durkheim je opisoval integracijsko funkcijo, ki povezuje ljudi, tvori skupnost in povečuje solidarnost (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995), kar se odraža v velikem številu verskih organizacij, ki delujejo karitativno in dobrodelno. Verske dobrodelne organizacije so pomemben vir hrane, oblek in drugih dobrin za brezdomne ljudi in so pomemben dejavnik v njihovem življenju. Katere vse funkcije religije igrajo pomembno vlogo pri problematiki brezdomstva?

2.4 REVŠČINA

Osebe, izpostavljene tveganju socialne izključenosti, Slovenija, 2023

1) Nekateri seštevki se zaradi zaokroževanja ne ujemajo.

Graf 1: Revščina v Sloveniji - SURS

Stopnja tveganja revščine je bila lani 12,7-odstotna in se je v primerjavi z letom prej zvišala za 0,6 odstotne točke. Z dohodkom, nižjim od praga tveganja revščine, je živelo približno 264.000 oseb oz. 13.000 več kot v 2022. Prag tveganja revščine je za enočlansko gospodinjstvo znašal 903 EUR na mesec oz. je bil 76 EUR višji kot leto prej. V absolutnem znesku je bila to največja rast po letu 2005 (SURS, 2023).

Revščino delimo na absolutno in relativno. Absolutno revščino merimo glede na sredstva, potrebna za preživetje oziroma za fizično ohranjanje svojega življenja. Merimo jo s pomočjo koncepta o osnovnih človekovih potrebah. Večina teh meril ugotavlja kakovost in količino

hrane, oblačil, strehe nad glavo, pitne vode in drugih potrebščin za zdravo življenje (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Drewnowski in Scott (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995) temeljne potrebe razdelita na prehrano, bivališče in zdravje.

Relativna revščina k tej definiciji doda še družbene dejavnike, torej standard družbenega življenja, ki se stalno spreminja v skladu z njegovimi pričakovanji. Relativno revščino ugotavljajo na podlagi državnega in dohodkovnega standarda ter razvijajo različne indekse deprivacije, v katere vštejejo prehrano, gorivo, elektriko, razvedrila, delovne pogoje, zdravje, družabne aktivnosti, počitnice in še več (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995).

Omeniti bi bilo treba tudi bolj filozofski izraz subjektivna revščina, ki opozarja na to, da revščino vsak posameznik dojema drugače. Meja revščine je tam, kjer si jo posameznik določi in vidi sam.

2.5 ODKLONSKOST

Odklonskost je neupoštevanje formalnih in neformalnih družbenih norm in zavrača konformno ravnanje. Odklonskost definirajo poleg samega dejanja tudi čas, kraj, oseba, ki dejanje izvrši in konkretne okoliščine (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Brezdomstvo je ena od oblik odklonskosti. Brezdomstvo hrati povečuje tveganje za kriminal (Dekleva in Razpotnik, 2011), ki pa je tudi odklonskost. To je lep primer oblikovanja odklonske identitete.

Nesociološke teorije iščejo vzroke za odklonskost v biološko pogojenih lastnostih – Lombrosso, gensko pogojeni ekstravertiranosti posameznika – Eysenck, primarni socializaciji – Bowlby. Pomembna je tudi teorija o vplivu družinskih procesov – bolj kot struktura je pomembna funkcionalnost družine. In nadzorstvene teorije – skupnost poskrbi, da pripadnik povzame njeno konformnost (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995).

Sociološke teorije (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995): Durkheimov koncept anomije – stanje, ko razpadajo družbene, moralne norme, vrednote in vezi med posameznikom in družbo. Kolektivna zavest posameznika oslabi in zanj zato norme ne veljajo več. Pojavi se zaradi individualizma, ki izvira iz narave industrializacije in specializacije dela. Posledica anomije je odklonskost.

Na tem je osnovana tudi teorija Roberta Mertona, le da izvor za anomijo pripisuje strukturni napetosti – neskladnost med cilji in realnimi možnostmi posameznika za doseg le-teh. Ti cilji so družbeno opredeljeni in skupni celotni družbi. Ljudje se na strukturno napetost odzovejo s petimi modeli prilagoditve (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995):

- konformizem (doseg cilja z legalnimi sredstvi, poslučuje se ga višji sloj),
- inovatorstvo (nelegalni način za doseg cilja),
- ritualizem (opustitev cilja, a še vedno spoštujejo norme),
- ubežništvo (zavržejo cilje in sredstva, propadejo, primer: brezdomstvo),
- upornišvo (zavrnejo norme, si oblikujejo svoje, alternativni način življenja).

Po Mertonu so vsi modeli razen konformizma značilni za nižji ali srednji sloj.

Teorija etiketiranja razlikuje med primarno in sekundarno odklonskostjo. Če nekdo primarno krši norme, torej da je odkloni, in je razkrit, ga družba označi za odklonskega. To spodbudi sekundarno odklonskost, ki temelji na predhodni oznaki. Ker ga družba dojema kot odklonskega, se začne tako dojemati tudi sam. Ker ga družba izloči, se povezuje s sebi podobnimi in oblikuje odklonsko subkulturo. Tako se oblikuje odklonska identiteta (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Odklonskost torej spodbuja družba z označevanjem. Stigma onemogoči posamezniku reintegracijo v družbo.

Brezdomstvo je torej oblika ubežništva, kadar individuum ne zmore doseči družbeno osnovanih ciljev. Posledično postane odkloni, beg iz kulture odklonskosti pa mu onemogoča družba z etiketiranjem, s pripisovanjem odklonske identitete in stigmo.

2.6 STIGMATIZACIJA, STEREOTIPI, PREDSDOKI

Stereotip je ustaljena ali pogosto ponavljajoča se oblika česa; obrazec, vzorec (SSKJ).

Predsódek je negativen, odklonilen odnos do koga ali česa, neodvisen od izkustva (SSKJ).

Stigmatizácia pomeni opredeljevanje koga kot družbeno manj sprejemljivega zaradi njegove drugačnosti, navadno neupravičeno (SSKJ).

Brezdomci so kot najnižja družbena skupina žrtve vseh treh od navedenih načinov obravnavanja ljudi. Eden izmed prvih primerov stereotipnega mišljenja do brezdomcev na

Slovenskem sega že v čase razsvetljenstva. Valentin Vodnik je v pesmi Dramilo (prvič objavljeni leta 1795) zapisal:

»Lenega čaka
strgan rokav,
pal'ca beraška,
prazen bokal.«

Lenoba kot vzrok za brezdomstvo je še danes ena od pglavitnih stereotipov, ki jih ima javnost do brezdomcev.

Stereotipi se prenašajo tudi preko šole. Samuel Bowles in Herbert Gintis (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995) opisujeta skriti kurikulum, torej vse, kar ni uradno določeno, a se v šoli vseeno prenaša na naslednje generacije. To so vrednote in norme, iz katerih lahko izvirajo tudi stereotipi (npr. do neizobražencev, drugih kultur, ras, manjšin in marginaliziranih skupin). Stereotipi o brezdomcih so povezani z mnogimi od naštetih. Althusser označi šolo kot ideološki aparat, ki širi ideologijo vladajočega sloja, da je njihov položaj v družbi legitimen in odvisen od sposobnosti – načelo meritokracije (povzeto po Haralambos in Holborn, 1995). Taka ideologija vzpostavi stereotip do nižjih slojev, da si ta položaj zaslužijo in so zanj krivi sami. Skriti kurikulum in šola kot ideološki aparat sta torej pomembna dejavnika pri ohranjanju in širjenju negativnih stereotipov o nižjih slojih in neizobraženih ljudeh.

2.7 ZAKONI IN PRAVO

Za predstavitev zakonov in pravnega vidika za brezdomstvo sem intervjuval vrhovnega sodnika mag. Mateja Čujoviča (v nadaljevanju **Matej**) s civilnega oddelka Vrhovnega sodišča RS in sodnico Andrejo Sedej-Grčar s kazenskega oddelka Višjega sodišča v Ljubljani.

2.7.1 Zakoni vezani na brezdomstvo

Matej: »Tega je kar nekaj, a da bi obstajal prav en splošen krovni zakon, ki se tiče brezdomstva, ne obstaja. To ni področje, ki bi bilo posebej urejeno. Brezdomci prihaja v stik s pravom in sodnimi postopki, tako kot vsi ostali prebivalci te države. Npr. če mu kdo umre, gre na zapuščinski postopek. Če se odzove ali ne, kaj naredi, če podeduje hišo.

Takega postopka še nisem srečal. Največ se jih dotika vprašanja zdravstvenega in socialnega varstva.»

Ravnik (2009) našteje zakone, ki sooblikujejo življenje brezdomcev:

- Zakon o državljanstvu RS,
- Zakon o prijavi prebivališča,
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju,
- Zakon o zdravstveni dejavnosti,
- Zakon o socialnem varstvu,
- Zakon o prekrških zoper javni red in mir,
- Stanovanjski zakon.

Dopolnitev k tem zakonom so še Nacionalni program boja proti revščini in socialni izključenosti, Nacionalni stanovanjski program in Nacionalni program socialnega varstva (Ravnik, 2009).

(Zakon o prijavi prebivališča)

Matej: »19. člen, reče se zakonsko prebivališče, če upravna enota v postopku ugotavljanja stalnega bivališča posamezniku stalnega bivališča ne more prijaviti, mu določi zakonsko prebivališče na naslov občine, na območju katere stalno prebiva. Enako določi to tudi posamezniku, ki je nastanjen v socialnovarstvenem zavodu, recimo zaporih, bolnišnicah za duševne bolezni. Upravna enota to posreduje Centru za socialno delo. To velja za državljane in za tujce, ki imajo dovoljenje za bivanje v Sloveniji. Ne more kot migrant dobiti zakonskega prebivališča.«

Ali je beračenje dovoljeno?

Andreja Sedej Grčar (Sodnica Višjega sodišča v Ljubljani, kazenski oddelek): »Beračenje ni kaznivo dejanje v nobenem primeru. Je pa v določenih primerih prekršek, in sicer kadar je beračenje vsiljivo. Takrat se šteje kot prekršek za javni red in mir. Lahko te oglobijo, temveč ponavadi policisti dajo le opozorilo. Izjeme so organizirane vsiljive skupine. Npr. pred kratkim so bili v Sloveniji Romuni iz sirotišnic, ki so jih kriminalne združbe pripravile do vsiljivega kolektivnega beračenja in so tako služili denar. V takih primerih policija beračenje kaznuje z globo. Načeloma pa beračenje ni problem. Velikokrat se brezdomci poslužijo t. i.

prikritega beračenja, se pravi, da v zameno postori nekaj zate. Se pravi prekršek je samo vsiljivo beračenje, v nobenem primeru pa beračenje ni kaznivo dejanje.»

2.7.2 Brezdomci in sodišče

Matej: »Brezdomci zelo redko pridejo v stik s sodiščem.«

Ali je brezdomec lahko tožen, če nima osebnega dokumenta?

Matej: »Ti v bistvu ne potrebuješ osebnega dokumenta, da si tožen. Bolj je pomemben naslov, ker ti sodišče mora vročati pošto. To je bolj pomembno kot osebna izkaznica. Označi pa se v postopku ali z imenom, priimkom in naslovom ali z navedbo EMŠA. Baze podatkov pa so toliko povezane, da če vpišeš EMŠO, tudi sodišče vidi stalno prebivališče. Pri vročanju je veliko težav. Če 15 dni ne dvigneš, ti bodo pošto vrgli v nabiralnik in se šteje, kot da si podpisal. Brezdomcu ne morejo dati pošte v nabiralnik občine.«

Matej: »Če je brezdomec tožen ali želi koga tožiti, mu odvetnika priskrbi država. Mora dokazati, da izpolnjuje pogoje. Dve stvari imaš: Zakon o sodnih taksah, ki omogoča, da si oproščen plačila sodne takse za postopek, ter Zakon o brezplačni pravni pomoči, na vsakem okrožnem sodišču, ki jih je 12 v državi, je služba za brezplačno pravno pomoč in ko ti izdajo odločbo, potem dobiš odvetnika, plačuje pa ga država.«

Videl sem, da je v eni tožbi zastopnik brezdomca Kralji ulice. Ali samo v smislu vročanja pošte ali še kako drugače?

Matej: »Lahko tudi kaj več. Očitno so sodelovali in za vročanje in tudi kot zastopnik. Ker recimo za zastopanje pred okrajnim sodiščem ne potrebuješ odvetnika. Lahko bi šel npr. ti svojo mamo zastopat. Vsak, ki je poslovno sposoben, lahko zastopa.«

2.7.3 Razlika med begunci in brezdomci

Matej: »Ne, begunci, pri njih pridejo v poštev mednarodni akti. Oni imajo čisto svojstven položaj, status begunca – ekonomski, vojni, veliko različnih tipov beguncev obstaja. Jasno je, da begunec nima doma. Država ščiti pravico do doma. To pomeni, če ti dom imaš, mora država poskrbeti, da ti ta dom ostane. Ni pa obveznost države, da ti dom zagotovi. Ni dolžnost države, da vsem zgradi hiše in jim da stanovanje. Ščiti pravico do doma, torej do prostora, ki si ga ti posvojil kot dom. Tam notri veljajo določene pravice, ki ti jih država ščiti. So pa tudi sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice, kjer so določenim skupinam

ljudi priznali pravico do tega, da jim je treba zagotoviti dom. Mislim, da so pod to spadali begunci, nomadi in še nekaj skupin. Če imaš status begunca, torej država poskrbi, da imaš dom. Ga nastanijo v dom za begunce. Tako da ni isto.»

Največja pravna razlika je, da begunci imajo krovni zakon, torej zakon, ki to področje posebej ureja. Ter tudi mednarodne akte. Brezdomci tega nimajo in se ravna po zakonu kot vsi drugi državljani RS.

2.7.4 Deložacija

Matej: »Deložacija pomeni prisilno izselitev. Recimo, da imaš hišo in zakockaš denar in te tožijo, da ti denar vrneš. In ti denarja nimaš. Recimo 300.000 evrov. Ker v izvršbi ne morejo s tvojega računa vzeti denarja, bo predlagal, da se zarubi tvoja nepremičnina in da se v postopku proda. Če je znesek ustrezen, se pravi 300.000, ti jo bojo najbrž prodali. Smo pa imeli primer, kjer je toženi dolgoval zelo majhen znesek, recimo 1000, ampak mu niso meli kje vzeti, ne nepremičnin ne denarja, in potem smo celo hišo prodali, zato da so plačali jurja. Tam so pa rekli, da je bila kršena pravica do doma. Da imaš na eni strani stranko, ki ima pravico, da dobi jurja nazaj, na drugi stani pa njega, ki bo izgubil dom. In da je treba to tehtat. Zato je pomemben znesek. Če gre za manjši znesek, je pravica do doma ogrožena bolj in moraš dati njej prednost. Dolg potem ostane stranki ter ga ne krije država.«

2.7.5 Neprofitna stanovanja

Matej: »Primer, eni brezdomki so dali neprofitno stanovanje. To pomeni, da lastnik od tega nima dobička. Te najemnine so bistveno nižje od profitnih in tržnih. Večinoma je lastnik teh stanovanj Javni stanovanjski sklad. Država ima nekaj 100 stanovanj, za ljudi, ki morajo rešiti svoj stanovanjski problem. To so lahko mlade družine, ljudje na socialnem robu. In to nizko najemnino morajo plačevati. Potem pa obstaja cel sistem subvencioniranja plačevanja najemnine. Kot v šoli za malico. Tam tudi država plačuje.«

Matej: »Sam sem se samo enkrat srečal s problematiko brezdomstva. Izselitvena tožba iz bloka. Šlo je za to, da so eni brezdomki dali neprofitno stanovanje. Ostali stanovalci so jo vrgli ven, ker je prirejala zabave, uporabljala drogo, delala težave in celo opravljala veliko in malo potrebo po bloku. Zvonila je ponoči sosedom ... bila je zmešana. Stanovalci so jo metal ven. Trčili sta dve ustavni pravici: pravica sosedov do mirnega uživanja svoje lastninske pravice in ona, čeprav je bila nekdanja brezdomka, je že toliko časa živela v tem stanovanju, da smo ji priznali pravico do doma. Ni bila več brezdomka, ker če bi bila, ne bi

imela pravice do doma. Potem smo tehtali, kateri pravici dati prednost in smo dali prednost stanovalcem. Razlogov za brezdomstvo je veliko. Od tega, da je to tvoja odločitev, do tega, da te življenje v to prisili. A ne glede na vse razumem, da se težko navadijo na drug življenjski stil. In ona se ni. Predvsem je bila pa odvisnica. In tu smo čisto iz ustave izhajali, iz stvarno pravnega in stanovanjskega zakonika. Verjamem, da se lahko brezdomec tako kot vsaka oseba znajde v neki pravni situaciji razen pri stanovanjskih zadevah, kjer upravnik želi plačilo stroškov, ker pač teh stroškov ni, ker živijo zunaj.»

2.8 KRALJI ULICE

Za predstavitev društva Kralji ulice sem opravil intervju s Katarino Rupar (v nadaljevanju **Katarina**), socialno delavko na Kraljih ulice.

Katere aktivnosti in programe izvajate na društvu Kralji ulice?

Katarina: »Večina javnosti nas pozna po izdaji časopisov. Izvajamo več programov v Ljubljani in Mariboru, kjer je podružnica. V Ljubljani izvajamo tri programe. Prvi je dnevni center s terenskim delom za brezdomne. V ta program je všteta distribucija in nastajanje cestnega časopisa, tako kot vse ostale dejavnosti vključevanja uporabnikov v društvo, preko prostovoljstva, dela v splošno korist. Uporabnikom omogočamo dnevni umik iz ulice v dnevni center, ki je vsak delovnik odprt štiri ure na dan. Tam jim brezplačno nudimo neke osnovne dobrine, kot so čaj, kava, obleke, stranišče, prejem donacij, polnjenje telefonov, uporabo računalnikov, frizer, prejemanje pošte. Strokovni delavci z njimi razrešujemo socialno-administrativne zadeve, veliko je neformalnega druženja, kjer je ena metoda našega dela delo prek odnosa. Velik poudarek dajemo izvajanju aktivnosti in delavnic, ki so oblikovane na podlagi želja naših uporabnikov. Že vrsto let vsako sredo igramo namizni tenis, stalnici sta tudi likovna in šahovska delavnica. Še nekaj drugih aktivnosti: nogomet, plavanje, hribolazenje, telovadba za ženske in manjši izleti. Program dnevnega centra je največji, vanj se poleg uporabnikov vključuje tudi javnost; od študentov, prostovoljcev, šol. Po potrebi pa jih tudi spremljamo na različne institucije, opravke. Torej spremstvo in zagovorništvo je tukaj zelo pomembna dejavnost. Pogosto ljudje ne zmorejo čakanja, ne vedo, kam iti. Če želijo, jih tudi spremljamo na sodišča. Jaz sem na primer šla enkrat z eno gospo, ki je bila žrtev nasilja in me je prosila, če lahko pridem zraven za podporo. Hodimo pa tudi na obravnave, da jih spremljamo čez ta proces. Večina teh kazenskih obravnav je

odprtih za javnost, tako da takrat nastopamo kot javnost, včasih pa smo za kakšne družinske zadeve, npr. za otroke, smo tudi preko vabil oz. po uradni poti bili vpleteni.«

Katarina: *»Drugi program od 2008 je Individualizirana in celovita nastanitvena podpora za brezdomne. Deluje po principu najprej stanovanje, to je finski koncept reševanja brezdomstva in temelji na tem, da morajo vsi ljudje, ki so brezdomni, najprej imeti stanovanje, da bodo lahko začeli reševati svoje situacije, torej ne, da jih najprej pošljemo iskat službo ali da jih pošljemo na zdravljenje in šele potem urejamo stanovanje, ampak da imajo najprej trajno in varno namestitev, kjer lahko potem živijo in začnejo z reševanjem svojih težav. Program poteka v Ljubljani. Imamo stanovanja, ki jih najemamo od Javnega stanovanjskega sklada po neki simbolični ceni in v ta stanovanja naseljujemo ljudi, ki so brezdomni. Vključijo se lahko v program, tako da prihajajo vsak petek na pripravljalne sestanke, kjer z zaposlenimi načrtujejo selitev in se pogovarjajo o njihovih željah za čas tega programa, ki je največkrat omejen za leto in pol in potem zasledujejo neke cilje tega individualnega načrta. Ne pogojujemo abstinence ali uporabe psihiatričnih zdravil, je še zmerom to precej nizkopražen program, razen to da ljudje morajo prihajati tedensko na sestanke in se že s tem naredi neka selekcija. Program je omejen na leto in pol, prilagajamo ga posebnim okoliščinam, npr. družinam, uporabnikom drog in starejšim, ki npr. čakajo na dom za ostarele ali drugo namestitev. V teh primerih podaljšujemo program. Zagovarjamo to, da mora vsak imeti obvezno svojo sobo in pod ključem torej, da ne morejo živeti v večposteljnih sobah. Trenutno je vključenih v program 36 ljudi, mesečno plačujejo prispevek za namestitev, ki je na začetku 140 evrov, po pol leta pa se cena začne postopno zviševati. Imamo tudi obvezen sistem varčevanja denarja, da imajo po zaključenem programu nek znesek privarčevan, s katerim si lahko npr. pokrijejo varščino ali najamejo sobo. Vsak, ki je v program vključen individualno, dela s svojo ključno delavko in vse ureja z njo.«*

Katarina: *»Tretji program je Preprečevanje deložacij in krepitev moči za ohranitev obstoječe nastanitve. Je preventivne narave. Delamo z ljudmi, ki so nastanjeni v bivalnih enotah ali neprofitnih stanovanjih in so na robu tega, da postanejo brezdomni. Sodelujemo z Javnim stanovanjskim skladom, ki so lastniki teh stanovanjskih enot, da nam sporočijo, ko je nekdo ogrožen, da v kratkem postane brezdomen. Do tega lahko pride, ker ne plačujejo, imajo dolgove, ker ne znajo pravilno uporabljati stanovanj, jih ne čistijo, hrčkajo, skratka ne vzdržujejo ali zaradi medsosedskih sporov. Ko nam to sporočijo, mi individualno z osebo delamo na tem, da se razreši krivni razlog za deložacijo, da se ohranijo stanovanja.«*

Koliko je v številkah takih ljudi v Ljubljani?

Katarina: »V številkah ne vem, bil je enkrat en članek, ko smo začeli izvajati ta program, za koliko se je zmanjšalo število deložacij. To so bile ogromne številke, tako da je program vsekakor zelo uspešen. V sklopu tega programa delujemo tudi skupnostno torej v nekih objektih npr. Knobleharjeva, to je bivši samski dom, kjer je veliko bivalnih enot, kamor naselijo brezdomce in posledično postane to tak geto in mi tam delujemo skupnostno, smo prisotni parkrat na teden, da ljudje lahko pridejo k nam, da rešujejo težave in pa v naselju neprofitnih stanovanj v Polju, kjer je zaradi specifične populacije, ki so predvsem družine z majhnimi otroki, v ospredju skupnostno delo z družinami, prožna podpora družinam.«

Koliko ljudi na dan obišče Dnevni center?

Katarina: »Ne zabeležimo vseh ljudi, ker je vstop dovoljen tudi brez tega, torej da jih popišemo, a ljudi, ki jih poznamo po imenu in priimku, je na dan od 120 do 160. Imamo tudi register imen vseh uporabnikov, ki se prijavijo v center, npr. zaradi distribucije časopisa.«

Katarina: »Pomembna stvar, ki jo počnemo, je tudi prejemanje pošte. Pošta prihaja na stalni ali začasni naslov. Veliko uporabnikov nima nikjer možnost prijave stalnega naslova, ki je najbolj bazična stvar, zato so prijavljeni na zakonskem prebivališču. To je samo fiktivni naslov na osebni izkaznici, na katerega se potem vežejo vse pravice. To je zdaj na novo, vsi imajo naslov prebivališča na naslovu občine, pred tem pa so imeli naslov na centrih za socialno delo. In tja ne morejo dobivati pošte, zato lahko pošto dobivajo na naš naslov. To lahko uredijo z uradno preusmeritvijo ali vsakič posebej institucijo prosijo, če lahko pošto pošljejo na naš naslov. Vročamo lahko tudi sodno pošto, da jih ne iščejo naokrog. Kar pomembno pa je tudi to, da mi prestrežemo na internetu e-oglasno desko za naše uporabnike, da prestrežemo pomembna obvestila. Ta obvestila so objavljena, ker te institucije ne vejo, da so ljudje naši člani in nimajo kam drugam sporočiti, da imajo pošto. ZZS, center za socialno delo ... vse institucije, dokler ne vejo, da so naši člani. Pošto morajo po upravnem postopku vročiti, zato dajo na oglasno desko, mi pa to prestrežemo in uporabnike obveščamo in spodbujamo, da se naredi preusmeritev.«

2.9 ZAVETIŠČE ZA BREZDOMCE MARIBOR

Zavetišča za brezdomce so ena od delnih rešitev, ki med drugim spremljajo stanje brezdomstva v njihovem okolju (Potočnik, 2023). Zavetišče za brezdomce Maribor mi je predstavila vodja Manuela Božić (v nadaljevanju **Manuela**).

Manuela: »Prostori programa so v samostojni stavbi, ki jo je Mestna občina Maribor kupila za namen brezplačne oddaje v najem. Glavna usmeritev in cilj programa je zmanjševanje in odpravljanje socialnih stisk in težav brezdomnih oseb. Zagotavljamo 24-urno oskrbo in nastanitev 365 dni v letu s prenočevanjem, organiziranim prehranjevanjem, vzdrževanjem osebne higiene in strokovno pomoč s telefonsko dostopnostjo in 24-urno prisotnostjo zaposlenih, saj je delo organizirano v štirih izmenah. V programu so trenutno zaposleni trije strokovni delavci: vodja programa za nedoločen čas, dva strokovna delavca za nedoločen čas, štirje laični delavci s V. stopnjo izobrazbe za polni delovni čas ter ena oseba, vključena preko programa javnih del. V zavetišču potrebujemo dodatno zaposlitev, kar bi omogočilo, da bi v večini dopoldanskih in popoldanskih izmen (razen nočnih izmen) bila zagotovljena dva delavca za uporabnike. Težave nastanejo v primeru bolniške, dopusta, kot tudi v primeru spremstva uporabnika k zdravniku ali izvajanja strokovnega dela z uporabniki. K izvajanju programa zavetišča za brezdomce veliko pripomorejo prostovoljci, ki so v celotnem letu 2023 opravili 1.422 ur. V letu 2023 skupno beležimo 8 prostovoljcev.«

Manuela: »V program se lahko vključijo brezdomci, ki so ostali brez stanovanja, izgube zaposlitve, razpada družine, nasilja, duševne stiske, alkoholizma, beg od doma, nezmožnost pridobitve državljskih pravic ter podobni in so pripravljeni sprejeti pomoč za spremembo lastnega življenja, situacije ali zgolj ureditev akutne socialno ekonomske v obliki, kot ga ponuja program ter so pripravljeni sprejeti pravice in obveznosti, ki so zapisane v Hišnem redu in Pravilniku o sprejemu in bivanju v zavetišču za brezdomce.«

Manuela: »Plačilo oskrbnine znaša polovica DSP (denarno socialne pomoči), 242.44 evra, v kolikor je oseba krajši čas od celega meseca se plača sorazmerni del za toliko dni, kolikor je bila prisotna. Glavni namen delovanja programa je zagotoviti strokovno podporo in pomoč ter preprečevanje in razreševanje socialnih stisk, usposobiti brezdomne za ponovni vstop na trg dela in stanovanj, ponovna vključitev v družbo, različne oblike samopomoči in samo aktivacije brezdomnih oseb. V zavetišče sprejememo polnoletne osebe, ki nimajo možnosti bivanja drugje in izkazujejo materialno ogroženost po veljavnih predpisih o pravicah do

socialnovarstvenih prejemkov. Sprejmemo tudi druge osebe ob utemeljenem predlogu CSD in odobritvi direktorice. Uporabnik mora biti sposoben skrbeti sam zase in sam opravljati svoje osnovne življenjske potrebe. Zavrremo vključitev osebe, ki bi iz zdravstvenih razlogov vsakodnevno potrebovala pomoč druge osebe, pri preoblačenju, skrbi za higieno, prehranjevanju, odprtih ranah, po operaciji in prisotnost inkontinence. Zavrremo tudi vključitev vseh bivših uporabnikov, ki so že bili vključeni v Zavetišče za brezdomce Maribor in jim je zaradi ogrožanja in fizičnega nasilja bil izrečen ukrep izključitve iz zavetišča. Zavrremo tudi prošnje tujcev, ki pridejo v našo državo iz različnih vzrokov. Praviloma so v zavetišče lahko sprejete le osebe, ki so državljani RS.»

Manuela: *»Pred sprejemom v zavetišče je vsak uporabnik seznanjen s pogoji sprejema, s pravicami in obveznostmi in tudi s Hišnim redom ter Pravilnikom o sprejemu in bivanju v zavetišču za brezdomce. Uporabnik se po vključitvenem razgovoru ter po seznaitvi s pravicami in dolžnostmi odloči za namestitev v programu zavetišča. Namestitev in tudi odpust iz zavetišča sta prostovoljna odločitve uporabnika. Kasneje z uporabnikom pripravimo individualni načrt pomoči ter kasnejše evalvacije, ki sledijo potrebam in željam uporabnikov. Pri strokovnem delu z uporabniki v programu zavetišča uporabljamo naslednje metode dela:*

- delo s posameznikom – individualno načrtovanje in evalvacija individualnega načrta, svetovanje, pogovarjanje z namenom definiranja problema in rešitve, spoznavanje uporabnika, razumevanje življenjske situacije, izboljšanje življenjske situacije, spodbujanja spremembe življenjskega stila (motivacijski intervju, informiranje), izboljšanja materialne situacije, socialnega funkcioniranja, pomoč pri reševanju konkretnih življenjskih stisk, osebnih konfliktov, konfliktov v odnosih, večanje izbire uporabnika, spremljanje;*
- zagovorništvo: informiranje, učenje spretnosti, spremljanje v ustanove, iskanje novih možnosti in izbir, pomoč pri uresničevanju raznovrstnih pravic, spremembe javnega mnenja;*
- opolnomočenje: razvijanje občutka lastne vrednosti, sodelovanje v procesih pomoči, okrepitev lastnih virov moči, upoštevanje perspektive uporabnikov, ozaveščanje o kompetentnosti uporabnika, opolnomočenje uporabnika za izpolnjevanje lastnih potreb;*
- raziskovanje življenjskih pogojev in potreb uporabnikov kot izhodišče za načrtovanje aktivnosti programa;*

- *skupinsko delo: druženja z uporabniki (formalni, neformalni pogovori, informiranja, svetovanja, motiviranja), spremljanje skupinske dinamike, spoštovanje hišnega reda, gospodinjska opravila, izvajanje aktivnosti (kreativne delavnice, predavanja, gledališke predstave, športne aktivnosti ...) redni sestanki stanovalcev in zaposlenih;*
- *skupnostno delo: svetovanje, informiranje, nudenje storitev, dialog in predstavitev programa različnim službam, v okolju; sodelovanje z mediji, sodelovanje s prostovoljci in študenti;*
- *interaktivno delo, sodelovanje z institucijami v smeri reševanja in mediacije v konfliktih med ustanovami in uporabniki ter zastopanje interesov, interdisciplinarno delo s predstavniki drugih ustanov, izmenjava izkušenj, informacij, mnenj in nudenja konkretne pomoči uporabniku, ki potrebuje zagovorništvo in mediacijo za zadovoljitev svojih pravic in enakopravno vključevanje v družbo.»*

Manuela: »Zavetišče za brezdomce, kot program Centra za socialno delo Maribor deluje od novembra 1993, torej že 30 let in spada v mrežo Javnih socialno varstvenih programov v Mreži programov za brezdomce po Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva. Financiran je s sredstvi MDDSZ in podprt s strani Mestne občine Maribor ter v manjšini s strani posameznih okoliških občin. Program je ponovno sofinanciran na podlagi javnega razpisa pristojnega Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti za obdobje od 2021–2027, torej za obdobje 7 let. V letu 2022 je program pridobil strokovno verifikacijo s strani Socialne zbornice Slovenije za obdobje 7 let.«

Manuela: »Zavetišče za brezdomce dopolnjuje vrzel v okviru strokovne pomoči, ki je v naši regiji izredno pomembna. V letu 2023 je bilo v program do vključenih 52 različnih kontinuiranih uporabnikov.«

Tabela 1: Letno št. uporabnikov zavetišča

Mesec	Skupaj število vključenih uporabnikov
Januar	25
Februar	24

Marec	23
April	22
Maj	22
Junij	25
Julij	26
Avgust	24
September	25
Oktober	25
November	23
December	25

Manuela: »Skupno imamo 9 sob, ki so namenjene za uporabnike. 1 soba je 4 posteljna, 4 sobe so dvoposteljne in 4 sobe so 3 posteljne. Kapaciteta uporabnikov je 24 oseb oziroma postelj. Postelje so v večini primerov polno zasedene. Fluktuacija uporabnikov je velika. Na mesec imamo v povprečju 3–4 nove sprejeme. V letu 2023 beležimo tudi 8 izključitev uporabnikov zaradi ogrožanja uporabnikov in zaposlenih. V letu 2023 smo v zavetišču imeli napad uporabnika z nožem na vodjo programa in sodelavko v programu. Večina uporabnikov pri nas je stalnih za tisti čas dokler prostovoljno ne odidejo ali pa niso izključeni. V večini so sprejemi moške brezdomne osebe, ki so različne starosti. Povprečje uporabnikov se giblje okrog 50 let, in se v primerjavi z ostalimi leti starostna meja znižuje. Vedno več je uporabnikov, ki so stari okrog 40 let in potrebujejo namestitve v zavetišču. V zavetišču trenutno bivata dve osebi ženskega spola. V letu 2023 smo prvič beležili najmlajšo žensko brezdomno osebo, ki je bila noseča.«

Ali velikokrat pride do konfliktov med brezdomci (med sabo) ali med brezdomci in osebjem?

Manuela: »Da, prisotno je verbalno nasilje kot tudi primeri fizičnega nasilja. V primeru fizičnega nasilja je uporabnik takoj izključen in nima več možnosti vrnitve. Glede ostalih 'dnevniških konfliktov' pa uporabnike spodbujamo, da se za vsako težavo obrnejo na zaposlene, sami naj ne rešujejo težav, saj se jih po navadi ne reši, le še stopnjuje se prepir.«

Manuela: »V našem zavetišču brezdomne osebe od časa podpisa Dogovora o bivanju in upoštevanja Hišnega reda in Pravilnika bivajo v zavetišču prostovoljno, dokler ga ne zapustijo. V tem času se jim uredi tudi začasna prijava na UE. Vso pošto in ostale stvari za čas bivanja v zavetišču sprejemajo na naš naslov. V zavetišču je obvezen nočni počitek in mir 22.00–6.00. V tem času se morajo vzdržati vseh motečih stanj. Prav tako pa je vsak dan omogočen počitek po kosilu 13.00–16.00, ko prav tako mora biti mir.«

S katerimi težavami se spopadate v zavetišču?

Manuela: »Nasilje, odvisnost, zdravstvena oskrba, duševne stiske, osamljenost uporabnikov. Izvajanje strokovnega dela v polnem zavetišču 20–24 oseb je zelo težko zaradi raznolikosti vseh težav, s katerimi se soočajo uporabniki. Vsekakor bi potrebovali več strokovnih delavcev skupno vsaj štiri, da bi lahko v vseh izmenah zagotovili strokovnega in laičnega delavca. Potreba po dveh se pokaže tako ob sprejemih novih uporabnikov, odpustov uporabnikov kot tudi pri vsakodnevnem individualnem strokovnem delu. Izvajanje strokovnega, torej vsebinskega dela je zelo oteženo, zaradi vseh raznolikosti težav s katerimi se soočajo uporabniki (težave pri osvajanju in/ali vzdrževanju higienskega minimuma, prehranske težave in kultura prehranjevanja, težave z odvisnostjo in prisotno verbalno agresijo, občasno tudi fizično, odsotnost socialne mreže, osebnostne spremembe zaradi alkoholne demence, začetki inkontinence). Imamo 5 oseb z metadonsko terapijo, 3 osebe po prestajanju zaporne kazni, 6 oseb zaradi prepovedi približevanja, 5 oseb po bolnišničnem zdravljenju, 3 osebe s težavami v duševnem zdravju. Od tega imamo vsaj 10 oseb, ki dnevno prejemajo medikamentno terapijo. Izvajanje programa je vedno težavno ob prejemih DSP – torej okvirno vsakega 20. v mesecu kot tudi 1. v mesecu, ko osebe prejmejo različna denarna nakazila, ki jih porabijo za svoje odvisnosti. Zagotovitev dodatnega strokovnega kadra, več zaposlenih, da bi v vsaki izmeni bila zagotovljena vsaj 2 delavca je nujno potrebna. Predlog bi vsekakor bil, da bi se zaposlil dodatni kader, ki bi bil primerno plačan, glede na vse dejavnike (nasilje, nalezljive bolezni HIV, hepatitis), ki so prisotni v službenem času v primerjavi z ostalimi strokovnimi delavci. Tveganja in ogrožanja zdravja in življenja na delovnem mestu je dnevno prisotno in oceno tveganja iz ure v uro prilagajamo

glede na težave, ki jih zaznavamo. Iz tabele kapacitete je razvidno, da smo bili skupno 10 mesecev polno zasedeni z uporabniki, le v dveh mesecih so manjša odstopanja.«

Manuela: *»Program zavetišče za brezdomce ne deluje kot nacionalna mreža, smo pa včlanjeni v društvo Brezdomni do ključa. Gre za društvo zveze izvajalcev na področju brezdomstva in socialno ranljivih skupin na področju Slovenije. Društvo nam omogoča izmenjavo in nadgradnjo strokovnih znanj, izmenjavo izkušenj, pomoč pri reševanju strokovnih težav, posvete in konference, omogoča nam medsebojno povezovanje, sodelovanje in razvijanje novih projektov. Vključevanje v nacionalno mrežo nam omogoča vpogled v pridobitev poglobljenih informacij o izbranih temah, kakor tudi vpogled v delovanje in problematiko drugih programov ter situacijo na območju naše države in izven njenih meja. Pri sodelovanju v nacionalni mreži zasledujemo primere dobrih praks ostalih zavetišč, prav tako sami delimo naša strokovna znanja in izkušnje. Vključeni smo v učno bazo FSD, da tako krepimo mrežo prostovoljcev in učne baze študentov FSD in ostalih študijskih smeri. Zelo dobrodošlo se mi zdi vključevanje mladih študentov v naše programe, saj prejmejo veliko izkušenj iz prakse. Prav tako pa naši uporabniki z novo osebo vzpostavijo nov odnos, dinamika zavetišča se spremeni, prinesejo novo energijo, ki dobro vpliva na vse. Zavetišče ima še vedno preveč predsodkov, delo z mlajšimi in predstavitev dela lahko zelo pomembno vpliva na drugačno mnenje čez 3, 5 ali 10 let.«*

3 CILJI IN HIPOTEZE

Brezdomstvo je relativno neznano in malo raziskano področje z zelo malo uradnimi in konkretnimi podatki. Namen raziskovalne naloge je torej celostna obravnava problematike brezdomstva na Slovenskem. Raziskava bi tako služila kot temeljna baza podatkov, na podlagi katere bo potlej omogočeno nadaljnje raziskovanje brezdomstva bolj specifične in praktične narave. Raziskava je torej široko zastavljena, njen strukturni namen je tudi sprotno dopolnjevanje in širjenje.

Kateri so pglavitni razlogi za brezdomstvo, kako poteka brezdomčevo življenje in katere so možne rešitve? Problematiko brezdomstva bi raziskoval iz štirih vidikov: stroka, javnost, lastno spoznanje (opazovanje) in pogled brezdomcev samih. Poglede bi med seboj primerjal ter razlikoval med odgovori. Znotraj zastavljenega problema bi poskušal opisati populacijo brezdomcev v Sloveniji, poizvedeti o mnenju javnosti o brezdomcih, stigma javnosti in stereotipih o brezdomcih, ki so v družbi prisotni. Kakšne so stanovanjske, zdravstvene in zaposlitvene možnosti za brezdomce v Sloveniji?

Opazovanje bi potekalo teden dni na dnevnem centru Kralji ulice. V tem času bi opravil Preizkus pomembnosti treh potreb, s čimer bi ugotavljal brezdomčevo potrebnost po alkoholu, cigaretah in hrani.

Hipoteza 1: Večina brezdomcev uporablja drogo in krade.

Hipoteza 2: Javnost za položaj brezdomcev krivi brezdomce same.

Hipoteza 3: Najpogostejša izobrazba, ki jo imajo, je primarna.

Hipoteza 4: Celostne rešitve za brezdomstvo ni.

Hipoteza 5: Pri Preizkusu treh potreb bo najpogostejše izbrana dobrina alkohol.

4 METODA DELA

4.1 METODA ANKETIRANJA IN INTERVJUJA

Podatke sem pridobival kvantitativno s strukturiranimi anketami in kvalitativno z intervjuji. Intervjuji so bili delno strukturirani ter temeljili na vprašanjih iz ankete.

4.2 TERENSKO DELO

Poslužil sem se tudi terenska dela, in sicer metode vzorčenja. Pet dni sem štiri ure na dan preživel v dnevnem centru Kralji ulice. Poleg opravljanja anket in intervjujev ter dela, ki sem ga tam opravljal, sem tudi z antropološko metodo opazovanja z udeležbo prišel do različnih podatkov o njihovem načinu življenja, obnašanju, zunanjemu videzu ter strukturi populacije. Objektivnost pri delu sem zagotovil tako, da sem v centru deloval kot prostovoljni delavec. Prostovoljci so redno prisotni v dnevnem centru, njihova glavna vloga pa je socialna – pogovor. Tako nisem preveč izstopal, tudi center je generacijsko precej raznolik.

4.3 EKSPERIMENTALNE METODE

Opravil sem tudi poleksperimentalni preizkus, naslovljen Preizkus pomembnosti treh potreb, katerega namen je, da indicira ali imajo brezdomci večjo potrebo po hrani, alkoholu ali cigaretah. Brezdomcem sem po koncu intervjuja ali anketiranja kot darilo ponudil, da lahko vzamejo eno izmed treh ponujenih dobrin, ki so bile cenovno enakovredne oz. je bila hrana dvakrat večje vrednosti kot ostalo. Ponudil sem alkohol (štiri piva), škatlico cigaret in hrano (topel burek, jogurt, kava in prigrizki) ter zapisoval, katero stvar bodo najpogosteje izbrali. Izbrano stvar so seveda obdržali.

4.4 OPIS VZORCA RAZISKAVE

4.4.1 ANKETA

Vzorec za anketiranje javnosti je zajel vse starostne skupine, s poudarkom na odraslih in mladostnikih (15–60 let). Vzorec predstavlja 50 % moških in 50 % žensk, kar je reprezentativen vzorec za javnost.

Anketiral sem 54 ljudi. Starostne kategorije in število vprašanih so prikazani v tabeli:

Tabela 2: Struktura anketirancev javnosti

*54 oseb	Moški	Ženska
Starostniki (več kot 60)	5	5
Odrasli (26–60)	10	10
Mladostniki (15–25)	10	10
Otroci (10–14)	2	2

Anketiranje z istimi vprašanji sem opravil tudi z 10 brezdomci, večinoma odrasli moški (26–60 let), pri čemer ni vsak izmed njih odgovoril na vsa vprašanja.

4.4.2 INTERVJU

Delno strukturirani intervju sem opravil z/s:

- vrhovnim sodnikom mag. Matejem Čujovičem (civilni oddelek Vrhovnega sodišča RS),
- Katarino Rupar, socialno delavko centra Kralji ulice,
- Darjo Zver, vodjo letos ukinjenega dnevnega centra za brezdomne Škofijska karitas v Bertokih,
- Manuelo Božić, vodjo zavetišča za brezdomce Maribor,
- Tajanom – brezdomcem,
- dvema nekdanjima brezdomcema – tj. vseživljenjska brezdomca, ki sta 'premagala' brezdomstvo in sta že nekaj let v trajnih nastanitvah,
- posamezne izjave drugih brezdomcev, anketirancev in zaposlenih sem tudi zapisal in jih bom vključil v odgovore.

A. Katarina Rupar, socialna delavka (Kralji ulice)

»Sem Katarina Rupar (v nadaljevanju **Katarina**¹) socialna delavka, študirala sem socialno pedagogiko, magistrirala. Zaposlena sem od leta 2020 kot strokovna delavka oz. bom kmalu celo vodja Dnevnega centra za pomoč in samopomoč brezdomcem Kralji ulice.«

B. Darja Zver, vodja dnevnega centra (Škofijska karitas)

»Sem Darja Zver (v nadaljevanju **Darja**), bila sem strokovna vodja dnevnega centra za brezdomne v Bertokih. Škofijska karitas Koper je imela dnevni center. Meni se je zdelo, da je dobro funkcioniralo, vsi smo imeli to radi, ampak je letos poteklo financiranje s strani ministrstva in lokalne skupnosti, tako da je Škofijska karitas končala z vsemi programi, ne samo s tem. In smo to nekako predali Rdečemu križu, ki se tudi ukvarja z brezdomnimi. Oni so imeli hišo, 24-urno nastanitev in tudi dnevni center. Po izobrazbi sem medicinska sestra, diplomirana upravna organizatorica s strokovnim izpitom, tako da imam izobrazbo po 69. členu zakona o socialnem varstvu, ki zadostuje za to in pa magistrica zdravstvenega socialnega menedžmenta. Jaz sem bila zaposlena tam od 2010, program za brezdomce so pa na Škofijski karitas začeli delat 2004 in 2010 je bilo to še po štiri ure trikrat na teden, 2012 pa je že bil dnevni center odprt vsak dan po šest ur, da so se lahko hodili stuširat, dobili razno psihosocialno pomoč, na kratko z vsemi problemi, vse, kar mi urejamo v svojih domovih, oni pa tega ne morejo – celo življenje so imeli lahko tam strnjeno tistih šest ur oz. da so imeli eno varno okolje. V Kopru so bile tri organizacije, ki pomagajo brezdomcem: Rdeči križ in društvo Svít, ki se ukvarja z odvisniki od nedovoljene droge. V našem dnevnem centru so bili pa vsi: odvisniki, abstinenti, dnevni brezdomci in totalni brezdomci.«

C. Manuela, vodja zavetišča

»Sem Manuela Božić (v nadaljevanju **Manuela**), mag.soc. del – Vodja zavetišča za brezdomce Maribor od 1. 5. 2021. Glavna usmeritev in cilj programa je zmanjševanje in odpravljanje socialnih stisk in težav brezdomnih oseb. Zagotavljamo 24-urno oskrbo in nastanitev 365 dni v letu s prenočevanjem, organiziranim prehranjevanjem, vzdrževanjem

¹ **Modri** poudarek – strokovni delavci, **črni** poudarek – brezdomci.

osebne higiene in strokovno pomoč s telefonsko dostopnostjo in 24-urno prisotnostjo zaposlenih, saj je delo organizirano v štirih izmenah.«

D. Andrej, bivši brezdomec

»Andrej sem (v nadaljevanju **Andrej**), kličejo me Andro, mnogi Andrej Grozni, ker sem bil razbijač včasih. Ne maram bit več to, ker je nesramnost. Nisem več brezdomec. Imam stanovanje, v katerem živim že 8 let. Brezdomec sem bil 30 let.«

Vsak človek bi Andreja še danes označil za brezdomca. Še vedno je del njihovih krogov in čez dan živi čisto enako kot oni in zahaja v njim namenjene institucije.

*Opomba: v času intervjuja je bil intervjuvanec v vinjenem stanju.

E. Zlatko, bivši brezdomec

»Sem Zlatko Hasimović (v nadaljevanju **Zlatko**), 39 let sem star. Brezdomec sem ratal, ko sem imel sedem let, z mlajšim bratom in sestro. Imeli smo zelo težko in raznoliko življenje. Pri 30 letih sem prvič dobil svoje stanovanje.«

Družina prihaja iz Bosne, rodil se je v Ljubljani, a svoje otroštvo preživel v Nemčiji. Po narodnosti je Rom, kar se odraža tudi v njegovem načinu življenja. Pri 15 letih se je poročil in imel prvega otroka. Zdaj ima 12 otrok, s štirimi različnimi ženami, s tremi v Nemčiji in zdajšnjo v Sloveniji, s katero ima štiri otroke. Prav zdajšnja je bila tudi sama brezdomka ter bila ob poroki še mladoletna (takrat 15 let, Zlatko 30). Bila je odvisnica od drog, tako kot njena mama, oče jo je vrgel ven. V poroko je privolil, ker z njo ni želel imeti opravka. Zlatko in njegova žena sta redek primer pobega iz vseživljenjskega brezdomstva. Tudi Zlatko se v večji meri še vedno druži z brezdomci. Na Kraljih ulice dela kot prostovoljec.

F. Tajan, brezdomec

Star 44 let, rojen v zelo revni družini. Tri leta so živeli v Makedoniji, potem so prišli v Slovenijo, za nekaj let v Nemčijo, končal pa je v Sloveniji v Štepanjskem naselju v Ljubljani. Od vedno je kradel, ker so bili revni in niso imeli za kruh, ter povzročal težave. Je izjema, saj ne pije in ne kadi (tudi prej v življenju ni). Še vedno je brezdomec.

*Se nima za agresivnega, temveč velikokrat postane skozi pripoved.

*V nadaljevanju **Tajan**.

4.5 OPIS MERSKEGA INSTRUMENTA

Za kvantitativno pridobivanje podatkov sem uporabil anketo, ki sem jo na podlagi hipotez sestavil sam (anketa je priložena raziskovalni nalogi, Priloga 1). Odločil sem se za anketo polzaprtega tipa. Nekatera vprašanja imajo podane odgovore, med katerimi lahko vprašani izbira, drugi pa puščajo tudi možnost dodatnih odgovorov (»drugo: ...«) ali pa so namenjena ugibanju, brez podanih izbir (npr. Ocenite, koliko brezdomcev je v Sloveniji?). Prednost tega je, da dobim odgovore, ki so čim boljši približek mnenja vprašanih in so obenem relativno enostavni za vrednotenje. Anketa obsega 21 vprašanj, z nekaterimi podvprašanji. To omogoča pridobitev velikega spektra podatkov, vzame pa več časa in težje je najti ljudi, ki so pripravljeni anketo izpolniti.

Za kvalitativno pridobivanje podatkov sam uporabil delno strukturirani intervju. Pripravil sem okvirna vprašanja enakih tematskih sklopov kot v anketah, kar mi je omogočilo primerjavo podatkov. Določena so bila le nekatera vprašanja, saj o tej temi nisem imel veliko predhodnega znanja in izkušenj in sem raje prepustil, da bistvo povejo intervjuvanci sami.

Obe metodi spadata med metode spraševanja.

4.6 PRIPOMOČKI

Za terenski del sem potreboval diktafon, pisalo, natisnjene ankete, beležko in telefon. Za Preizkus pomembnosti treh potreb sem potreboval alkohol (pločevinke piva po tri skupaj), cigarete (v škatlicah) in hrano (komplet: mesni burek, jogurt, kava, prigrizki).

4.7 OPIS POSTOPKA ZBIRANJA PODATKOV

Podatke, potrebne za raziskovalno nalogo, sem zbral s pomočjo anket, intervjujev in opazovanja. Anketo za javnost sem pridobival od novembra 2023 do februarja 2024. Anketo so ljudje reševali v pisni, fizični obliki, večinoma ob moji prisotnosti. V tednu 19. 2.–23. 2. 2024 sem kot prostovoljec opravljal delo na dnevnem centru Kralji ulice, kjer sem izvedel anketiranje z brezdomci ter intervjuje z osebjem in tudi brezdomci. Brezdomci so zaradi manjše pismenosti in lažjega dela ankete reševali slušno, jaz pa sem njihove odgovore označil. Intervjuje sem posnel zvočno s snemalno napravo, kasneje sem naredil dobesedno transkripcijo.

4.8 OBDELAVA PODATKOV

Podatke sem analiziral z deskriptivno metodo in kavzalno-neeksperimentalno empiričnega pedagoškega raziskovanja. Posluževal sem se tudi induktivno-deduktivne in sintetične metode dela. Kvantitativne podatke sem seštel in jih pretvoril v delež ali pa jih prikazal v obliki števila glasov. Mnenje javnosti sem združil v enotno skupino, saj ni bil cilj raziskovalne naloge razlikovati med odgovori različnih starostnih in spolnih skupin javnosti. Odgovore sem izrazil s pomočjo krožnih diagramov, stolpčnih grafikonov ter 100-odstotno naloženih stolpčnih grafikonov. Grafikone in tabele sem oblikoval v programu Microsoft Excel.

Odgovore iz intervjujev sem predstavil posamično, glede na tematski sklop. Ker so tematski sklopi opredeljeni, sem največkrat odstranil moja vprašanja in prikazal le odgovor. Rezultati prikazujejo dobesedno transkripcijo intervjujev. Pridobljene podatke sem na koncu primerjal in interpretiral.

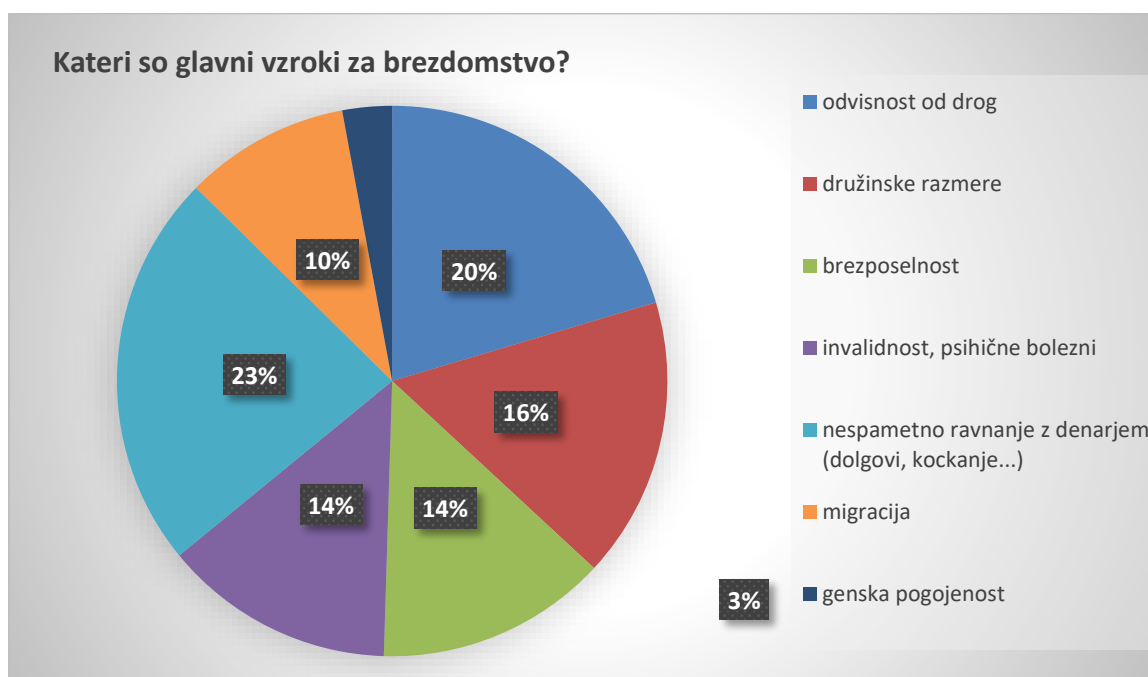
5 REZULTATI IN INTERPRETACIJA

*Vsi intervjuvanci so odobrili objavo njihovih podatkov.

*Vsa vprašanja se nanašajo na brezdomce.

*Vsa vprašanja se nanašajo na situacijo v Sloveniji.

5.1 VZROKI ZA BREZDOMSTVO

Graf 2: Vzroki za brezdomstvo (mnenje javnosti)

Zlatko: »Alkohol, droga, če ga je žena zapustila ali umrla, take stvari. Pri nas je bilo pa, da je mati je morala na zdravljenje, oče pa je bil večkrat v zaporu, tako da smo jaz in mlajša sestra in brat pristali na ulici, to je bilo v Nemčiji.«

Andrej: »Da ljudje obupajo. Nad svojim življenjem. Tko kot sem jest. Obupajo, ne zato, ker nimajo kam it', ampak ker so obupal nad svojim življenjem. Pri meni je prišlo do tega, da sem se loču, da nisem bil več zadovoljen s svojim življenjem.«

Tajan: »Rodil sem se v revni družini.«

Katarina: »Manko socialne mreže, nefunkcionalne družine, težave, nasilje v družini. Velikokrat nam pripovedujejo brezdomci, kako so imeli popolno otroštvo, kasneje pa se

izkaže, da so imeli ločene starše, da je bilo veliko zanemarjanja. Duševne težave in uporaba drog in alkohola. Pri slednjih je vedno težko razložiti ali se je najprej začel drogirati in potem postal brezdomen ali je bežal od doma in se kasneje začel drogirati. Tu ponavadi ne moremo izluščiti nobenega sosledja.»

Darja: »Poglavitnega ne bi mogla izpostaviti, še zmerom trdim, da je brezdomstvo začaran krog. Nikoli ne veš, ali je bil prej problem finance in izguba službe in je posledično prišlo do težav v družini, stanovanjskih težav in so se zatekli k odvisnostim, ali pa je prvotno zaradi odvisnosti prišlo do težav v družini in posledično izgube službe in stanovanja. Vsi te trije razlogi – finance, odvisnosti in socialni stiki – ki pa so zelo prepleteni.«

Manuela: »Najpogostejši razlogi, zaradi katerih se uporabniki obrnejo in nato vključijo v program zavetišča za brezdomce sledeči:

- materialna stiska (izguba zaposlitve, nezmožnosti/nesposobnosti za delo),
- nerešeno stanovanjsko vprašanje (neplačevanje najemnine, deložacije),
- izoliranost od socialne mreže (ločitev, smrt staršev, spor s sorodniki),
- zdravstvene in starostne težave (niso več sposobni za delo),
- nezmožnost ali nesposobnost prevzemati skrb zase (niso večči gospodinjski opravil, samostojnega življenja),
- negospodarno ali nezmožnost ravnanja z denarjem,
- odvisnost od škodljivih substanc – metadonska terapija,
- sodelovanje s strokovno delavko – po prestani zaporni kazni«.

Manuela: »Večkrat je to posledica spleta okoliščin, in sicer osebnih odločitev in značilnosti posameznikov, na drugi strani pa družbenih okoliščin, ki omejujejo možnosti izbire: globalizacijski procesi in strukturne spremembe na trgu delovne sile, predraga najemniška stanovanja, psihična stiska, nizka samopodoba, razpadanje družin, zasvojenosti z različnimi substancami, beg od doma, težke življenjske izkušnje, nezmožnost pridobitve državljskih pravic in podobno. Vse pogostejši pa so pojavi deložacij, denacionalizacij, kar (lahko) pomeni tudi brezdomne družine, osebe v pokazenski obravnavi in pa osebe (predvsem moški) s prepovedjo približevanja. Poglavitni razlogi so sigurno različne odvisnosti, alkoholizem, posledično s tem različne oblike nasilja.«

Jože (40 let – primer 'uglednega' brezdomca): *»Sem iz Novega mesta, iz tam so me izgnali zaradi romske problematike (Romi njega). Imam svoje podjetje varovanja in videonadzora na Nizozemskem, kamor se želim odseliti. A sem bil obtožen za poneverbo nekih dokumentov in so mi v Sloveniji odvzeli stanovanje. Zdaj sem brezdomec, tožba pa še zmeraj poteka. Pred kratkim so mi, ker so mi tu vzeli vso lastnino, tudi stanovanje napisali na Nizozemsko, čeprav tam še nimam kraja za bivanje. Zaradi tega tudi ne dobivam nikakršne socialne podpore. Brez doma sem že eno leto, ravno zdaj pa se je tožba začela obračati v moj prid, saj so njihove priče neenotne.«*

*Jože je eden izmed brezdomcev, ki nima tipičnega videza brezdomca, je zelo lepo oblečen, čist, urejen in se obnaša kot večina ljudi.

Še dvakrat sem poleg navedenih primerov med pogovorom z brezdomci naletel tudi na sledeči vzrok: *»Žena me je vn vrgla iz bajte, nimam več dostopa do svojih otrok.«*

Ali mislite, da je generalno za to, da pristaneš na ulici, kriv človek sam ali okolica/situacija, v kateri je, sistem?

Štirje od sedmih vprašanih brezdomcev menijo, da je za njihovo situacijo kriva država.

Zlatko: *»Situacija, sistem.«*

Andrej: *»Kriv je sistem od države. Vse je na tem.«*

Ali se kdo odloči za to?

Zlatko: *»(hitro, jasno) Ne. Ne, noben se ne odloči, da bi bil brezdomec sam od sebe. To ne. To ne.«*

Andrej: *»Vsi ke smo bli na ulci smo ostal na ulci. Ne rabiš enga vprašat, a bo al' ne bo. Največji problem je, da ti hočeš ... živet na ulci. A ti je zdej jasno?«*

Matej: *»Ne vem če je kdo, ki je postal brezdomec zato, ker je ostal brez vsega. Po mojem gre bolj za odločitve. Jaz mislim, da je takih, ki jih je življenje prisililo v to, da so ostali na ulici, bistveno malo pri nas, bi rekel dosti več recimo v Ameriki. Če je razlog, da ljudje ostajajo na ulici to, da nimajo kam iti in da nimajo premoženja, potem je to katastrofa. Potem je to res problem. So pa različne variante. Lahko se zadolži, pa potem gre kar na ulco.«*

Mislim, da tisti ljudje, ki hočejo dobiti stanovanje, da država za njih poskrbi. Bolj so problem kombinacije ljudi, ki hočejo živeti brez vsega in odvisnikov od česar koli, droge, alkohola ali kockanja.»

Pred kratkim sem sam zasledil brezdomca, ki navaja, da je izgubil svoje imetje zaradi dolgov njegovega očeta. Matej na vprašanje, ali so lahko podedovani dolgo vzrok za izgubo lastnine:

Matej: *»To pa sigurno ne bo res. Ker ti odgovarjaš za dolgove, samo do vrednosti podedovanega premoženja. Če je umrl oče, ki je imel 2 milijona dolga, pa 1 milijon evrov zapusti, se lahko odločiš in ne podeduješ in gre to na državo, če se vsi odpovejo. Če pa vzameš, ti bodo pa upniki prišli, ampak tvoja odgovornost je samo do milijona, potem se ustavi. Tisti drugi milijon dolga je zguljen z njegovo smrtjo. Tako, da to ni res, to se pri nas ne more zgoditi.«*

Poglavitnega vzroka vseh izjav na prvi pogled ni mogoče razbrati. Kot vzrok prevladujejo družinske razmere, nespametno ravnanje z denarjem in uporaba drog. Glede na osebne zgodbe brezdomcev in mnenje strokovnjakinj bi bilo najbolj korektno kot glavni vzrok za brezdomstvo izpostaviti družinske razmere. Dva brezdomca sta se rodila v revni družini, v konkretnih primerih tudi bolezen in zapor staršev. Tudi ločitev je pogosto razviden vzrok. Primera smrti žene nisem zasledil. Uporaba drog je zagotovo pomemben dejavnik, a ga je iz podatkov preveč težko razvrstiti kot vzrok ali posledico. Enako velja za nespametno ravnanje z denarjem, ki se lahko tako kot uporaba drog začne po npr. ločitvi z ženo. Naveden je tudi primer izgube lastnine zaradi tožbe, glede na ostale izjave se da sklepati, da je to generalno zelo redek primer. Vidimo, da so nekateri vzroki, ki sem jih zasledil s strani brezdomcev (npr. podedovani dolgovi) načeloma izmišljeni. Dilema je tudi v neskladju med izjavami brezdomcev in njihovo osebno zgodbo. Večina brezdomcev navaja državo/sistem kot vzrok za brezdomstvo (strukturni dejavnik), njihovi konkretni primeri pa večinoma narekujejo družinske razmere (individualni, odnosni dejavnik).

5.2 POPULACIJA

A. ŠTEVILO

Ugibano povprečje števila brezdomcev iz anketiranja javnosti znaša 2 860 ljudi. (Zelo deviantni podatki v to niso všteti: 100, 150, 20 000, 30 000, 50 000, 100 000, 200 000. Eden od anketirancev je dopisal, da 10 % ljudi v Sloveniji nima denarja za povprečni standard življenja).

Andrej: »1000 brezdomcev. Ampak ne pijancev, narkomanov. Narkomani se isto pišejo kot brezdomci. Oziroma jih je še več.«

Darja: »Okrog 5000 smo imeli številko. Na Karitas jih je prišlo dnevno povprečno 10. Lansko leto je bilo skozi leto skupaj 65 različnih oseb, ki pa so obiskovale center različno pogosto. Tako da to ni tako močna dnevna fluktuacija kot recimo v Ljubljani. So se pa pri nas bolj zadrževali, niso bili samo pet minut. Mi smo jim nudili vse. Ni bilo tako, da bi eni prišli samo po hrano, npr. kot na Kralje, kadar imajo delitev hrane ali higienski sklop posebej. Mi smo imeli vse.«

Manuela: »Točnih podatkov nimam, ker je veliko 'skritih' brezdomcev, kot so definirani v različnih definicijah o brezdomstvu. V našem zavetišču za brezdomce Maribor je na leto do 50 različnih uporabnikov. Glede na to, da smo lansko leto obeležili 30 letnico delovanja. Če ti dve številki med seboj pomnožimo dobimo 1500 vseh uporabnikov do sedaj. V kolikor upoštevali številko le za naše zavetišče, dodali še vse ostale številke ostalih zavetišč v Sloveniji, bi številka bila sigurno od 500 do 600 različnih uporabnikov na dan. Ločeno so še ostale osebe, ki pa sploh niso nikjer zavedene »osebe, ki so dobesedno zunaj na cesti«, osebe, ki se skrivajo po blokih, po trgovskih centrih, v zapuščenih hišah, tudi v gozdu ... Mogoče med 3.000 in 6.000 – dosti je t. i. prikritih brezdomcev.«

Katarina: »Nimamo nobenih sistemov merjenja, beleženja, a če bi merili po ETHOS tipologiji, so to velike številke, v tisočih.«

Koliko je uporabnikov, ki sicer imajo dom, a so še zmeraj revni?

Katarina: »Na Kraljih zasledujemo zelo široko tipologijo brezdomstva- ETHOS. Za brezdomne smatramo tudi ljudi, ki so v zavetiščih, bivalnih enotah, neprimernih nastanitvah. V tem pogledu imamo kar nekaj obiskovalcev, ki imajo neke namestitve urejene, ampak

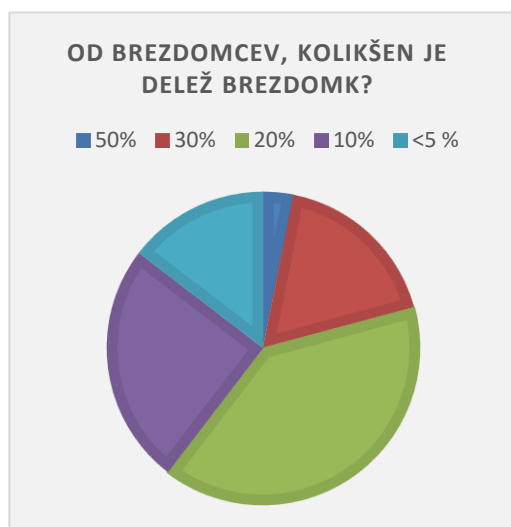
niso varne, stalne, so namestitve na črno, večposteljne sobe, brez vode in elektrike. Teh številčk žal ne vemo. Ocenjujemo pa, da v Ljubljani na ulici spi okoli 100 ljudi.»

Koliko menite da je brezdomcev v okolici Maribora? So domačini ali priseljeni?

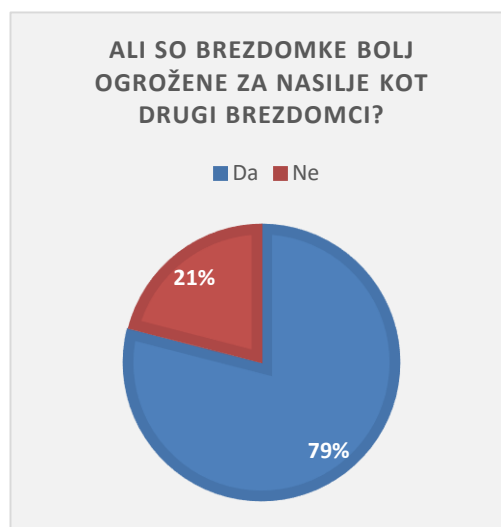
Manuela: »Glede na to, da delujemo trije različni programi; Karitas, Kralji ulice in naš program, sigurno je številka okrog 100 do 150 brezdomnih oseb. Velika večina je iz občine Maribor, le nekateri se selijo iz kraja v kraj iz različnih razlogov.«

Zapisal sem tudi lastne podatke iz petdnevnega opazovanja brezdomcev na centru Kralji ulice. Dnevno sem opazil povprečno 60 obiskovalcev, od tega vsakič šest do sedem žensk (torej cca 10 % žensk). Od teh je bila večina starejših, izjemoma tudi mladostnice. Veliko je starejših ljudi, prevladujejo moški srednjih let. Opazil sem tudi nekaj mladih med 25 in 30 let, ki so bili večinoma uporabniki drog.

B. SPOL

Graf 3: Delež brezdomk (mnenje javnosti)

Graf 4: Ogroženost brezdomk za nasilje (mnenje javnosti)

Peter (brezdomec, 37) mi je opisal dva primera iz njegovega življenja, ki pričata o večji ogroženosti žensk do nasilja in krivic: »*Moji prijateljici je nek drug brezdomec ukradel telefon. Ona mu ga je posodila, da opravi en klic, in je zbežal. Zdaj joka že teden dni za svojim telefonom. Jaz ji pravim 'Grega na policijo, jaz ti bom stal ob strani, noben se te ne bo pipnil. Vemo, kdo je to naredil. Grega!', a ona noče, ker se boji. In sem šel sam na policijo*

in povedal, da so ji ukradli telefon in kdo. Pa so rekli, da če ne pride ona na policijo, ne morejo narediti nič. In zdaj še zmeraj joka za telefonom, na policijo pa ne upa /.../ Eno drugo kolegico sem enkrat srečal, ko jo je en tip pretepal. Jaz se nisem hotel vmešavati saj sem imel s tem človekom določen biznis za opraviti. In potem me je celo noč žrlo: 'Peter, kako nisi mogu pomagat, a ti je res denar bolj pomembn kot to da eno žensko tepejo, ti pa nič ne nardiš?' In naslednjič jo srečam in jo pet velikih modelov pretepa. To so bili dilerji, ki so jo topli, ker ni mogla plačati. Ona je narkomanka. In sem uletel in se zdru na njih, da je to moja punca in če se jo kdorkoli dotakne, da mu snamem glavo (itd.). Skratka, grozim jim na polno, med petimi močnimi modeli in njo stojim in jim rečem, da če se jo bo kdorkol kdrkol dotaknu, da ga bom pretepel do konca. In so se ustrašil in dva tedna se je noben ni dotaknil. Drugače ni moja punca, to sem samo rekel. In potem mi ta ženska enkrat ukrade pivo, ko sem ga pustil na obzidju. Takrat sem pa zgubil vse spoštovanje do nje, da mi po vsem tem, ko se pred petimi tipi dajem zanj, krade. In sem rekel nikoli več. Zmeraj, če me je prosila, če lahko v isti postli z mano spi v zavetišču, sem rekel ne. Zdaj ne vem, kaj se dogaja z njo. A ne prenesem pa, da se ženske tepe. Enako se postavim tudi za svoje sestre.»

Petrov primer podpre moja opazovanja glede vrednot brezdomcev. Skozi pogovore in intervjuje sem namreč opazil, da imajo brezdomci manj vrednot kot mi, a tiste, ki jih imajo, so za njih zelo pomembne in so se za njih pripravljeni izpostaviti precej bolj kot mi. Podoben primer mi je interno omenjal tudi Zlatko glede pretepanja starostnikov in v nadaljevanju Tajan glede preprodaje drog nosečnicam ali težkim odvisnikom.

Katarina: »Žensk je okoli 22 %, a za ženske še posebej velja, da so bolj skrite, se zadržujejo pri moških, ne hodijo okrog. Tako da to zagotovo ni realna številka, koliko je brezdomnih žensk oz. je številka vidnih brezdomnih žensk.«

Zlatko: »Ne vem, a vem, da jih je veliko. Mislim, da jih je mogoče 20 %, tako jaz razmišljam.«

Manuela: »Žensko brezdomstvo je velikokrat še bolj prikrito in s tem posledično tudi bolj ogrožene. V svojo škodo ali ostajajo ali pa se zaradi grožnje po izgubi stanovanja, preselijo k partnerju, samo zato, da ne ostanejo na cesti, zunaj, prenašajo in trpijo tudi različne oblike nasilja. Zato jih je veliko manj, kot moških, po naših izkušnjah 10 %. V našem zavetišču beležimo zadnja tri leta vključitve brezdomnih žensk. Skupno do 4 različne osebe na leto. Povpraševanje ženske je še večje, ki pa ga ne moremo realizirati, ker smo večina časa

polno zasedeni. Razlogi so različni, deložacije, odvisnosti, prekinitev partnerskega odnosa. V zavetišču za brezdomce skrbimo, da so brezdomne ženske varne. Sobo imajo ločeno od večine moških. Uporabljajo kopalnico v 1. nadstropju, medtem ko je večina brezdomnih moških nameščena v 2. nadstropju.»

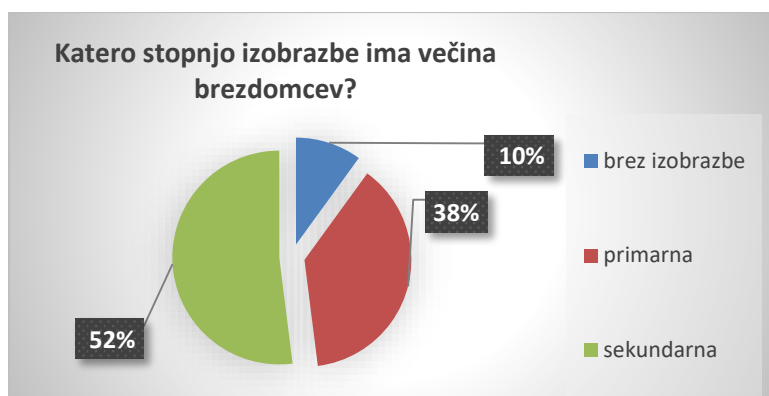

Graf 5: Vzrok za brezdomstvo pri ženskah (mnenje javnosti)

*Kot druge razloge navajajo slabe družinske razmere (otroke, za katere nimajo denarja, nasilje moža), psihične bolezni, odvisnost od drog.

Darja: »Vzrok bi kar bil isti, bi kar šlo, iste zadeve. Brezdomk je manj sigurno, so le ženska populacija. V našem centru sem jih imela približno pet na leto (to potrjuje moja opazovanja, in besede Katarine, da so bolj skrite). Mi smo imeli kar nekaj brezdomcev, ki so bili pari. Torej da so si našli partnerko. In nekako res lažje preživita dva skupaj kot eden. Posilstvo ... Kaj jaz vem, po navadi ne gre za posilstvo, prej enostavno za izkoriščanje. Ker brezdomci, spolno življenje je zamrlo pri njih. Zaradi mnogih problemov, kot je higiena, odvisnosti, prostor, finance in vse. Ko pade, pade. Pride do tega, da imajo spolne odnose, sam tega je res malo. Po mojem so samo še na jeziku, glava bi, al ono neče. Ja, razmišljajo o tem, kako bi, ampak ne živijo v realnosti.«

C. STOPNJA IZOBRAZBE

Graf 6: Stopnja izobrazbe (mnenje javnosti)

Katarina: »Imamo gospoda, ki ima dva doktorata iz strojništva, enega, ki ima MBA (Master of Business Administration) in je bil zaposlen v občinski upravi. Zelo različne, več je nižjih. Osnovna šola. Kar nekaj je tistih, ki nimajo niti tega, to so lahko priseljenci, Romi, ki so tudi nepismeni.«

Darja: »Večinsko zaključena osnovna šola, poklicna, so pa izjeme z visoko stopnjo. Ampak mislim, da sploh ne prihaja do izraza. Da bi rekla, da bi se pogovarjali, skoraj jih nisem slišala, da bi kdo omenjal izobrazbo.«

Manuela: »Osebe imajo različno stopnjo izobrazbe, brezdomstvo se zgodi lahko čisto vsakemu ne glede na stopnjo izobrazbe, ker na to vplivajo drugačni dejavniki v življenju. Sigurno jih ima večina končano OŠ, in po večini poklicno izobrazbo. V nekaterih primerih pa se pripeti, da so brezdomci postali tudi osebe s končano VII. ali VII. stopnjo izobrazbe. Spomnim se primera, ko je k nam prišla oseba po smrti žene, ki je od partnerja skrivala, da imata finančne težave. V roku 3 mesecev je gospod še lahko živel od prihrankov, ki jih je imel, na koncu pa je izgubil vse premoženje vred z lastno hišo. Čeprav je zadnji račun izdal za 6.000 tisoč evrov.«

Andrej: »Imam šolo, osnovno. V petem razredu sem bil najboljši učenec. Po tem sem bil pa bumbar. Naprej pa nisem šel. Zakaj ne? Ker sem inteligenten človek. Moja hčerka pa je najboljša učenka kar jih je blo. Ona je moja zmagovalka. Magisterij dela iz farmacije. Jaz sem pa njen oče. A sem zdaj bumbar? /.../ Sej vem, da me zdej vse to sprašuješ, za šolo, ampak jaz sem pa preživu ulco. Ti delaš študij, jst pa doktorat, na ulci. Nikomur ne zamerim,

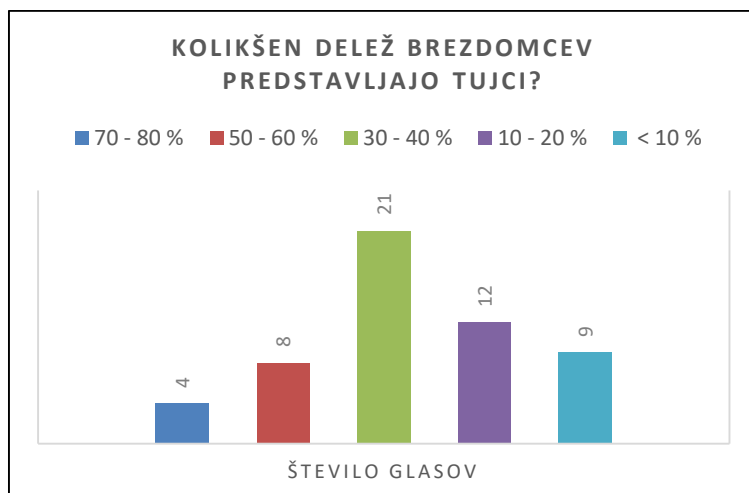
ampak jest sem naredu doktorat na ulci, ne vi. Vi delate študij od nas. Iz našega doktorata na ulci vi delate magisterij, študij.»

Zlatko: »Nimam nič, ne, nula.«

Tajan: »Nimam jaz nobene šole. Tudi računat pa to ne znam. Znam pa ful jezikov: slovensko, srbohrvaško, poljsko, arabsko in makedonsko. Dolgo časa sem treniral atletiko. Še zdaj sem dober, in če mi kdo kaj ukrade, ga takoj ujamem.«

Andrej izpostavi, da socialni delavci (sklepal je, da študiram socialno delo) živijo od njih, in da se v šoli učijo, 'magistrirajo' iz 'doktorata', ki ga zahteva življenje na ulici. Poudarja, da se kljub temu da mi je predal informacije o brezdomstvu, ne morem sedaj obnašati, kot da vem, kakšno je življenje na ulici, ali da sem to doživel sam. Samo oni zares vedo, kako je.

D. TUJCI

Graf 7: Delež brezdomcev tujcev (mnenje javnosti)

Katarina: »Relativno malo. Veliko je priseljencev iz držav bivše Jugoslavije, veliko od njih ima že urejene papirje, da so lahko tu za stalno. Drugi pa pridejo in grejo. Nekaj jih je iz Romunije, Bolgarije, en fant iz Litve. Zelo malo. Migrantov pa je relativno malo (na Kraljih ulice). Tudi zato, ker so druge organizacije, ki jim nudijo pomoč.«

Darja: »Jaz sem imela v glavnem slovenske državljane. Mislim, da so bili trije tujci. Vem, da sem imela tudi enega tujca z dovoljenjem za stalno prebivanje v Sloveniji. Je bil 15 ali 20 let sigurno že tu, a se je znašel med brezdomci, ker je imel poškodbo prsta, je ostal brez

službe, ni imel nobenega urejenega partnerskega življenja in okolja in to potlej kar začne drset oz. se najde, ko je videl, da mu to ustreza, pa ne, da bi ga zagovarjala, ampak enostavno ustrezalo mu je, da se malo odpočije, da dobi tisti prostor, kjer ga ne bo nobeden drezal.«

Manuela: *»Naše zavetišče je večinoma namenjeno slovenskim državljanom. V letu 2023 in 2024 nas velikokrat policija pokliče in preveri ali bi sprejeli tujega brezdomca. Načeloma ne, le enkrat smo zaradi klica interventne službe sprejeli tujega državljana, ki je bil pod skrbništvom iz države Avstrije. Naslednji dan se je že takoj uredila vrnitev gospoda v svojo državo. Za 'brezdomne' tujce je azil.«*

Andrej: *»Malo sem skeptičen glede teh stvari. Ker jih ne maram. A veš zakaj? Kva mi vse emigrante notr spuščamo? Oni majo vse, mi nimamo pa nič. Oni majo 1200 evrov, mi mammo pa puši k****. On ma ameriški hladilnik, vse dobi, veliko več podpore.«*

Zlatko: *»Ne vem na pamet, a vem, da jih je v Sloveniji dosti.«*

Kljub pomanjkanju zanesljivih in uradnih virov se oblikuje število, ki narekuje 1000–5000 brezdomcev v Sloveniji. Podatki javnosti (z nekaj izjemami) se skladajo z mnenjem strokovnih delavk in drugih brezdomcev. V Ljubljani naj bi bilo 100 vidnih brezdomcev, veliko pa je skritih. Zaradi prikritega brezdomstva moramo pri vseh ocenah števila brezdomcev upoštevati dejstvo, da je populacija brezdomstva redno podcenjena (Mandič, 1999).

Glede na podatke lahko tudi ugotovimo, da je od brezdomcev žensk 10–20 %. Tu se v veliki meri sklada mnenje javnosti, stroke, mojih opazovanj in brezdomcev. Ugotovitve kažejo, da so ženske brezdomke definitivno podvržene nasilju in kraji. Z opazovanjem sem tudi pri moški populaciji opazil mnogo poškodb kot posledico uličnega nasilja, a podatki niso dovolj tehtni in merljivi, da bi lahko postavili ugotovitev. Mnenje javnosti pravi, da so razlogi za brezdomstvo pri ženskah isti, nekateri pa poudarijo še večji pomen družinskih razmer, kot so nasilje moža in nezmožnost za skrb za otroke. Enako poudari tudi Katarina. Ženske naj bi bile bolj podvržene skritemu brezdomstvu, precej manj pa vidnem, saj so po besedah Darje: *»so le ženska populacija«*.

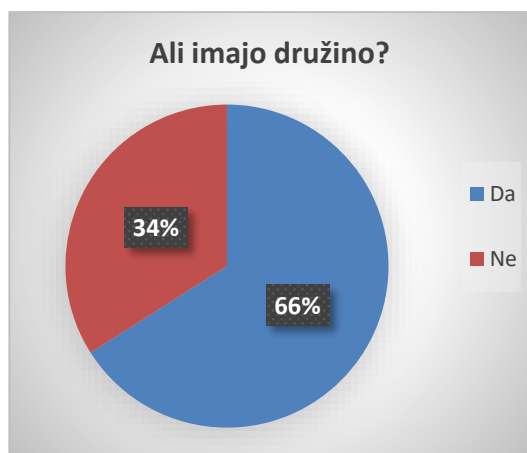
Večina vključenih brezdomcev v raziskavo je brez izobrazbe, velik delež pa ima primarno izobrazbo. To kaže na zametke vzrokov brezdomstva že v zgodnji mladosti. Javnost sklepa,

da imajo brezdomci v večini sekundarno izobrazbo, kar se ni izkazalo za resnično. Na primere nadstandardne ali terciarne izobrazbe, ki jih je izpostavila Katarina, nismo naleteli. Hipoteza 3, da je najpogostejša izobrazba primarna, je delno potrjena, saj je poleg statusa brez izobrazbe najbolj množična izobrazba osnovna šola.

Glede tujcev ne moremo zagotovo odgovoriti. V centru večinoma govorijo srbohrvaško, a to ni indikator, da nimajo državljanstva. Tuja narodnost zagotovo prevladuje, a tujcev, imigrantov po izkušnjah Katarine, ni veliko. Mnogi brezdomci so izrazili sovraštvo do tujcev in beguncev, saj jim je, po njihovi oceni, nudeno (pre)več pomoči. Določene institucije kot so zavetišča sprejemajo samo slovenske državljane.

5.3 SOCIALNA MREŽA

5.3.1 DRUŽINA

Graf 8: Družina (mnenje javnosti)

Graf 9: Stiki z družino (mnenje javnosti)

Štirje od sedmih vprašanih brezdomcev povejo, da imajo družino, h kateri bi se lahko potencialno zatekli, če ne bi bili sprti in v slabih odnosih.

Andrej: »Imam hčerko, a z njo nočem več imeti kontakta, ker mi nekako ne sede. Žena (bivša) mi noče dati kontakta, jaz pa tud ... nočem več s hčero se pogovarjat. Čao.«

Zlatko: »Z bratom in sestro smo mal skregani, a drugače smo vsak dan imeli kontakt, zdaj pa en mesec ne. Brat in sestra sta se poročila k precej bogatim družinam, vzrok za trenutne konflikte je, od niju ne dobim pomoči, ko jo potrebujem, saj sem, za razliko od niju, jaz še

vedno reven in si včasih moram sposoditi denar. Imam še vedno tesne stike z mamo, ki je v Nemčiji in očetom, ki je v Ljubljani. Slišimo se vsak dan. Prav tako imam še vedno stike z vsemi mojimi otroki.»

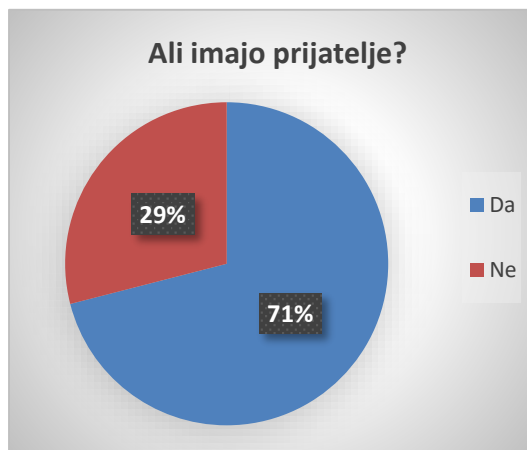
Po pripovedovanju ima tudi tesne stike z daljnim sorodstvom, ki biva v Sloveniji.

Tajan nima družine, žene, otrok, ima sestre in brate, s katerimi nima veliko stikov.

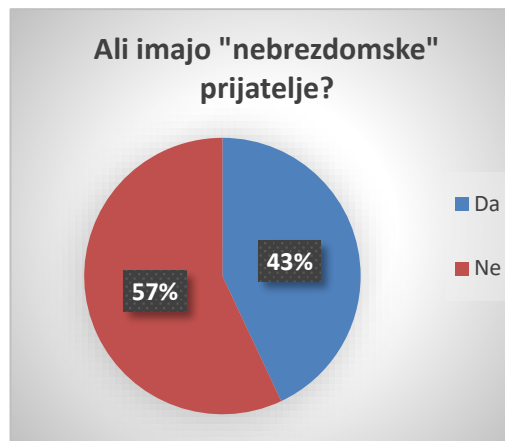
Darja: »Velika večina je imela družino ali je to partnerski odnos ali pa so samski in so bili s starši. Odnosi so porušeni. S stiki je pa tako – enim je uspelo počasi vzpostaviti stike, a to so res bolj površinski, ker oni tolk globoko zabredejo v to življenje brezdomstva, da starši ne zmorejo več tega. Če bi povzela: družino večinsko imajo, stikov pa nimajo oz. so zelo površinski, če so.«

Manuela: »Imajo družine, kjer pa so stiki iz različnih vzrokov pretrgani. Ali je to zaradi očeta, ki ne dovoli več vrnitve osebe v skupno družino, ker ni dokončal srednje šole. Ali pa so se stiki pretrgali in jih brezdomne osebe niso žele, kljub temu da so otroci, žena, sestra izražali željo, da se srečujejo, da se obiskujejo ali celo, da se oseba vrne nazaj v domači kraj. Določeni imajo skupne stike z razširjeno družino, teto, stric, sestrično. Določeni so namerno pretrgali vse stike s svojo primarno družino. Določeni pa jo občasno ohranjajo s svojim bratom, sestro. Določenim pa so družinski člani že umrli, nimajo več staršev ostali bratje ali sestra so se preselili ali pa imajo svoje družine. To je tudi eden izmed razlogov, zakaj ne morejo živeti skupaj, saj imajo lastne družine, kjer ni možnosti skupnega sobivanja (po vrnitvi prestajanja zaporne kazni, predpisana metadonska terapija ...).«

5.3.2 PRIJATELJI

Graf 10: Prijatelji (mnenje javnosti)

Graf 11: »Nebrezdomski« prijatelji (mnenje javnosti)

Andrej: *»Ne, ne ne, zdej si pa mejčkn napako naredu. Prijatlov več ni. Aveš kva so sam še. Kao družba. Takih, da še družbe nimajo, pa je zelo malo. Se pa vsi zmer skregajo glede nečesa. Ljudje, ki se poznamo tu, so negativci. Danes so, jutri jih ni. Oni so lažnivci, pijančki, narkomani.«*

Darja: *»Nebrezdomskih bolj malo, zelo malo. V glavnem so med sabo, se štejejo za prijatelje, zdaj, to prijateljstvo je do prve prazne steklenice. Pri nas sem dosti opazala, da se želijo pogovarjati z izvajalci, z delavci.«*

Manuela: *»Imajo prijatelje, ki niso brezdomce, kot tudi nove prijatelje, ki so brezdomne osebe. Vse je odvisno od istih interesov, službe, ki so jo opravljali, ali so se poznali že do prej, mogoče iz domačega kraja, vojske... včasih pa se povežejo tudi zaradi slabih navad, različne odvisnosti. Določeni primeri so tudi pozitivni, kjer prijatelji skrbijo in jih v času, da so na ulici skrbijo, da imajo tople obleke, hrano ali pa jim ponudijo prevoz, obisk do zdravnika, skrb, da imajo urejene DSP.«*

Če smo izpostavili družino kot glavni vzrok za brezdomstvo, se tu to vidno izkaže. Vsak brezdomec, ki je bil vključen v raziskavo, je del večjega socialnega kroga brezdomcev, ki se družijo vsak dan. Subkultura ima tukaj velik pomen, imajo pa tudi precej t. i. nebrezdomskih prijateljev, ki pa so še zmeraj revni. Primer sta Zlatko in Andrej, ki se, kljub temu da imata stanovanje, dnevno družita z brezdomci. Andrej poudari, da to vseeno niso

pravi prijatelji, in da so odnosi zelo plitvi, ker so ljudje na ulicah lažnivci in narkomani. Z družino nihče od brezdomcev, ki je še zmeraj na cesti, nima stikov, četudi jo povečini ima. To potrjuje družino kot glavni socialni manko v brezdomčevih življenjih. Brezdomci niso totalno družbeno izključeni od drugih slojev, saj imajo nekaj prijateljev tudi zunaj subkulture brezdomnih, so pa povečini to predstavniki nižjih slojev.

5.4 NAČIN ŽIVLJENJA

Zlatko: »Vključili smo se v različne potepuške skupine, spali malo tam, malo tam, večinoma na cesti ali v parku. Tako smo odraščali.«

Ste ustaljeni na enem mestu ali potujete?

Zlatko: »Ne, jaz, ko sem bil na ulici, sem bil v Nemčiji, ne v Sloveniji. Oziroma v Sloveniji le kako leto. Drugače potuješ to, enkrat si tam, enkrat tam.«

Andrej: »Poleti hodim vsak drugi dan v Koper z busom, saj imam invalidsko kartico (ima težave s koleni). Včasih sem hodil s hčerko. Drugače pa malo bluzim od kraja do kraja. Po celi Sloveniji sem že bil. Ne maram pa drugih držav. Ne grem na Hrvaško, saj je slano morje tudi pri nas.«

Koliko časa spiš na ulici, kako dobro spiš?

Zlatko: »Dobr', dobr', dobr' nikol ne spiš na ulici. Dobr' ne spiš nikoli na ulici, t'ko na pol spiš, pa če tako spiš, spiš ene tri ure, štiri maksimum.«

Andrej: »Spim ene pet ur, potem pa ne. Hrano dobim v organizacijah, če je, dobim en obrok na dan, ostalo si moram priskrbeti sam. Spal in bil sem pa vsepovsod. Moraš preživet. Zavetišča so malo zaničevana s strani brezdomcev. Sem bil tudi v zavetišču.«

Kako je bilo med korono, ste imeli zaprto?

Darja: »Ne, jaz sem se odločila, da dnevni center ni bil zaprt v celoti. Ker tem ljudem je bil odvzet dostop do elektrike, do WC-ja, če že tako hočemo reči, ker je bilo povsod zaprto. Kam boš šel ti na WC? Mi nimamo javnih WC-jev. Tako da smo vseeno imeli odprto, a niso mogli biti trije, maksimalno eden je bil v kopalnici, eden pa v drugem prostoru in so se menjavali.«

Najvidnejša razlika, po kateri brezdomci razločijo brezdomce in 'navadne' ljudi je način govora. Ko sem prišel v center Kralji ulice, so me dolgo časa, dokler nisem z njimi spregovoril imeli za brezdomca, saj brezdomci nimajo striktno definiranega načina oblačenja ali obnašanja, nemudoma pa so opazili moj elaborirani govorni kod in potem ugotovili, da sem prostovoljec.

A. OSNOVNE POTREBE

Graf 12: Dostop do zdravstva (javno mnenje)

*Opombe anketirancev: dobra – v SLO / slaba, ker je slaba za vse.

Zdravstvene težave, ki sem jih opazil, so težave z zobmi, povite in odrezane noge zaradi uporabe drog in poškodb. Obrazne podplutbe, zlomljeni nosovi zaradi uličnih pretepov. Psihični bolniki, invalidi, včasih na invalidskem vozičku.

Tajan ima npr. težave z zobmi, aparat je dobil, a ga vrgel stran. Ima tudi neko resno bolezen agresivnih izpadov, za katere ne hodi k zdravniku, saj bi moral jemati zdravila, ki mu povzročajo privide.

Brezdomec: »Brez noge sem zaradi uporabe drog. Vedno je bilo slabše, na koncu so jo morali odrezati. Zdaj sem na vozičku.«

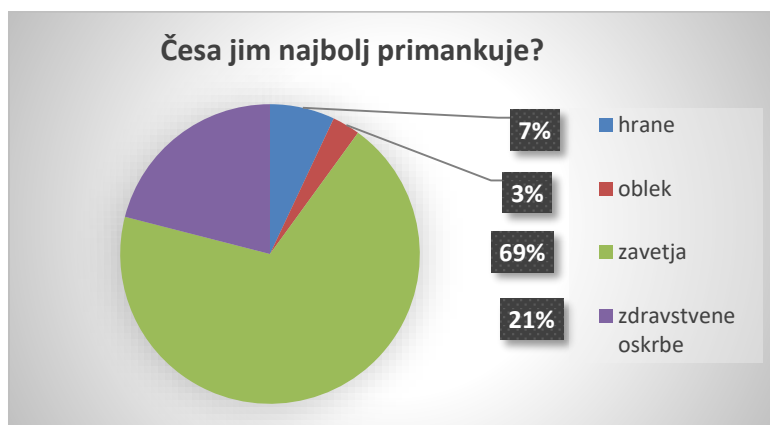
Andrej: »Najboljš je, da se obrneš na Kralje ulice.«

Zlatko: »Ne bi vedel kam (se obrniti za zdravstvene težave).«

Katarina: »Da, (zdravstveno zavarovanje) imajo, ampak se koriščenje zdravstvenih storitev zalomi pri samih institucijah. Zdravstveno osebje jih grdo obravnava, ne premorejo čakanja. Vsak od nas zaposlenih na Kraljih ima že osebno izkušnjo, ko smo z osebami na urgenci čakali 10 ur ali več samo zato, da so zmogli počakat do konca in bili potem sprejeti.«

Darja: »Na Obali je pro bono ambulanta, tam je možno. Tisti brezdomni, ki imajo denarno socialno pomoč, imajo tudi urejeno zdravstveno zavarovanje, problem je pa osebni zdravnik, problem je, da oni nekako ne zmorejo tega, da bi oni prišli v čakalnico naročit, halo, preko telefona, preko maila, brezdomci? Pa trije klicaji zraven. Osebno tudi ne gre, mislim, res težko pridejo do zdravnika. Tako da jaz sem se dostikrat posluževala, glede na to, da sem tudi medicinska sestra, sem sama ocenila, koliko je resno in sem se znala potem posvetovati z zdravnikom v pro bono ambulantah. Sem sama malo pregledala, da sem ugotovila, kaj je in če je bilo bolj pereče, nujno stanje, sem posredovala naprej. V glavnem se pa po Sloveniji z istimi problemi srečujemo. Ali bo čakal brezdomec v čakalnici – imeli smo možakarja, ki ga je bolel kolk. Kako bo on čakal mesece in mesece, da bo prišel na vrsto k ortopedu? Po drugi strani so bili nekateri pa tudi operirani, čeprav jih tudi zdravniki ne jemljejo zmerom tako, kot bi bili treba, saj jim po operaciji tudi fizioterapije niso predpisali ali pa so jim, ker smo bili na Obali in je Strunjan blizu, dali fizioterapijo od doma. Halo? Od doma? Skatka, tisti, ki imajo denarno socialno pomoč, imajo urejeno zdravstveno zavarovanje, tistim, ki ga nimajo, pa smo zdravstvene storitve urejali preko pro bono ambulante.«

Manuela: »V kolikor so brezdomne osebe vključene v kakšen program je osnovna naloga, da se jim uredi zavarovanje in da imajo dostopne vse zdravstvene storitve. Prav tako se skrbi, da redno hodijo na vse zdravstvene preglede in dosledno prejemajo medikamentno terapijo.«

Graf 13: Potrebe (mnenje javnosti)

Katarina: »Namestitve. Tudi če so v zavetiščih, so to samo za prenočevanje, ljudje morajo cele dneve bit zunaj. In dostop do zdravstvenih storitev, a ne iz vidika, da ne bi imeli zdravstvenega zavarovanja, to je urejeno prek denarno-socialne pomoči, torej tisti ljudje, ki izpolnjujejo pogoje zanjo, to so brezposelni, ki ne morejo delat. A pogosto nimajo osebnih zdravnikov, se ne počutijo dobro v zdravstvenih institucijah, ker jih stigmatizirajo in jih obravnavajo drugače. Tako da, večinoma ne hodijo k zdravnikom in jih je zelo težko spraviti na urgenco.«

Darja: »Zavetja, a ne samo fizičnega. Bolj domske topline. Ker hrano, tisti, ki je lačen, je prmejduš sam kriv. Za hrano je poskrbljeno. Ampak imaš tudi take, ki niti toliko ne zmorejo. Psihično, enostavno glava ne dela več tako, kot bi morala. Tako da ja, zelo jim manjka to, da pripadaš eni sredini, da imaš en red. Oni ne vstanejo zjutraj tako kot mi, pa se umijejo, grejo v službo/šolo, in da imajo zadolžitve, funkcije. Pri njih tega ni. To je pri njih čisto zamrlo.«

Manuela: »V kolikor so vključeni v program, se strokovni delavci trudijo, da sem ji priskrbijo obleka, hrana, vsi higienski pripomočki. Prav tako je glavni cilj, izboljšanje in vzdrževanje zdravstvenega stanja in pridobitev prehrabnih navad. Glavni namen programa je zmanjševanje socialne in zdravstvene škode, informiranje o pravicah, katere jim pripadajo po zakonu.«

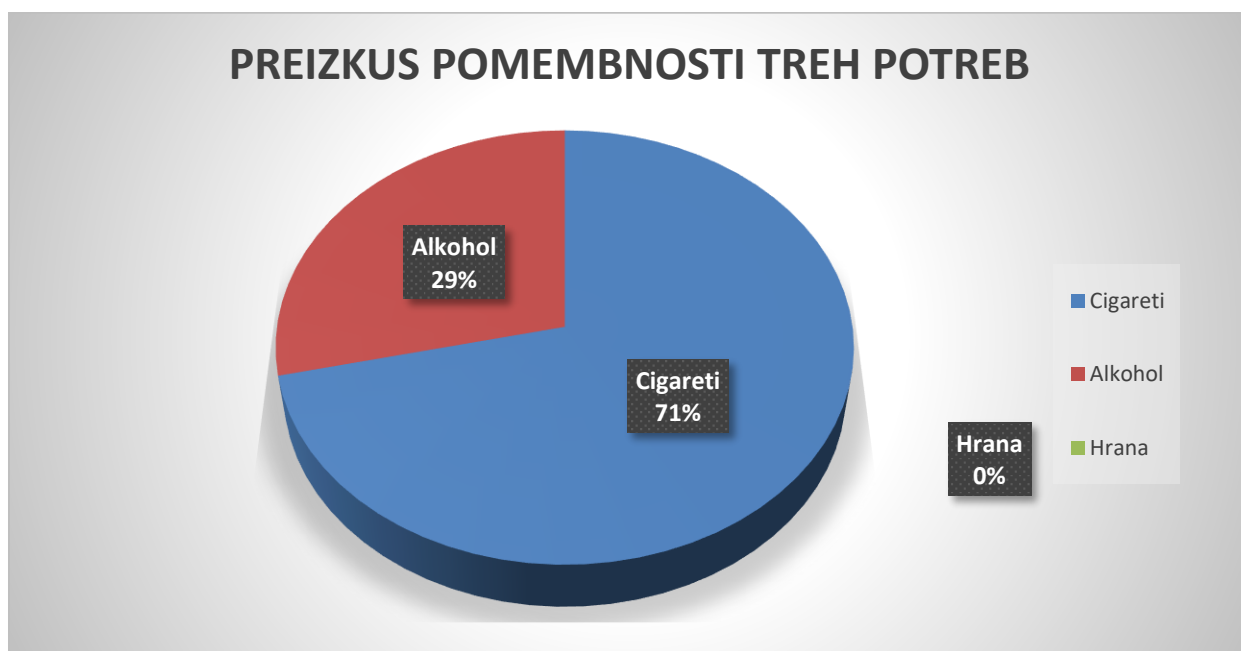
Matej: »Obvezno zdravstveno zavarovanje ima vsak, potem je pa še dopolnilno in 3/4 receptov ne dobiš z obveznim.«

(Na vprašanje, ali jim česa primanjkuje.)

Andrej: »Ne, to pa ni res. Nobenga. Zato ker vsi imajo vse, kar hočjo. Samo nočjo.«

Zlatko: »Prenočišča, preprosto.«

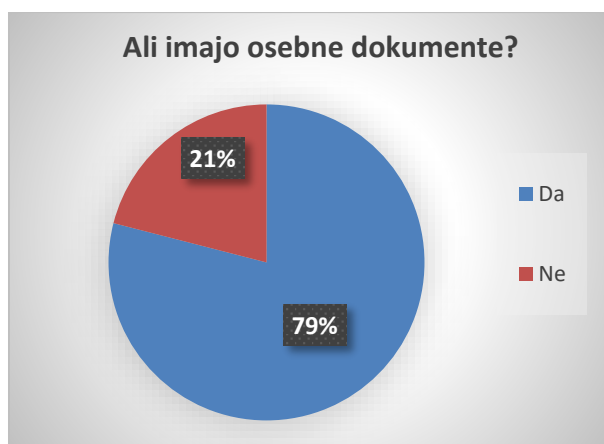
Kot glavno potrebo vsi vprašani navajajo prenočišča, kar narekuje že samo ime 'brezdomec'. Katarina pomembno poudarja dostop do zdravstva, ki predstavlja velik problem zaradi stigmatizacije, nimajo pa tudi vse bolj pomembnega dopolnilnega zavarovanja. Da je zdravstvena oskrba slaba, je ugibala tudi javnost. Pomembna je tudi Andrejeva opazka, ki opozarja na to, da lahko brezdomcu nobena pomoč ne pomaga, če si tudi sam ne bo želel spremembe.

Graf 14: Preizkus pomembnosti treh potreb (sedem brezdomcev)

Iz grafa je razvidno, da so najpogosteje izbrana dobrina cigarete. To izpodbija moja predvidevanja 5. hipoteze, da bo najpogosteje izbran alkohol. Hipoteza je torej ovržena. Preizkus potrjuje podatke iz drugih delov raziskovalne naloge, ki pravijo, da hrane brezdomcem ne primanjkuje. Udeleženci so omenjali, da alkohol dobijo ceneje kot v trgovinah, kar bi bil možen razlog za neenakovredno vrednotene količine dobrin v eksperimentu.

B. OSEBNI DOKUMENTI

Graf 15: Osebni dokumenti (mnenje javnosti)

Katarina: »So zelo pomembni, brez njih ne morejo nič urejat. Npr. mi lahko na banki dvigujemo denar z bančnimi karticami, brezdomni velikokrat ne, ker jim banke ne dovolijo imeti bančnih kartic. Če so dolžni denar državi, ne morejo imet bančnih kartic. Tako da denar morajo dvigovati z osebnimi izkaznicami. Veliko ljudi jih nima, ker jih izgubijo, jim jih ukradejo – imajo težavo to vzdrževati. Mi jim nudimo možnost hranjenja v sefu, pomagamo jim pri izdelavi osebnih izkaznic v smislu, da jim posodimo denar. Osebne izkaznice zelo spodbujamo, da jih imajo, hranijo pri nas. Od 100 ljudi bo 50 imelo osebno izkaznico pri sebi na varnem, 30 % jih hrani pri nas v sefu, 20 % nima izkaznice in jih spodbujamo, da si jih uredijo.«

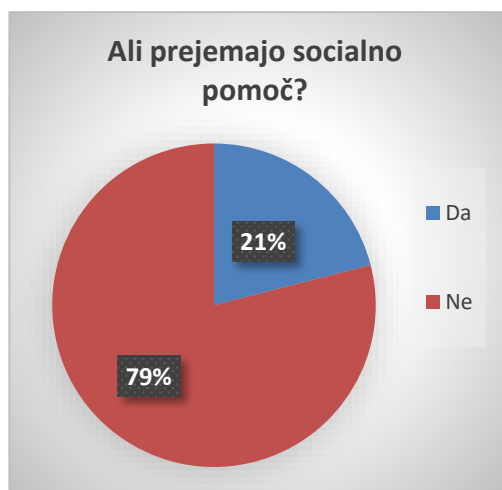
Darja: »Majo, pa zgubijo. Ena žurka, pa grejo. Sicer zakon o osebni izkaznici in zakon o potnem listu v glavnem prepovedujeta fotokopiranje, vendar sem imela jaz pripravljeno eno izjavo, ker so pri nas tudi hranili dokumente in imeli pri sebi fotokopijo, ker so jih tolikokrat izgubili. Lepo je vedeti številko na zdravstveni izkaznici ali osebni. Drugače pa padejo, se zmočijo, se raztrgajo, ali jim ukradejo ali jim celo pogori ob kakšni nesreči.«

Manuela: »V veliki večini imajo vsi urejene svoje osebne dokumente, osebna izkaznica, zdravstvena izkaznica in bančna izkaznica.«

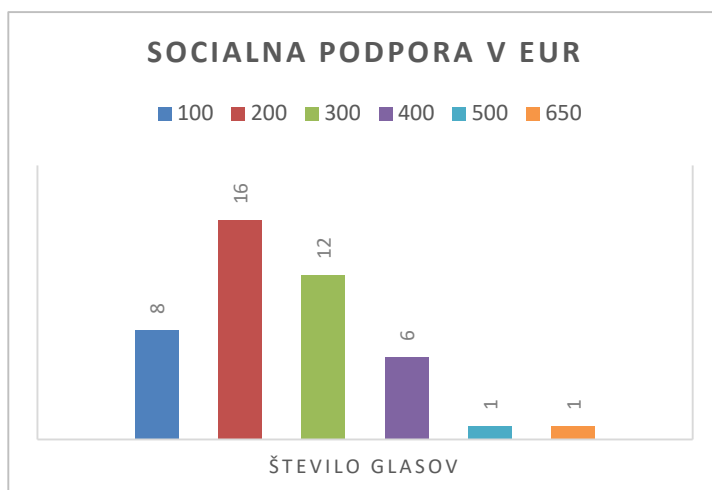
Tajan: »Nimam osebnega dokumenta, niti zavarovanja.«

Andrej: »Brez osebne, to jih je pa velik, sam ena stvar. Zakaj nimaš dokumentov? Ker si bumbar! Prideš v Slovenijo in bi rad dokumente, si pa iz Hrvaške. Ne znajo si priskrbet tega. Skratka, jaz mam dokumente. Socialne pa dobivam 150 evrov (zdaj, ko je v stanovanju).«

C. SOCIALNA POMOČ

Graf 16: Socialna pomoč (javno mnenje)

Graf 17: Znesek socialne podpore (mnenje javnosti)

Katarina: »Za samsko osebo brez prihodkov je denarna socialna pomoč 484,88 evra (1. 3. 2024), dodatek za delovno aktivnost prek prostovoljstva je okoli 110 evrov. Če so osebe skupaj, v družinah pa imajo zmanjšano socialno pomoč oz. potem druge dodatke.«

Manuela: »Da, če izpolnjujejo pogoje za DSP prejema DSP v isti višini, kot ostali prejemniki. Trenutno je to 484.88 evrov na mesec.«

Zlatko: »Ne, nič od tega (dokumenti). Tudi nič socialne, nič denarja, sami smo si morali zaslužiti' (v Nemčiji).«

Darja: »Tisti, ki ima pogoje, prejema. Mi smo jim pomagali. Mi smo bili nizkopražen program, vsak, ki je prišel, je prišel takrat, ko je on želel, in tolikokrat in za toliko časa, kot je on želel. In za to mu ni bilo treba nič narediti, je bilo brezplačno. Ostale storitve pa so, jaz temu rečem samoplačniške. Če želiš, da ti pomagamo oddati vlogo, moraš vsaj povedati in sam napisati. Če ni zmoget, sem se usedla zraven in sva izpolnila skupaj. In pa sam si jo moral oddat, nisem jaz pošiljala. A smo tudi že s tem imeli probleme, da sem natisnila vlogo, a oseba ni

želela napisati sama in je šla na tisti center, kjer so mu vlogo napisali namesto njega. Rajši kot da bi se usedel z mano in napisal.»

Socialne pa potem nimajo, če nimajo osebne oz. če so tujci. Ali bi lahko tako rekel?

Darja: *»Ne, včasih nimajo socialne, ker ne izpolnjujejo pogojev. Ne držijo se tega, ne vložijo. Zamudi in nima. Vložiti rabi vlogo za denarno socialno pomoč, običajno za tri ali šest mesecev in mora potem znova podaljšati. Če so starostniki, lahko dobijo tudi za dlje časa, za eno leto. Socialna je tudi povezana s tem, da je prijavljen na Zavodu za zaposlovanje, da je brezposelna oseba in se mora spet tam določenih paragrafov držati. Vsepovsod jih nekako skušajo omejiti s tem, da morajo izpolnjevati razne pogoje. Potem si mora urediti transakcijski račun – to je prvovrstna problematika. Ker so v minusu, banka ne gleda, da je to ranljiva skupina. Tako da je kar veliko problemov z bankami.»*

Matej: *»Imaš več socialnih kategorij. Eno je pravica do nadomestila za brezposelnost, tega sigurno ne dobijo, ker ti moraš biti najprej zaposlen. Potem zgubiš službo in če si bil en obdobje zaposlen, imaš potem en obdobje pravico, da dobiš nadomestilo, ampak to je devet mesecev najdaljša. Potem pa rabiš spet it' delat in daljše obdobje delat, da spet dobiš pravico do nadomestila. Brezdomci je sigurno ne dobijo. Potem imaš pravico do pokojnine. Tle pa je vprašanje, kako je pri njih. Imaš starostno pokojnino. Ampak imaš pa še družinske in druge pokojnine. Možno je, da kdo kdaj potem dobi katero od teh pokojnin. Tako da ne vem, če kdo kdaj dobi pokojnino. Lahko si zamislim primer, ko je nekdo pustil ženo in otroke in postal brezdomec. On je najbrž lahko dobival otroške doklade. In pa tudi kakšne druge socialne prispevke lahko dobivajo. To bi bilo zanimivo raziskat.»*

(Matejevo vprašanje o tem, ali imajo pokojnine)

Darja: *»Ja, ja, ja. To bom pa rekla tko. Ker to niso ljudje veš, da niso nikoli delali. Jaz sem imela ljudi, ker se starostna meja viša. Naredi se izračun penzije, potem se pa vidi. Po navadi so bile penzije manjše z varstvenim dodatkom kot denarna pomoč z varstvenim dodatkom. In potem ostane na socialni. Penzija je manjša, ker nimajo 40 let, imajo pa 20, 25, 15 delovne dobe. Imajo delovno dobo, samo je manjša in ne gre. S 65 letom imajo možnost stalne denarno-socialne pomoči to pomeni, da se vsako leto samo obnovi in pri 65 letih imajo enako možnost varstvenega dodatka kot drugi občani. Varstveni dodatek je, če imaš premajhno penzijo. Jaz grem zdaj delat na dodelitev transferjev, denarno-socialne*

pomoči in tega. Delat grem v Gorico na CSD, bom imela pa na čez socialno-varstvene pomoči.»

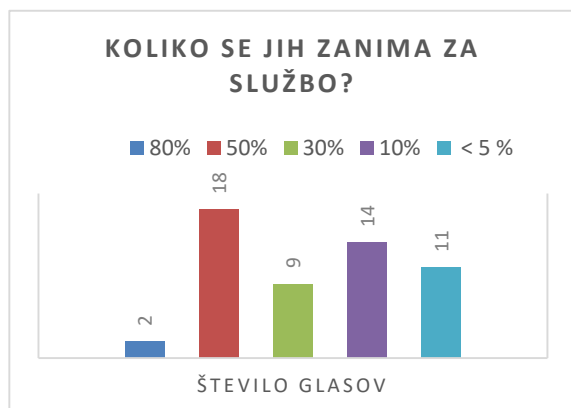
Brezdomci prejema denarno socialno pomoč 484,88 evra neto. Ta vsota je relativno velika v primerjavi z minimalno plačo, ki znaša 1.253,90 evra bruto (podatek s 6. 4. 2024). Vsekakor je nekaj primerov brezdomcev brez osebnega dokumenta, ki denarne podpore ne prejema. Kralji ulice se poslužujejo metod za spodbujanje imetja dokumentov, kot je hranjenje v sefu in posojilo denarja. Iz grafa je razvidno, da je javnost vsoto denarne socialne pomoči podcenila, ocenjuje 200 – 300 evrov. Brezdomci (kot je Andrej), ki so dobili stanovanje, imajo bistveno nižjo socialno podporo, dobivajo pa druge dodatke (Andrej npr. dodatek za invalide). Brezdomci so večinoma bili zaposleni krajšo delovno dobo, torej imajo tudi pokojnino, ki pa je ponavadi manjša od denarne socialne pomoči, ki jo prejema.

D. ZAPOSLOITEV

*Kot neosebne razloge podajajo anketiranci: druga narodnost/nezmožnost vključitve v delovno okolje/stigmatizacija/odvisnost od drog/ker jih ne marajo/že to, da je brezdomec/zasvojenost, slaba osebna higiena/okolica, a ne popolnoma/ njihov videz/predsodki ljudi/pomanjkanje izobrazbe/bolezni/invalidnost.

Graf 18: Želja po delu (javno mnenje)

Graf 19: Zanimanje za službo (javno mnenje)

Graf 20: Zavod za zaposlovanje (javno mnenje)

Andrej: »Kle si pa napako naredu. Brezdomec dobi takoj službo. Samo odvisno za kakšen dolar. To je pa zdej relativno vprašanje. Jaz nimam službe, ker sem invalid, imam težave s koleni. Sistem je tak, da mi ne moremo. Jaz ne morem, pač. Ostalo me pa ne zanima. J*** se mi. Vsak naj dela, kar hoče. Jaz delam, kar hočem.«

Zlatko: »Veste kako. Človek na ulici, iskreno povedano, lahko dobi službo, samo problem je, ker si mora najprej zrihtat' stanovanje, dokumente, prenehat z uporabo alkohola, drog, da bi lahko imel kakšno službo. Lahko dobi službo tudi brez tega, ampak je problem, ne more on na ulici spat, pa it' v službo, umazan in neokopan.«

Katarina: »Zelo si ljudje želijo delat, da bi neki počel. To nam povejo, to mi vidimo prek prostovoljstva. Imamo dobre izkušnje, kadar delajo z nami, je pa problematično se potem vračati na trg dela, v podjetja, kjer okolje ni tako spodbudno, sploh, če so ljudje brezposelni več let. Ne samo, da se morajo fizično pripraviti na delo, kar je že samo po sebi zahtevno, opažamo, da je večji problem socialni vidik, ljudje se ne znajo vključiti v socialne interakcije, ne zmorejo konstruktivno reševati težav, so vzkipljivi, živčni, se skregajo, ne poslušajo, ne zmorejo nekaterih stvari in se ne skomunicirajo dobro, ker obe strani nista pripravljene na to. Tako da bi tu potrebovali veliko več prilagojenih zaposlitev oz. prehodnih zaposlitev, da bi ljudje lahko krepili svoje delovne veščine, beleženje dela, delovne odnose. Tako da je zelo težko. Zelo težko je hoditi v službo, če ne veš, kje boš spal naslednji teden. Imamo več primerov, ko so ljudje hodili delat iz zavetišča in jim je bilo zelo težko. En fant mi je ravno razlagal, da je bil na razgovoru za službo, ko pa je videl, da bi moral par dni na teden delati popoldne pa se je ustrašil, da tega ne bo zmoget, ker ima samo popoldne možnost tuširanja

v eni izmed organizacij. Tu res vidimo, da morajo ljudje imet najprej stanovanje, da lahko hodijo v službe. In čim več prilagojenih prehodnih oblik, ki pa jih izvajamo tudi pri nas, na Kraljih ulice. Glede Zavoda za zaposlovanje je pa tako: na zavod so ljudje lahko prijavljeni kot aktivni iskalci zaposlitve. Od teh ljudi se pričakuje, da iščejo službe, hodijo na razgovore, da bi lahko šli v službo, če bi jim bila ponujena. Takih pri nas ni veliko. Ker se morajo prijavljat, hodit na razgovore, spremljati proces, pisati prošnje. Se najdejo in z njimi potem zelo intenzivno delamo, ni jih pa veliko. Več ljudi je na zavodu prijavljenih v razne programe zaposlitvene rehabilitacije, da se oceni, kakšne so njihove zmožnosti, omejitve. Največ ljudi je žal odstopljenih na center za socialno delo kot začasno nezaposljivih. Torej da se od njih ne more pričakovati, da bi iskali službo. Ta status lahko dobijo, če so brezdomni, če jim napišemo potrdilo, da so brezdomni, da ne morejo iskati službe, če imajo zdravstvene težave, tu je zelo pogosta vključenostna substitucijska terapija, torej če so odvisniki in druge specifične. Največ je teh.»

Darja: *»Ne, sigurno ni samo njegova želja po delu dovolj. Prvič, kakšen je trg dela vemo vsi. Danes so prekarne zaposlitve, zaposlitev za dva meseca, za en mesec. Potem grejo delat. Plačila so ... katastrofa. Luka Koper, privatniki. Delajo razna gradbena dela – ne dobijo plačano. To je, kar se tiče dela. Potem pa: kdo lahko danes, ko je odvisnik od alkohola, kdaj je lahko osem ur brez alkohola? Tle naredimo črto, ne. Pa pojdi ti v gozd delat – dela z motorko. Pojdi s krampom mahat? Oni niso navajeni več. Pa bi bili ... recimo en teden, štirinajst dni, potem pa to gre dol. Drugo, če ti nimaš, ko končaš delo, pa tudi če je to samo osemurno delo, ker danes je urnik marsikje ubitačen, kam greš ti lahko po tistem? Ti greš domov, se preoblečeš, se stuširaš, kam gre pa on? Tako da jaz še zmerom pravim, Kralji imajo lepo narejeno Housing first. Potrebno jim je dati pogoje, da ima možnost kje se naspāt, se oblečt in uredit in da ima potlej možnost it delat. Jaz nisem pri tistih, ki se jezijo na njih, sem kar malo žalostna, ker tako pavšalno, površinsko: 'Ukinil bi jim denarno pomoč, pa delat naj grejo!' Kam bo šel delat? 'Ja polno je dela, pa smeti pobirat ...' Kdo danes smeti pobira zastonj? Na komunali imajo zaposlene. Vsaka organizacija ima ljudi, ki delajo. Resda dobijo minimalca, če ga dobijo. In za tistga minimalca smeti pobirat bi šli brezdomci, brez skrbi, sam ni. Oziroma so bili zaposleni tri ali dva meseca potem, ko je bilo pa treba plačati storitve res, takrat pa potlej ni več. Se pa zgubijo delodajalci. Zanimanje za službo pa ... v glavi, v mislih imajo. Vsi bi imeli službo. Samo to ni na realnih osnovah. Ker vsi vejo, da je služba tista, ki ti prinaša finance, s katerimi bi potlej si lahko uredil življenje ali pa jih porabil na veliko. Se pa zavedajo vsi, da ne pade denar z nebes. So pa vsi v bistvu prijavljeni na*

zavodu za zaposlovanje, ker morajo bit – razen tisti, ki so trajno nezaposljivi, to so hujši odvisniki, metadonci, za njih se že prilagodi. Drugače pa more biti prijavljen, ker drugače ne dobi denarne pomoči.«

Manuela: *»Brezdomna oseba je prijavljena na ZRSZ, saj iz tega razloga lahko prejema DSP. To je pogoj. Brezdomce skozi evalvacijske načrte motiviramo, da se vključijo na trg dela. Brezdomci se zanimajo za službo – 80% in zato tudi obiskujejo zavod za zaposlovanje. Preverjajo pa še ostale profile za službo. Starejši uporabniki so pogosto nezmožni za delo. Osebe, ki prejemajo medikamentno terapijo ali metadonsko terapijo je zaposlitev težja ali celo ni možna. Mlajši sposobni posamezniki si zaposlitev najdejo ali za krajši ali daljši čas. Okrog 10 % se jih zaposli, določeni tudi na črno, da imajo dodatni denar. Nekateri so vključeni v invalidska podjetja, drugi kot prostovoljci in prejemajo dodatek k DSP. Večina od njih ima vsaj nekaj let delovne dobe, tudi po 20 let, določeni so tudi delali v tujini. Tudi to je eden od vzrokov brezdomstva, kadar več ne morejo delati v tujini, po terenu, se vrnejo nazaj v Slovenijo – tukaj pa nimajo nikjer nadaljevati svoje življenje, nimajo nikogar, zato se zatečejo v zavetišče.«*

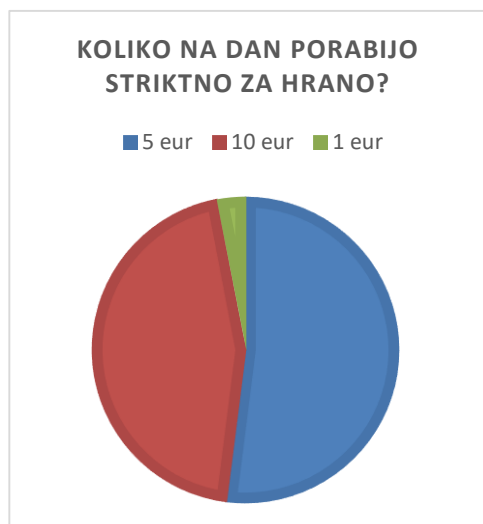
Tajan: *»Kriva je država, ni dela.«* (Takoj po tej izjavi se je med njim in še enim brezdomcem vnel prepir. Drugi trdi, da je dela za vsakega, samo da Tajan noče dela).

To je dober primer razkola ne samo v mnenju javnosti, ampak tudi znotraj brezdomcev samih.

Brezdomec, glede na podatke, zelo težko dobi zaposlitev. Najpomembnejši razlog je, da živi na cesti. Posledično nima prijetnega videza, je umazan in že zaradi samega dejstva stigmatiziran in ima manjše možnosti. Je tudi nenavajen na fizične napore in odnose v službi. Velik problem je tudi težava s komunikacijo in upoštevanjem pravil. Mnogi (kot Tajan, Andrej) krivijo državo, da nima realnih služb, ki bi jih brezdomec lahko opravljal. Andrej poudari, da službo načeloma lahko dobi, a da je zelo slabo plačana: Katarina kot rešitev poudarja finsko strategijo 'Housing first!', ki poudarja, da je pogoj za delo in izhod iz brezdomstva stanovanje. Veliko brezdomcev na Kraljih ulice opravlja prostovoljno delo, za katerega dobiva 110 evrov podpore, Zlatko je eden izmed njih. Metoda pri njih daje do zdaj pozitivne rezultate. Zasledimo, da je zanimanja za službo med brezdomci precej veliko, a ni osnovano na realnih zmožnostih. Hipoteza 2 je ovržena, saj javnost zadovoljivo prepozna družbeno pogojeni položaj brezdomcev, ki ni odvisen samo od odločitve brezdomca.

E. POTROŠNJA

Anketiranci ugibajo, da brezdomec povprečno porabi 10,5 evra na dan in 280 evrov na mesec. Pogosta je opomba, da zapravi vse, kar ima. Vsi anketiranci pravijo, da brezdomci prihrankov nimajo.

Graf 21: Poraba hrane na dan (mnenje javnosti)

Graf 22: Poraba miloščine (mnenje javnosti)

Šest od osmih vprašanih brezdomcev uživa alkohol, sedem pa jih kadi cigarete. Tajan je ena od izjem, saj ni nikoli ne pil in ne kadil v življenju.

Andrej o porabi denarja: »Jaz porabim več koker rabim, sam moram pa plačat tudi stanovanje. Za življenje na ulci pa gre od 10 do 15 evrov na dan. Prihrankov ljudje nimajo, ker rabijo zase takoj. So brez denarja. In seveda sem tudi beračil. Ker moram. Ker ne gre drugače. Koliko dobim, odvisno. Pa saj mi rečejo 'sej vem, da rabš za liter'. Pa kaj, da, ciao zdravo, tojto. Takrat me noben ni šmirglal, kako ti nej povem, nben me ni šmirglal. Ampak vsi so vedl, da sm na ulci. Veš kva je ulca? Ne veš. Ne moreš si je predstavljat. Ampak eno stvar si moreš zapomnit. Mi ke smo bli na ulci smo žical za liter vina. Za liter vina?«

Zlatko: »Odkvisno, če se drogirajo in pijejo, rabijo minimum 70–100 evrov/dan, če se ne drogirajo ali pijejo, pa samo za hrano mogoče 20 ali 15 evrov.«

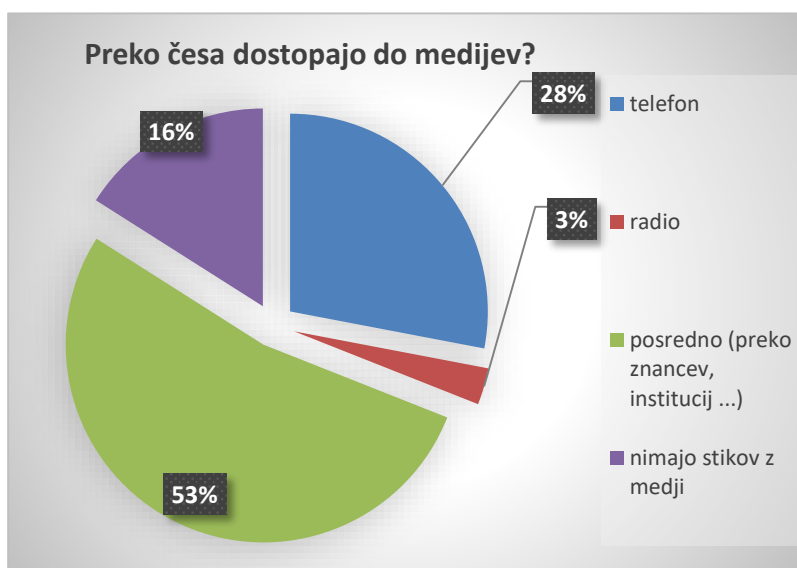
Darja: »Porabijo kolikor (evrov) imajo. Če bo imel dva evra za flašo janeza, bo šlo dva evra. Pa kadar dobijo denarno pomoč – ne da živijo na veliki nogi – a imajo za cigarete, imajo, da poravnajo dolgove, ki se takrat poravnajo in si potlej spet sposojajo. Za hrano... lej takrat, ko dobijo (denar), si privoščijo. Tudi kakšno salamo, kak pršut, mislim tisto, kar si tudi mi privoščimo. Če si malo v denarni stiski in gledaš, kaj boš kupil v trgovini ali sploh ne greš v trgovino. Ko pa dobiš denar, pa greš v trgovino in si tisto kupiš, ker so le oči velike. Hrano tudi sami kupijo. In dostikrat ne zato, ker bi bili lačni. Enostavno zato, ker imaš željo. Pri nas so dobili paket paštete s kruhom, a imaš pa oči, da bi pa to. Pa viški hrane so, zdaj nekatere organizacije uspejo to speljati, da sprejemajo viške hrane in imajo vsega, od sendvičev ... res no, ne bi smeli bit lačni. Miloščino pa bi rekla, da zapravi preprosto za trenutne potrebe. Lahko so cigareti, lahko je kava, lahko je vračilo dolgov, lahko je pijača. Pa ni zmerom tako, prav pavšalno je: 'Pijača'. Pavšalno pomeni, da zmerom razmišljamo 'Ja bojo šli pa bojo zapili denar.' Tudi jaz grem v kafič. Tako ali tako pa – saj ne dobijo toliko. Če bi skupaj seštel je to ja, morda tudi več kot minimalec. Samo oni ne gledajo tako, ker oni ne morejo namenit denarja za televizijo, internet. On tega nima. On se ne ukvarja s tem, kolko stane kurjava. Njega zebe, pa če ima denar ali ne. Njega bo zeblo, ne, on ne more kurjave plačat. Tisti, ki je pameten, ne kupuje oblačil. Razen nekateri so pa spet, so pa radi vseeno lepo oblečeni, v znamke. Občasno ti dobiš na Rdečem križu ali Karitasu znamko (oblačila). Včasih ti pa paše, si pa zaželiijo tudi, no tako, kot vsi normalni, si zaželiijo pa si kupijo nekaj.«

Manuela: »Odvisno od posameznika. Določeni so v zavetišču zelo varčni in si želijo čim več privarčevati za takrat, ko bodo lahko odšli na svoje, ali v DSO (dom starejših občanov). Drugi so spet takšni, da porabijo ves denar in na koncu prosijo na ulici, da si lahko kupijo cigarete ali kavo. Večina uporabnikov ne govori o tem, da imajo prihranke. Le nekateri so na to ponosni. V zavetišču za brezdomce osebe bivajo, plačujejo oskrbnino, ki je 50% DSP na mesec, to sedaj znaša 242,44 evra. V to so všteti trije obroki na dan, pranje oblek in posteljnine, vsi stroški kurjave, vode, elektrike, smeti, kot tudi vsi higienični pripomočki (šampon za tuširanje, pranje las, žiletke, pena za britje, dezodoranti, glavnik, sobna pasta, zobna ščetka). Ostali denar v večini primerov porabijo za cigarete, kavo, včasih sladkarije, hrano po svoji želji, obleko. Nekateri pa ga zapravljajo le za različne substance in alkohol.«

Za hrano na dan porabijo 10–15 evrov. Če so odvisniki od drog ali alkoholiki, se ta številka lahko poveča za skoraj desetkrat. Brezdomci vsaj en obrok na dan dobijo v dobrodelnih organizacijah, ostale si morajo priskrbeti sami. Hrane jim načeloma ne primanjkuje, tako
--

ocenjujejo vsi strokovnjaki, celostno mnenje Andreja in rezultati preizkusa, kjer nihče od udeležencev ni izmed možnosti izbral hrane. Poslužujejo se tudi beračenja, pridobljeni denar pa porabijo za trenutne potrebe. Lahko bi rekli, da denarja, ki ga zaslužijo z beračenjem, zoper zgornjih podatkov, na zapravijo za hrano, temveč za alkohol in droge. Enako bi lahko rekli za obleke, saj jih imajo v raznih organizacijah dovolj preko. Vendar ni čisto tako. Darja izpostavlja, da si brezdomci, kljub temu da imajo zagotovljeno hrano in obleke, marsikdaj privoščijo želeno hrano in obleke iz trgovin, saj imajo tako kot mi svoj 'lušt'. Za mesečno nastanitev v zavetišču morajo odšteti polovico vsote denarne socialne pomoči.

F. DOSTOP DO MEDIJEV

*Opombe anketirancev: imajo dostop do različnih medijev / morda preko CSD ali društev / info preko drugih brezdomcev.

Graf 23: Dostop do medijev (mnenje javnosti)

Od 18 opazovanih brezdomcev si jih 15 lasti pametni telefon, dva si lastita telefon na tipke, samo eden pa telefona nima (Tajan).

Tajan: »Ni to zame, če bi mel telefon, bi delal same probleme.«

Andrej: »Ja, velik jih ma. Ampak telefoni so pri njih samo za klic. Ni pa to vsakdanje.«

Zlatko: »Telefone smo imeli že takrat, kot otroci. V glavnem, jaz sem ga imel, sestra in brat ne, sta bila še zelo mlada.«

Peter (brezdomec): *»Ravno teden nazaj so eni brezdomki kolegici ukradli telefon, ker ga je posodla za en klic. Vemo, kdo je bil. Pa si ne upa na policijo. Že cel teden joka.«*

Katarina: *»Telefone kar imajo, v večini, med 75 in 80 %. Vprašanje je, koliko jih ima telefon zmeraj, koliko jih izgubljajo, so ukradeni in jih morajo spet kupovat. Glede tega je veliko drame. Eni jih znajo zelo dobro uporabljati na dotik.«*

Manuela: *»Da, kakšnih 5 % ima tudi svoj računalnik. Večina uporabnikov pa ima svoj telefon. Več kot večina pa ima pameten telefon.«*

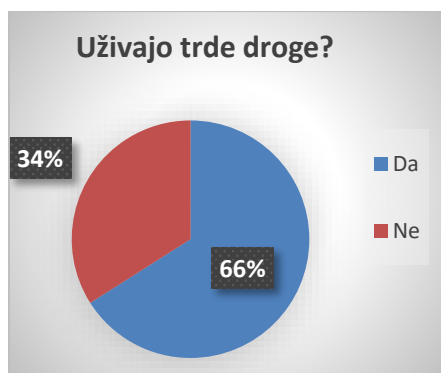
Darja: *»Telefoni, elektronska pošta, to, kar imajo. Dostikrat dobijo telefone, si jih preprodajajo med sabo. V glavnem do telefonov pridejo, potem je pa problem naprej, polnilce dobiti, kam boš šel ti polniti ta telefon. Potem imajo pa kakšno slabo minuto, kakšno slabšo noč, pa telefon gre. Pa niso plačali. Telefoni, telefonske številke, to se skoz cikla, nenehno kroži, se izmenjava. Nekateri imajo tudi elektronsko pošto, ki so si jo zmožni zapomniti, so tudi pri nas imeli možnost preko računalnika upravljati. Do korone smo imeli dva računalnika, med korono je to šlo vse navzdol, po koroni nam je pa tako ali tako šlo navzdol, so že povedali, da bodo program ukinili.«*

Matej: *»Brezdomci uporabljajo mobilne storitve, se pravi imajo mobitele. Potem pa seveda ne plačajo teh storitev. Potem gre pa operater v tožbo oz. kar v izvršbo, ker je račun izdan. Potem je to treba vročiti. In mora potem upnik (operater) predlagati, da sam plača vročevalca, da poišče brezdomca, to kar stane. Vročevalec je kot neke vrste detektiv, ki poišče brezdomca in mu vroči sodno pismo. In to ga mora plačati upnik. Ali pa brezdomcu postavijo začasnega zastopnika, to pomeni, da se šteje, kot da je brezdomec izginil in nekdo drug namesto njega to počne, po navadi odvetnik, to pa spet stane. Gre pa za vprašanje odpisa terjatve zaradi davkov, ker npr. operater izda račun za 100 evrov, potem pa je še davek in je 120. In operater ne bo dobil nič, država bo pa teh 20 evrov davka hotla. Če dokaže, da je bila izvršba neuspešna, torej da niso mogli od brezdomca dobiti denarja, potem mu država to odpiše. A rabijo sklep o neuspešni izvršbi, zato da lahko davke odpišejo.«*

Večina brezdomcev lasti telefon. To potrdi tudi Katarina z oceno 75–80 % ter moje opazovanje. Uporabljajo jih večinoma za klice, kot pravi Matej, pa imajo pogosto težave z operaterji zaradi neplačevanja. Telefone pogosto tudi izgubijo ali pa so jim ukradeni.
--

Računalnike pogosto koristijo v različnih društvih, kot so Kralji ulice, nekateri imajo tudi svoje.

G. DROGE

Graf 24: Droge (mnenje javnosti)

Izmed devetih vprašanih šest brezdomcev uporablja trde droge, večinoma mladostniki. Torej drogo uporablja 2/3 opazovanih brezdomcev. Vseh devet je uporabljalo drogo v preteklosti.

Andrej: »Tko bom reku. Ja sm (uporabljal drogo). A veš zakaj? Zato ker sem živel z eno žensko, ki je bla narkomanka. In sem ji reku: 'lej, bom tut jest'.«

Zlatko: »Da, večinoma folijo, kokain. Ko smo se vselili sem, sem precej zmanjšal uporabo. Alkohol zdaj pijem recimo za vikende, prej vsak dan. Drogo sem nekaj časa še jemal, potem sem enkrat, ko sem bil na foliji, predoziral v svojem stanovanju. Rešil me je brat in reševalci so me z defibrilatorjem al' nevem čem oživeli. Po tem nisem nikoli več jemal folije. Kokain sem nehal jemati, ko sem enkrat začutil, da se mi je začelo mešat. Videl sem stvari v glavi, da moram nekoga ubiti. Enkrat me je žena našla v dnevni z nožem v roki. Takrat sem vedel, da mi neki ne štima v glavi. Že nekaj let zdaj samo občasno pijem in kadim cigarete. Heroina nisem užival nikoli.«

*Folija je izraz za uporabo npr. kokaina ali speeda na foliji, ki se ga inhalira, kadi.

Matjaž Oven (Kralji ulice – zaposleni): »V centru nudimo tudi sterilne igle in 'snif' listke, razkužilne vate. Torej v okviru zaježitve negativnih posledic uporabe drog. Na dan povprečno štiri ljudje pridejo po igle, po 'snif' listke malo manj. Vzamejo jih pa različno veliko.

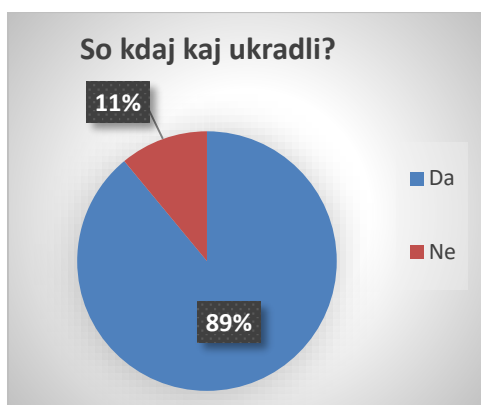
Danes je bla ena, ki je vzela 70 igel. Prihaja k nam tudi eden, ki jih vzame po 600, ampak ga potem kar lep čas ni videt. Vse to dobivajo zastonj, ni pa to naša glavna dejavnost, to se bolj intenzivno izvaja na društvu za zmanjševanje škode zaradi drog – Stigma.»

Darja: »Jaz nisem imela toliko težav s tem zaradi tega, ker smo bili pri nas dogovorjeni, da ne hodimo vinjeni niti pod vplivom drog. Sosednji program je bil Pelikan in sem brezdomcem zmerom dala zgled, da ni fer in pošteno, da so tam uporabniki, ki so se odločili, da tega ne bodo več delali, tukaj pa bi to delal in hodili v center zadrogirani. Ter program Vrtnica, zavod Samarijan je imel ta program, za odvisnice od alkohola. Tako da v isti hiši so bili ti, brez vsega, ki so delali (droge), ti, ki so se odrekli drogam, ti, ki so se odrekli alkoholu. Čeprav so vseeno tudi prišli pod vplivom, mi tudi nismo imeli ne vem kakšnih prepovedi, ker niso bili zelo strogi pogoji: načeloma ni odvisnosti, v dnevni center se ne vnaša alkohola in drog, ne hodimo tja vinjeni, če pa že – najstrožja je bila pa ta, tretja prepoved – ni verbalnega in pa fizičnega nasilja. To je bil pa zakon, zadeva, pri kateri sem te pa jaz lastnoročno ven vrgla in si za tisti dan zaključil.«

Manuela: »V zavetišču ni dovoljeno uživanje alkoholnih pijač, nedovoljenih substanc, v zaprtih prostorih ni dovoljeno niti kajenje. V letu 2023 je ena brezdomna oseba, ki je bila nameščena v našem zavetišču umrla na javnem WC-ju v Mariboru, predoziranje. V letošnjem letu 2024 pa smo klicali že 112 zaradi vidnih znakov zlorab substance.«

Javnost je ugotovila, da brezdomci večinsko uporabljajo drogo, v konkretnem primeru dve tretjini anketiranih brezdomcev, vsak izmed njih pa se je drogiral v preteklosti. Na podlagi uporabe pripomočkov, ki jih nudijo na Kraljih ulice, je nekaj zelo močnih odvisnikov od trdih drog, kot so heroin (injicirane droge). Razlogi so različni, je pa razviden tudi Andrejev primer, ki je drogo začel jemati šele po tem, ko je postal skriti brezdomec (ko je začasno bival pri uporabnici drog).

H. KRIMINAL

Graf 25: Kraja (mnenje javnosti)

10 od 10 vprašanih brezdomcev je v življenju kradlo.

Zlatko: »Ja, velik.«

Andrej: »Hahahaaha. Čaki človek. Kdo pa ni ukradu? Jest bom tko reku. Usak je ukradu. Če si na ulci, se naučiš krast. Ni ga, da ne krade. Ja, kradu sm.«

Tajan: »Že kot otrok sem v Cukrarni, ki je bila takrat vojašnica, kradel našitke policajem in vojakom. Šefu policije sem, ko sem bil v zaporu, iz pisarne ukradel pištolo. Takrat sem dubu batine.«

Kradejo si tudi med seboj. Tajanu so ukradli denarnico.

Jure (brezdomec): »Dons mam obupen dan. V parku se je pes poscal name. Pes! In me zbudil. Potem so mi iz moje vreče ukradli tri vakumirane sire ter igračo, ki sem jo kupil za svojega otroka. Igračo!«

Tajanova zgodba z mafijo (povzetek):

Pri 15 letih ga obkroži 50–100 članov mafije, ko je kradel meso za družino. Ko so videli, da je kradel za družino, so mu vreče napolnili z denarjem. On ga je najprej zavrnil, a so mu ga vsilili. Tako jih je vprašal, kaj lahko naredi v zameno, tako je začel delati za mafijo. Preprodajal je drogo, natančneje folijo (kokain na foliji, ki se inhalira, kadi). Imel je 100 strank na dan ter tako v dnevu zaslužil 1.000.000 tolarjev. Opisuje, da se drogirajo tudi najbolj

visoko stoječi ljudje, manekenke, mnoge nosečnice. Nosečnicam absolutno nikoli ni prodal droge, ko so prišle z možem prosit, ne glede na ponujen denar. Če so bili vsiljivi, je postal nasilen, možu dal zaušnico in jih spodil stran. Če stranka ni mogla plačati dolga, so jo »likvidirali« ali pa je morala delati za njih. Bil je edini na določenem območju in od drugih niso mogli dobivati drog. Enako strikten je bil, ko je prišla t. i. doba igel in ni prodal droge nobenemu, ki je uporabljal heroin. Igle se mu gabijo. Kot 18-letnik so ga razne manekenke velikokrat vabile k spolnim odnosom. Drogo, ki jo je preprodajal, je seveda tudi jemal. Družina doma je spodbujala njegovo preprodajo in bila vesela, ker je domov prinašal denar. Veliko zaslužka je dajal revnim. Poudarjal je, da mafija rada da denar tistim, ki ga res potrebujejo, saj izhajajo iz istega sveta, so sorojaki. Pravi, da so veliko pomagali tistim, ki nimajo. Od svojega življenja v mafiji omenja tudi, da so redno podkupovali policijo. Enkrat pa jih je eden izdal. Razlaga, kaj se je zgodilo z njim, ni čisto jasno, so se pa izdajalca znebili.

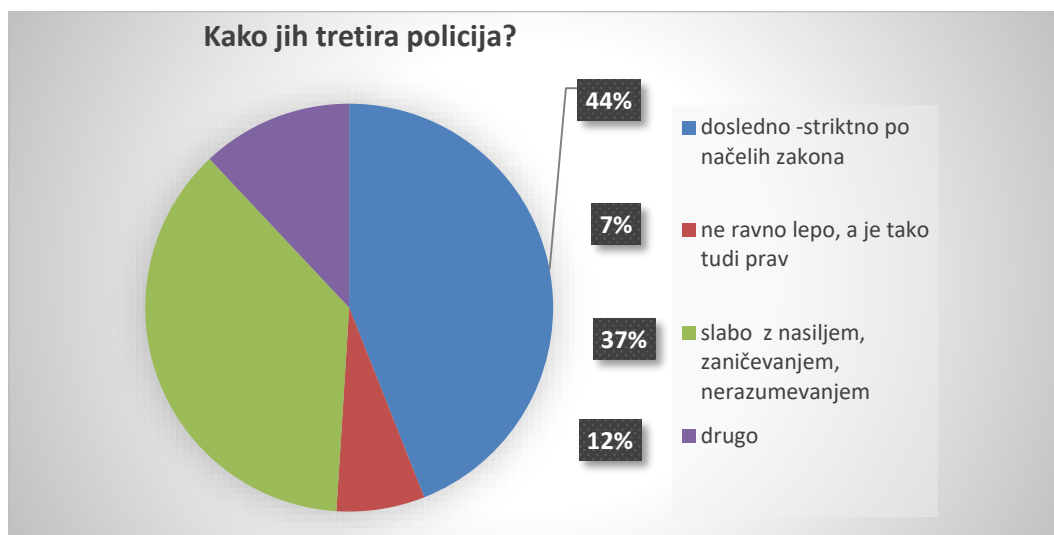
Darja: »Kraje pa kar so, samo pri nas je bilo tega malo. Ni bil kakšen poglobljen problem, ker sem bila zelo striktna – za stvari odgovarjate sami. Ne kot otroci: 'Poglej mama, mi je ta vzel, ukradel!' Tudi teh konfliktov nisem dovolila, da rešujejo v centru. Sami. Lahko se usedemo in bom jaz zraven kot mediator in se bomo pogovarjali, to pomeni, da jaz dam tebi možnost govora, drugi te pa mora poslušati in obratno. To pa zelo težko gre. Zato sem rekla: 'Če bomo reševali konflikt, bomo pod mojimi pogoji, če ne, tukaj notri tega ne delamo'. Jaz sem bila 13 let tam, meni niso zmanjkale stvari nikoli. Sem pa imela pisarno zaklenjeno, ker mislim, da vedno prilika dela tatu. Pa sem imela tudi denar, vedeli so, da je denar, ker sem en čas pomagala tudi Kraljem ulice, ko so imeli težavo z distribucijo časopisa, sem tudi to delala. Pri denarju sem bila pazljiva, nisem posojala, pa če ti je manjkalo deset centov. Jaz sem imela ena svoja načela. Cigaret in denarja nisem delila, posojala. Večjih težav s tem nisem imela, ne velja pa to za celotno populacijo in celotno Slovenijo.«

Manuela: »Ne. Večjih in vidnejših stvari nikakor ne. Se pa včasih zgodi, da uporabnik pride povedat, da so mu nekaj ukradli. V tem primeru sam pokliče policijo in poda izjavo. Vsak uporabnik ima v zavetišču omaro s ključem, kjer si lahko zaklene svoje osebne stvari, dragocenosti. V kolikor ne skrbi za svoje stvari se lahko zgodi, da jih nekdo vzame. To je lastna odgovornost za svoje stvari.«

Iz podatkov je razvidno, da je najbolj izpostavljen stereotip javnosti, da brezdomci kradejo. To se je izkazalo za stoodstotno upravičeno z anketo brezdomcev, intervjuvani pa so nam

razkrili tudi primere organiziranega kriminala in preprodaje drog. Glede na primere si tudi brezdomci kradejo med sabo oz. so okradeni. Andrej pravi, da je na ulici to neizbežno in nujno za tak način življenja in preživetje. Hipoteza 1., da večina brezdomcev uporablja drogo in krade, se zagotovo potrdi.

I. POLICIJA

Graf 26: Ravnanje policije (mnenje javnosti)

*V anketi so kot drugo navedli: prizanesljivo/po zakonu ter jim večkrat pogledajo skozi prste.

Šest od sedmih vprašanih brezdomcev ima negativne izkušnje s policijo.

Andrej: »Mene zelo malokrat, a imel sem z njimi problem.«

Matej: »Mislim, da je to bolj odvisno od človeka. Tako kot povsod. Dvomim, da je kaj drugega.«

Katarina: »Uporabniki poročajo različno. Eni dobre izkušnje v smislu, da se pozdravijo, da se poznajo, da se z njimi pohecajo, jih legitimirajo. Veliko pa poročajo o nadlegovanju, da morajo neprestano izkazovati svojo identiteto, da jih popisujejo, kje se zadržujejo, kaj počnejo, sploh če se zadržujejo na mestih, kjer se pogosto preprodaja droga. Načeloma imajo manjše zaupanje v policijo, torej da se ne obrnejo na policijo po pomoč, da ne prijavijo nasilja ali kadar so v težavah.«

Darja: »Tisto, kar sem jaz imela pokrito, je bilo čisto normalno. Jaz sem bila na vezi z vodjo policijskega okoliša v Bertokih. S temi policisti smo se ukvarjali nekako v povezavi, ker s tem (brezdomstvom) se mora ukvarjat tim, vsi – od policije, do sociale, do zdravstva – nekako timska mora bit obravnava. In ti, ki so bili bolj seznanjeni s to problematiko, da so bolj v globino poznal problematiko brezdomstva, ti, sigurno drugače odreagirajo kot pa še frišni policaji, ti, ki imajo bolj malo izkušenj. Z delom policiji, ne samo z brezdomnimi.«

Manuela: »Profesionalen odnos in strokoven pristop. Policija jih navadno pozna. S policijo sodelujemo, si izmenjavo informacije. V letošnjem letu sta dva naša uporabnika bila povabljeni, da sta se pridružila policiji pri 'pregledu hiše'.«

Zlatko: »Slabo. Slabo. Policija tretira brezdomce, kot da so ene živali, kot da niso ljudje. Točno tako povedano.«

Ste bili kdaj v zaporu?

Sedem od sedmih vprašanih brezdomcev je bilo vsaj enkrat v zaporu.
--

Zlatko: »Velikrat, ja.«

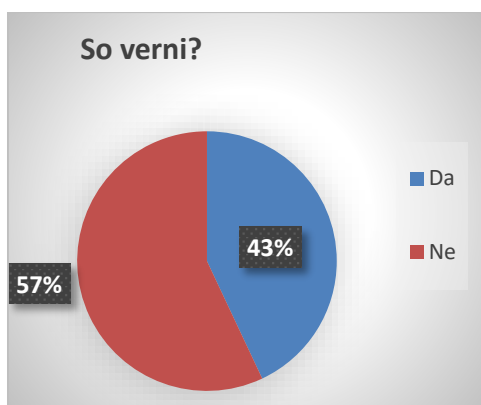
Andrej: »No vidiš, to je največji pojem. A veš, kdo se vsak hval', kdo je bil v zaporu. Vsi se hvalijo s tem. Kje je bil v zaporu. Ja, jaz sem bil. Ampak štiri dni. Sem odsedel in ciao.«

Tajan (povzetek)

Pri 15-ih je bil v zaporu za en mesec, zaradi kraje. Tam so ga zaporniki silili v slabe stvari. Na primer vtetovirali so mu na roko tri pike, kar je pomenilo nek upor proti policiji (on tega ni vedel). Ko so policaji to videli, so ga pretepli in mu prisilno čez znak vtetovirali začetnico njegovega imena. V zaporu se je naučil najslabših navad.

Vsi od opazovanih brezdomcev so prestajali zaporno kazen, kar naj bi veljalo kot pomemben ugled med brezdomci. S policijo jih ima velika večina slabe izkušnje in se na policijo ne obrne v primeru pomoči, strokovni delavci pa poročajo tudi o dobrih izkušnjah in sodelovanju s policijo pri problematiki brezdomstva.

J. RELIGIJA

Graf 27: Vera (mnenje javnosti)

Andrej: »Jaz sem protestant. A ti to kaj pomeni? Na ulci drugače niso verni. Ne znajo spoštovat ene stvari, ke jo jaz spoštujem – vera je samo ena. Spoštujem protestantsko cerkev.«

Zlatko: »Pol pol. Verjamem, ampak ne držim se reda. Sem pa musliman.«

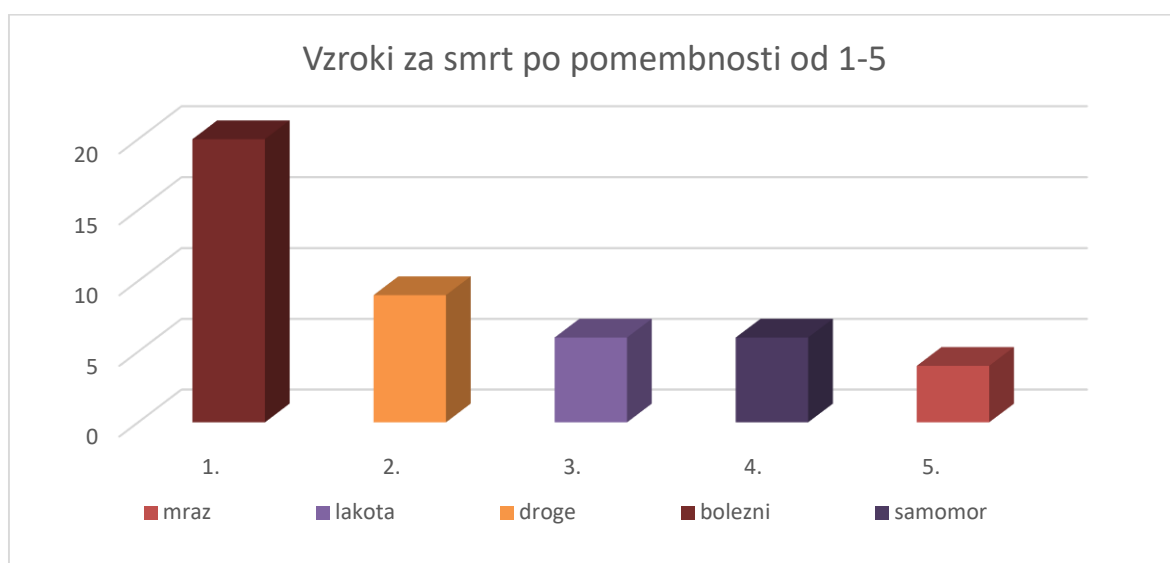
Tajan: »Sem zelo veren, islam mi je velika uteha, da ne zblaznim.« (Velikokrat sem ga v centru opazil, z misbaho – islamski rožni venec – v roki, kako je molil.)

Darja: »K maši naši niso hodili. Verni ... bom rekla tako – niso molili. Čeprav smo bli Karitas, bila je neka zmernost, pri nas se tudi nikoli ni ne vem kaj klelo, grdo govorilo. Ker jaz sama nimam navade, tam pa tudi, če je bil kdo malo bolj razburjen, smo mu rekli: 'Glej, ustavi se, veš da je to hiša karitasova,' imeli smo pač križ, ustanovitelji so le Cerkev. K maši pa tudi v smislu zavetja v Kopru niso hodili. Niti gor v svet Anton, oče Franc je bil ena karizmatična osebnost na tem področju, ki je imel skupnost Srečanje, ukvarjal se je z odvisnostmi in tako naprej. Bil je pa župnik v sv. Antonu, sam niso hodili. So pa spoštovali, bom pa rekla, imajo pa spoštovanje do tega, do župnikov, do vere. Eno spoštovanje pa imajo.«

Manuela: »To je osebno vprašanje, katerega ne moremo spraševati zaradi diskriminacije. V zavetišču vsako leto obeležujejo vse praznike, bolj krščanske, kdor se želi se pridruži k skupni večerji (božič, velika noč), kdo ne pa ne. K maši ne hodi 80 procentov. V zavetišču za brezdomce ni pogovora o veri, politiki, kulturi, ker so mnenja različna in bi hitro prišlo do prepira. To je stvar posameznika in to spoštujemo.«

Vsi trije intervjuvani brezdomci so verni, vera jim predstavlja uteho in pomiritev. Andrej navaja, da večina ljudi na cesti ni verna, saj se ne morejo držati pravil. To je protiven podatek glede na intervjuvance, tako da končnega rezultata ne moremo trdno postaviti. Vsekakor je religija za tiste, ki so verni, zelo pomemben del življenja. Osmišljevalna funkcija ima osrednjo vlogo, pomoč od verskih organizacij pa ne vpliva na njihovo vernost, temveč imajo do religije spoštovanje.

K. SMRT

Graf 28: Vzroki za smrt (mnenje javnosti)

*Dopis anketiranca: 'overdose' je tudi samomor.

Katarina: »Lakota ne, saj je, vsaj v Ljubljani veliko organizacij, kamor lahko ljudje hodijo po hrano, tudi tople vsaj enkrat na dan. Predoziranja in kombinacija uporabe drog in slabega zdravstvenega stanja. Potem samomori, čeprav se za to ne razve ali je bil samomor ali ne. Za pokop poskrbi država, če ne more posameznik sam plačati pokopa, tu mi več ali manj posredujemo podatke o znanih družinskih članih.«

Manuela: »Starost, droge, alkohol, bolezni, povezane z nezdravim življenjskim slogom.«

Darja: »To pa kot vsi ostali. Ničesar ne bi posebej izpostavila, razen ne pri smrti, bolj pri boleznih, da fantje (brezdomci) 'niso bolani', se ne počutijo bolane, ko pa enkrat majčkeno začnejo urejati svoje življenje, se jim pa sesuje. Zakaj? Zaradi tega, ker takrat je tisti prvi

faktor stresa, je šel, nehal izločati adrenalin, ker je, kaj jaz vem, uredil, prej je študiral, kam bo šel danes spat, kaj bo pojedel, kaj bo popil in to je bilo vse. Potem ima pa to recimo urejeno, ko so dobili sobo, pa smo jim pomagali, pač so začeli, potem se je pa začelo, ker so se umaknili faktorji za stres, je pa pogorišče v človekovem telesu. Po tem so ble pa možganske, infarkti ... Lakota ni sigurno. Lej, če je zaradi lakote umrl, pomeni, da ni bil samo brezdomec, da je imel, tudi precej je moderno zdaj govoriti, o dvojnih diagnozah oz. psihiatričnih boleznih. Ima dejansko psihične motnje. V Ajdovščini sem imela enega brezdomca, ker sem delala nekaj tudi tam – postavljala to hišo Malorca pokonci (zavetišče za brezdomce), majhen prostor je bil, v garaži, skratka luknja, to je bilo od pepela, vsa svinjarija. Pač ta človek enostavno ni imel, glava ne dela več tako, kot bi mogla. In če glava ne funkcionira, no, da ne veš, da si lačen, žejen. Kle notri je glava kriva.»

Andrej: »Vse je. Samo ena stvar je. Samomora ne smeš naredit'.«

Zlatko: »Največ je bolezen, depresija, alkohol je tud' en problem, droga je tud' en problem. Velik' so izgubili v življenju, ne morejo dobit nazaj. Probajo se na noge postavit', ne dobijo dosti pomoči od države pa od ljudi in zato take stvari pridejo do konca, da ne morejo tko živet' naprej in poj se take stvari dogajajo.«

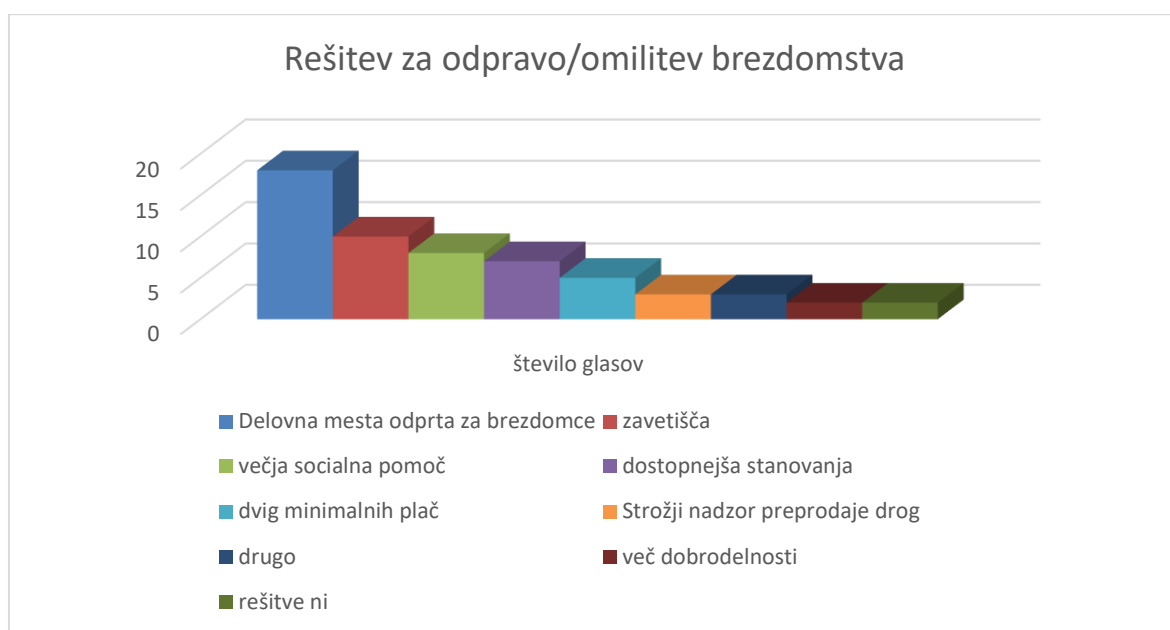
Matej: »Dedni postopek se vedno sproži tako, da upravna enota pošlje smrtovnico na pristojno okrajno sodišče. In sodišče razišče vprašanje zapuščine in dediče. Če premoženja ni, ne opravi zapuščinske obravnave. Če so samo premičnine, odloči, kdo podeduje te premičnine. Dediči lahko to last brezdomca npr. oblačila vzamejo ali ne. Če dedičev ni ali se vsi odpovejo, potem deduje država. Ampak tu itak večina ljudi nič nima. Sem pa bral enkrat, sicer v tujini, da imaš brezdomce, ki imajo premoženje, ampak se odloči kot 'statement', da bo živel na ulici. Potem se deduje normalno. Pogreb pa je najnižji možni, recimo upepelitev in raztros. To plača občina. Včasih so jih pa pokopaval izven pokopališča.«

Se kdaj zgodi da kdo iz raznoraznih razlogov v zavetišču umre? Kakšen je potem protokol?

Manuela: »Da – obvestimo zdravstveno službo, policijo, nadrejene pri CSD. Starost, droge, alkohol, bolezni povezane z nezdravim življenjskim slogom. V letu 2023 je ena brezdomna oseba, ki je bila nameščena v našem zavetišču umrla na javnem WC-ju v Mariboru, predoziranje. V letošnjem letu 2024 pa smo klicali že 112 zaradi vidnih znakov zlorab substance.«

Glavni razlogi smrti so torej bolezni, stranski učinki drog in ostali elementi zdravega življenjskega sloga brezdomcev. Poudarjajo tudi samomore, ki so po opisovanju brezdomcev in stroke dokaj pogosti. Samomor je za brezdomce zelo negativno označeno dejanje. Po pogovorih, ki sem jih imel z brezdomci, se ti bojijo samomora in je zanje najslabši način smrti, ki pomeni izgubo v borbi z življenjem (svoje situacije namreč ne označujejo kot izgubo nad življenjem). Enako misli tudi Andrej. Pomemben podatek je, da lakota zagotovo ni razlog za smrt, saj je hrana ena izmed stvari, ki jo imajo brezdomci v Sloveniji na razpolago dovolj. Odgovor je zadovoljiv, vendar konkretnih primerov nimamo. Vsekakor pa smo zagotovo izločili lakoto kot vzrok za smrt. Ta podatek bi bil za mnoge zelo presenetljiv.

1.1. REŠITEV

Graf 29: Rešitev (mnenje javnosti)

*Opombe piscev za rešitve: zavetišča, a strokovno vodena / vse to jim nič ne pomeni / nekateri se odločijo, jim odgovarja ta način življenja / vsak brezdomec je zgodba zase / poceni stanovanjski kompleksi za brezdomce, ki delajo.

Katarina: »Stanovanja, z različno obliko podpore. To je šele začetek reševanja brezdomstva. Podpora pa različna, saj eden rabi pri plačevanju položnic, drugi pri vzdrževanju, drugi zelo individualno, celovito.«

Brezdomec: »Nama z ženo na Kraljih ravno iščejo stanovanje. A je težko najti stanovanje, kamor lahko dostopam z invalidskim vozičkom.«

Andrej: »To ti ne znam povedat, ker se ljudje ne znajo odločat. Problem je, da se morjo ljudje sami odločit. Moraš bit inteligenten. Drugače ne moreš prit' do stanovanja. Meni je uspelo. Ker sem inteligenten.«

Zlatko: »Rešitev za to bi bilo več pomoči takim ljudem, recimo, stanovanja, da jim dajo, ali prenočišča, kjer lahko spijo in se očistijo. Vem, da eni ljudje grejo težko od alkohola, od drog. Ampak dobra je možnost za začetek, če en res hoče it' ven in hoče začeti' boljše življenje, stanovanje. To je prvo. Drugo je, da si uredi dokumente, zdravstveno kartico, da lahko gre k zdravniku in take stvari ... Kot tretje pa, da mu pomagata dobiti kako službo, potem se pa vidi, če on res hoče se spremeniti' ali ne. Ampak to je najboljša možnost za človeka, kaj mu lahko pomagaš. Pri meni je bilo pa tako... Nekaj časa smo bivali pri sorodnikih, potem so nas vrgli ven in smo se spet nekako znašli. Tako smo živeli do mojega 10. leta. Takrat sem se začel ukvarjati s slabimi stvarmi in naredil veliko denarja in si vzel stanovanje na črno. Pri 10-ih sem preživel še brata in sestro s hrano in mesečno plačeval stanovanje. Bili smo sami. Denar sem pa zaslužil na ulici, da sem lahko to financiral. Tako smo živeli 5 ali 6 let, potem pa smo spet pristali na ulici. Ko sem imel 15 let, sem se poročil in potem živel pri tastu, z bratom in sestro. Potem sta si tudi onadva našla moža in ženo in se poročila. Zdaj imajo vsi svoje družine in vsi smo nekaj zrihtali iz svojega življenja in ven prišli iz ulice. Brat in sestra sta se poročila k precej bogatim družinam.« (Skupaj z ženo sta oba želela z ulice in prenehati z uporabo drog. Oče mu je nekega dne priskrbel večjo vsoto denarja, da si je s tem in tudi zaslužkom od svoje službe lahko kupil hišo. Zdaj so normalna družina, otroci hodijo v šolo, trenirajo karate, nogomet ter razen stereotipov zaradi romskega porekla, živijo precej normalno življenje.)

Tajan pravi, da bi blo dobro za ljudi, da bi bogate in revne družine izmenjale otroke za nekaj časa. Tako bi širili razumevanje do drugih, bogati starši bi videli dobroto in dobrosrčnost revnih ljudi, bogati otroci bi se naučili ponižanja in spoštovali bi revne ljudi.

Matej: »Odgovor je povezan s tem, da poznamo vzroke zakaj do tega prihaja. Sigurno se povečuje delež ljudi, ki jih je v brezdomstvo porinila socialna stiska. Sigurno. Pač revščina se povečuje, to je dejstvo. Sigurno nek odstotek teh ljudi postane brezdomec. V tem primeru bi morala država poskrbeti najprej z minimalno plačo in tem, da imajo vsi možnost

pridobivanja zaslužka. Če ne morejo, ker so invalidi, dobivajo itak ta nadomestila. Druga stvar je dovolj veliko število socialnih stanovanj. Stanovanj pa primanjkuje. Glede stanovanjske politike zdaj nekaj delajo na tem, samo mislim, da premalo. Oziroma da bodo s to stanovanjsko politiko reševali mlade družine in mlade, kar je prav, ker večina živi še pri starših. Ne vem pa, če je to namenjeno tok za brezdomce. Za brezdomce pa so socialna stanovanja.»

Darja: *»Za zmanjšanje bi rekla tko. Finančno dostopna, ne zastonj, stanovanja, nastanitve. Ampak to, garsonjera, soba, lahko tudi soba in potem skupna uporaba sanitarij. Ne tko kot včasih, ko so bili samski domovi, da imaš skoncentrirano. Če imaš ti te ljudi skoncentrirane, da jih imaš 30 na kupu, ljudje, okolica ni pripravljena na take ljudi. Manjše, tle dva, tam dva, tam dva. Take manjše enote. Predvsem pa, da so finančno dostopne, to pomeni, da je lahko nastanitev 200 evrov, pa 100 evrov stroški, recimo 300 evrov s stroški. In meni nikoli ni šlo v glavo, da lokalna skupnost, ena občina, ki ima in stanovanjske sklade in ne vem kaj še vse, da nima na razpolago dveh, treh trosobnih stanovanj. Pa ne zastonj! Da je finančno dostopno. Trosobno stanovanje, da imaš notri tri ljudi, tri osebe in da vsak plača po 200 evrov, to je 600 evrov, za elektriko, vodo in nastanitev. Vsi bi bli, vsi sanjajo o tem (brezdomci). Imajo eno predstavo, željo. To, pa organizacije, da nudijo podporo. Mi imamo starše, partnerje, nekoga imamo, ko pridemo v stisko, da se nanj lahko obrnemo, pogovorimo. Oni tega nimajo, te socialne mreže. In če imajo nastanitev, da potem imajo podporo s strani organizacij. Pri nas ni bil problem, pa tudi na Rdečem križu, menit se s stanovanjsko skupnostjo. Ko imaš socialno delavko, ki dela na tem področju, ki ti nudi suport. Podprte nastanitve. Ter da ima policija, zdravstvo, sociala neko skupno razumevanje, usmerjenost v to. Primer, vidiš na ulici brezdomca, se neki maje. »je brezdomc, je pijan, zadrogiran, delat naj gre!«. Ni res, infarkt je imel, srce ga je izdalo. Tako da pristopiš k njemu, da ugotoviš, kaj je, zato je potreben multidisciplinaren tim, da veš, kaj se dogaja z njim, da razumeš.»*

Manuela: *»Splošna rešitev ne obstaja. Vsekakor pa je velika sistemska luknja, kamor padejo posamezniki in se brez pomoči drugih težko ponovno postavijo na noge. V začetku je veliko dejavnikov, ki vzdržujejo brezdomstvo ali ga celo poglobijo.*

Do sedaj sem imela le en primer osebe, ki je prišla k nam, ko je imela le še dva evra v žepu. V kolikor ne bi prepoznala, da je prav, da se namesti, da ji omogočimo podporo, bi lahko zapadla v odvisnosti ali celo v kriminal. Vsaka oseba imam svoje »vzroke«, nikakor ne

moremo tega posploševati in dajati v kalup. Nikakor pa ni lahko, ko oseba pride s tistim zavedanjem, da je to le še edina možnost, včasih zadnja možnost, da ne ostaneš zunaj na cesti. Beležimo pa tudi nekaj primerov, ko so dolga leta živeli na cesti, prepuščeni sami sebi, in so šele po 3 ali 8 letih prišla v naše zavetišče. Sedaj ga jemljejo kot dom. Prvič imajo okrog sebe ljudi, zaposlene, na katere se lahko obrne. Določeni pridejo k nam tudi iz drugih socialno varstvenih zavodov, kot je Hrastovec. Zavetišča so zelo vpeta v samo lokalno okolje. Za doseg te ciljev se povezujemo z drugimi za nastanjenega uporabnika pomembnimi institucijami (CSD, ZRSZ, zdravstvene institucije, društva ...), kot tudi pomoč pri vzpostavljanju ali ohranitvi odnosa s socialno mrežo, da bi nastanitev v zavetišču bila le prehodne narave.»

Menite da so zavetišča dobra strategija za odpravo, omilitev brezdomstva? Kakšen odziv dobite od brezdomcev o zavetiščih?

Manuela: *»Rezultati dela v Zavetišču ne odstopajo od zastavljenih ciljev. Pri uporabnikih, ki že več let bivajo v zavetišču, smo prišli do naslednjih ugotovitev: uporabniki so se zelo navezani na zavetišče za brezdomce, ki ga dojemajo kot svoj dom; uporabniki so pridobili vsakodnevne higienske in prehranjevalne navade; izboljšala se je samopodoba uporabnikov, prav tako je njihov zunanji videz bolj urejen; med uporabniki je manj nesreč, poškodb in incidentov; uporabniki, ki so dela zmožni, opravljajo priložnostna, prostovoljska dela ter se vključijo v programe socialne aktivacije; uporabniki radi obiskujejo ustvarjalne delavnice in druženja po interesih. Z vidika lokalne skupnosti je manj kaznivih dejanj, nesreč, poškodb in hospitalizacij kot v primeru, če programa ne bi bilo. Manj je neorganiziranega zbiranja brezdomnih ljudi v lokalni skupnosti in s tem povezanega nezakonskega vedenja. Določeni ljudje potrebujejo namestitev v zavetišču le za krajši čas akutne stiske in si zaradi podpore in spodbude zaposlenih v zavetišču hitro poiščejo zaposlitev in posledično rešijo tudi stanovanjski problem. Opazno je tudi, da si je veliko uporabnikov s podporo zaposlenih zmanjšalo ali celo prenehalo prekomerno uživati alkohol.«*

Matej: *»Jaz mislim, da ja, ker jih oni po večini sprejemajo. Najmanj, kar je – dobijo hrano in če je nekaj res narobe, tam dobijo pomoč od prostovoljcev. To je lahko hrana, obleka, zdravstvene storitve ali težave s prekrški.«*

Se vam zdi, da zanimanje brezdomcev za zavetišča ali že samo število brezdomcev v zadnjih letih narašča/pada/ostaja isto?

Manuela: »Vsekakor narašča, zaradi vseh dejavnikov, ki so prisotni v lokalni skupnosti (draga stanovanja, nezmožnost najema, najemodajalci zahtevajo varščino za 2 ali 3 mesece, nasploh draginja). Zaskrbljujoča je potreba po namestitvi mlajših uporabnikov, s težavami kombinirane odvisnosti (alkohol, droge, tablete) ob že predhodno večkratnih in dalj časa trajajočih poskusih zdravljenja težav v duševnem zdravju in neurejenih družinskih odnosih zaradi nasilja. Srečujemo se z namestitvami starejših uporabnikov, ki imajo resnejše zdravstvene težave in po zaključku zdravljenja v bolnici nimajo možnosti primerne nastanitve. Prostih mest v domovih za starejše ni bilo in sprejeli smo jih v zavetišče. Družinska zavetišča, ko se vsa družina zaradi finančnih, zdravstvenih težav znajde v stiski. S programom bi ji bilo omogočeno, da ostanejo člani skupaj in se skupaj učijo reševati družinske težave. Potrebovali bi tudi odprti tip zavetišča – kjer bi lahko brezdomne osebe prespale, poskrbele za svojo higieno. Potrebovali bi tudi prehodne namestitve do 1 leta po odpustu iz zavetišča, ki pa bi obenem omogočale, da bi uporabnik še naprej koristil strokovno podporo. Veliko ljudi se po telefonu informira za sprejem v Zavetišču za brezdomce Maribor (prvotno se opirajo na svoje moči, iznajdljivost, da preživijo zunaj tudi v vseh vremenskih razmerah). Včasih se zgodi, da smo z določeno osebo že opravili razgovor o vključitvi, a si na koncu premisli. Včasih se tudi zgodi, da oseba v zavetišču biva že nekaj dni in ugotovi, da osnovni higienski minimum ali spoštovanje pravilnika in hišnega reda ne bo zmogla. Nekateri uporabniki pa niso zmožni sobivanja v skupni sobi.«

Dobrih idej za rešitev je razvidno kar nekaj. Stanovanja kot poglobljena dobrina, ki bi omogočila ljudem pobeg iz subkulture brezdomstva, je najpogostejši odgovor stroke in brezdomcev. Javnost je za najpomembnejšega izbrala delovna mesta, prilagojena brezdomcem. Zlatko predlaga redosled pomoči, ki se začne s stanovanjem, sledi pomoč pri ureditvi osebnih dokumentov in zavarovanja ter kot zadnja faza prilagojena zaposlitev. Matej poudari, da se na stanovanjski problematiki dela premalo, in da je pomoč bolj usmerjena k mladim družinam. Tako javnost kot Matej in Manuela poudarjajo, da so zavetišča in socialna pomoč dobra rešitev, saj omogočata zagotovitev osnovnih potreb in nekakšno obliko rehabilitacije in socialne podpore. Vsekakor pa to ni celovita rešitev. Na podlagi konkretnih primerov vidimo presenetljive rešitve, na katere mnogi ne bi pomislili. Zlatkov primer pove, da je poroka lahko rešitev za brezdomstvo. V njegovem primeru

moramo upoštevati kot rešitev tudi nelegalno pridobljen denar in družinske vezi. Tajan predlaga prakso, ki bi zmanjšala nerazumevanje med višjimi in nižjimi sloji, vendar je le-ta težko izvedljiva. Problem bi se pojavil pri varnosti in soglasju višjih slojev za tako tveganje. Rešitev bi bila zelo težko celovita, saj smo na konkretnih primerih večinoma naleteli na osebne stiske, ki jih je težko reševati splošno. Matej poudarja, da moramo za rešitev najprej definirati vzroke in realno stanje. S temi podatki sem zelo zadovoljen, saj prikažejo nekaj inovativnih načinov reševanja brezdomske problematike. Hipoteza 4, da celostne rešitve za brezdomstvo ni, je delno ovržena, saj razberemo iz podatkov precej celostnih rešitev, a so težko izvedljive ali pa premalo celostne.

6 MODROSTI IN NASVETI BREZDOMCEV – bralcem

Andrej: »Jaz imam hčerko. In jo spoštujem. Veliko bistva je v tem, kaj spoštuješ.«

Andrej: »In a veš, kaj je največji problem. Zaničujete nas tut vi. Če boš meu spoštovanje, boš meu use. Če pa nimaš spoštovanja, pa nimaš nič. Spoštuj ljudi. In vi ne znate razumet spoštovanje.«

Andrej: »Sej vem, da me zdej vse to sprašuješ, za šolo, ampak jaz sem pa preživu ulco. Ti delaš študij, jst pa doktorat, na ulci. Nikomur ne zamerim, ampak jest sem naredu doktorat na ulci, ne vi. Vi delate študij od nas. Iz našega doktorata na ulci vi delate magisterij, študij.«

Andrej: »Samo eno stvar ti povem. Bodite pametni. Nič drugega. Jaz bom zdajle šel in bom pameten. In tut ti bod.«

Zlatko: »Ja, ljudem bi dal nasvet – dejte na te brezdomce mal' bol' z očmi pogledat'. Človek je vse izgubil v svojem življenju, ne rabiš ga pljuvat'. Dej probaj mu pomagat. To je moj nasvet.«

Tajan: »Dnar je za pametne ljudi, dnar za budale ni!«

Tajan: »Denar revežu ne pomeni veliko.«

7 SKLEP

V Sloveniji je 1000–5000 brezdomcev, od tega samo v Ljubljani okoli 100 vidnih brezdomcev. Od vseh brezdomcev je okoli 20 % žensk, ki so večinoma skrite brezdomke. Tujih brezdomcev ni veliko oz. niso stalni. Vzrok brezdomstva so v večini primerov družinske razmere. Brezdomstvo je močno povezano z uporabo drog in s krajo, saj se večina opazovanih brezdomcev poslužuje obojega, pri čemer uporabo drog težko umestimo kot vzrok ali posledico. Vsi opazovani brezdomci so v preteklosti prestajali zaporno kazen. Brezdomci od različnih organizacij dobijo vsaj en topel obrok na dan. Za hrano je v Sloveniji dobro poskrbljeno, lakota je problem le v primerih resnih duševnih motenj. To potrjuje tudi Preizkus treh potreb, v katerem so najpogostejše izbrana dobrina cigarete, hrane pa ni izbral nihče. V večini si lastijo telefone, spijo okoli štiri ure na dan. Tvorijo subkulturo in imajo med seboj mnoge vezi, ki pa so površinske. Z družino nimajo stikov. Izobrazbe večinoma nimajo ali pa je primarna ter v njihovem življenju nima velike vloge. Primanjkuje jim prenočišč in zdravstvenih storitev, ne primanjkuje jim hrane in oblačil. Pomoči zdravstva in policije se velikokrat ne poslužujejo zaradi slabih osebnih izkušenj s stigmatizacijo. V večini imajo osebne dokumente in prejemajo 484,88 evra na mesec. Brezdomcu njegov življenjski stil ne zagotovi pogojev, da bi lahko opravljal službo, četudi bi si to želel. Tudi med brezdomci prihaja do nesoglasij glede pomembnosti družbene ali individualne krivde za njihov položaj. Denar, ki ga dobijo z beračenjem, porabijo za trenutne potrebe, pri čemer ni nujno, da gre za alkohol. Kljub temu da imajo na voljo hrano in obleke, si, ko imajo denar, velikokrat omenjene dobrine privoščijo sami. Alkohol in cigarete uživajo skoraj vsi. Rešitev za brezdomstvo je nekaj, a so večinoma delne ali zelo težko izvedljive. Poglavitna je finska strategija 'Najprej stanovanje!', sledijo delovna mesta, prilagojena brezdomcem, zavetišča, višja socialna pomoč, poznavanje vzrokov. Na konkretnih primerih vidimo, da so rešitev lahko tudi poroka, družinska poznanstva in nelegalno služenje denarja. Predlagane so tudi rešitve za izboljšavo medsebojnega razumevanja med revnim in bogatim prebivalstvom. Preventivne rešitve so dvig minimalnih plač, preprečevanje deložacij, socialno dostopna stanovanja in socialna podpora ljudem na pragu revščine. Mnenje javnosti se je v večini primerov izkazalo za pravilno. Sodeč po tem stereotipov, ki ne bi bili resnični, generalno ni. Vsekakor pa smo v večini primerov našli izjeme, za katere ugibanje javnosti ne drži. Mnenja stroke so med seboj enotna, mnenja med brezdomci so raznolika. Pogled na problematiko iz vidikov stroke, javnosti, brezdomcev in lastnega opazovanja je ob celostnem povzetku

precej podoben, enoten. Teoretični uvod podpira ugotovitve stroke ter tudi večino ostalih mnenj.

Glavna pomanjkljivost raziskovalne naloge je širina zastavljenega vprašanja. Snov je zelo obsežna, podatki pa kvalitativno obdelani, kar je vzelo veliko časa in se izkazalo z veliko časovno stisko. Pomanjkljivost je tudi relativno majhen vzorec raziskanih brezdomcev, zato so ankete manj natančne ter vsebujejo različno število anketirancev pri posameznih vprašanjih. Preizkus treh potreb bi moral izvesti več kot sedemkrat ter natančneje oceniti vrednost dobrin. Številčno majhna je tudi anketa z javnostjo. Vsi brezdomci, ki sem jih anketiral, so uporabniki društva Kralji ulice in se zadržujejo v okolici Ljubljane, kar že samo po sebi pomeni, da sem raziskoval samo določeno podskupino brezdomstva. Raziskovanje mi je oteževalo tudi to, da sem šele v procesu raziskovanja naletel na najbolj zanimiva vprašanja in raziskovalne probleme, ki pa jih zato nisem mogel celostno obravnavati. Ena od oteževalnih okoliščin je, da t. i. strokovnjakov za brezdomce ni in sem zato moral strokovne odgovore najti za vsako področje posebej. V tem pogledu bi lahko v prihodnje pridobil mnenje delavcev na Zavodu za zaposlovanje, Centru za socialno delo, pro bono ambulant, društvu Stigma, društvu Vincencijeva zveza dobrote in več. V naslednjih raziskavah bi zagotovo namenil več poudarka raziskovanju populacije brezdomstva kot pa javnega mnenja.

8 VIRI IN LITERATURA

- Busch-Geertsema, V. (2010). Defining and measuring homelessness. O'Sullivan, E., Busch-Geertsema, V., Quilgars D. in Pleace, N. (ur.) Homelessness Research in Europe. (str. 19–39). Nemčija: GISS.
- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2007). Brezdomstvo v Ljubljani. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2011). Ocenjevanje obsega brezdomstva v Sloveniji. Socialna pedagogika, 15(4), 291–316.
- FEANTSA. (2010). Končanje brezdomstva: priročnik za oblikovalce politike. Ljubljana: Društvo Kralji ulice; Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Pridobljeno 19. 2. 2024, <http://www.kraljiulice.org/library/767/slovenski-prevod-prirocnika-koncati-brezdomstvo.pdf>.
- Filipovič Hrast, M. (2019). Challenges to development of policy on homelessness in Slovenia. European Journal of Homelessness, 13(2), 111–130.
- Filipovič Hrast, M. (2023). Homelessness in Slovenia. Bretherton, J. in Pleace, N. (ur.) The Routledge Handbook of Homelessness. (str. 384–393). Taylor & Francis.
- Flaker, V. (1999). Stanovanjske težave ljudi z dolgotrajnimi duševnimi stiskami in možne rešitve.
- Haralambos, M. in Holborn, M., (2001). Sociologija: Teme in pogledi. Ljubljana: DZS.
- Höfler, K. in Bojnec, S. (2013). Kvalitativna analiza vzrokov in posledic brezdomstva. Socialno delo, 52(4), 261–290.
- Knežević, J. (2000). Iskanje novih poti ljubezni do brezdomcev v Cerkvi na Slovenskem na pragu tretjega tisočletja. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- Mandič, S. (1999). Stanovanjska tveganja, ranljive skupine in novi pogledi. V: Srna Mandič (ured.), Pravica, do stanovanja: brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- O'Sullivan, E., Pleace, N., Busch-Geertsema, V. in Hrast Filipovič, M. (2020). Distorting tendencies in understanding homelessness in Europe. *European Journal of Homelessness*, 14(3), 109–135.
- Pleace, N. (2016). Researching homelessness in Europe: Theoretical perspectives. *European Journal of Homelessness*, 10(3), 19–44.
- Pleace, N. in Hermans, K. (2020). Counting all homelessness in Europe: The case for ending separate enumeration of 'hidden homelessness'. *European Journal of Homelessness*, 14(3), 35–62.
- Potočnik, K. (2023). Problematika brezdomstva na Gorenjskem z vidika strokovnih delavcev zavetišča za brezdomce. Univerza na Primorskem: Socialna pedagogika.
- Ravnik, Mateja. (2009). Brezdomstvo: streha ali zvezde nad glavo. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za socialno delo.
- Razpotnik, Š. in Dekleva, B. (2013). Na cesti-brezdomci o sebi in drugi o njih. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Rogelj, A., Sax, N., in Lovrenčič, M. (ur.) (2016). Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, www.fran.si, (dostop 13. 3. 2024).
- Snoj, M. (2016). Slovenski etimološki slovar³. <https://www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4287615/klosr?View=1&Query=klo%c5%a1ar&FilteredDictionaryIds=193&FilteredDictionaryIds=207#>, (dostop 13. 3. 2024).
- Stone, N. (1999). Boj proti brezdomstvu in oskrba s cenovno dosegljivimi stanovanji: britanski model.
- SURS. (2017). Mednarodni dan brezdomcev. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6991>, (dostop 9. 4. 2024).

SURS. (2023). Osebe izpostavljene tveganju socialne izključenosti.

<https://www.stat.si/statweb/News/Index/12690>. (dostop 9. 4.. 2024).

8.1 VIRI GRAFOV

Graf 1: SURS. (2017). Mednarodni dan brezdomcev.

<https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6991>, (dostop 9. 4. 2024).

9 PRILOGA

Priloga 1: ANKETA O BREZDOMSTVU

O tej tematiki mnogi ne vemo veliko. Torej imejte v mislih, da je cilj vprašalnika, kaj mislite, da je najbolj pravilen odgovor. Če imate odgovore, ki so izven podanih okvirjev, jih PROSIM svobodno dopišite zraven. Želim, da so vaši odgovori, kar se da izraz vašega mnenja, zato dopišite zraven, kjerkoli, karkoli želite – objasnila, dodatni odgovori/ nepodani odgovori. **Izjema** so vprašanja, kjer je podano le DA/NE. Tam preprosto odgovorite, kar se vam zdi bolj prav izmed podanega oz. kot mislite, da **velja za večino**. HVALA.

Izpolni: SPOL: M / Ž STAROST: _____

1. Kaj mislite, da so najpogostejši razlogi za brezdomstvo v Sloveniji? Obkrožite **dva**.

- A. Odvisnost od drog
- B. Prepiri/nesoglasja v družini – družinske razmere
- C. Brezposelnost
- D. Invalidnost, psihične bolezni
- E. Dolgovi
- F. Nespametno ravnanje z denarjem (npr. igre na srečo)
- G. Migracija – priseljeni tujci, begunci
- H. Odločitev posameznika, da bi rad živel na cesti
- I. Je genetsko pogojeno (zapisano v DNA)
- J. Vsesplošna revščina, gospodarsko stanje države
- K. Drugo: _____

Kateri je poglavitni? (črka): _____

2. Ocenite, koliko brezdomcev je v Sloveniji?

3. Katero stopnjo izobrazbe mislite, da imajo (v večini)? Obkrožite.

- A. Nedokončana osnovna šola

B. Osnovna šola

C. Srednja šola

D. Fakulteta

4. Imajo družino?

Imajo še stike z družino?

DA	NE
----	----

DA	NE
----	----

5. Imajo prijatelje?

Imajo »nebrezdomske« prijatelje?

DA	NE
----	----

DA	NE
----	----

6. Kakšna je dostopnost zdravstvenih storitev za brezdomce?

slaba	zadostna	dobra
-------	----------	-------

7. Česa jim **najbolj** primanjkuje – od navedenega? Obkrožite.

A. Hrane

B. Oblek

C. Zavetja/prenočišč

D. Zdravstvene oskrbe

8. V odstotkih, koliko od njih je brezdomk (v SLO)?

A. 50 %

B. 30 %

C. 20 %

D. 10 %

E. <5 %

Ali so bolj ogrožene/zlorabljene – nasilje, posilstvo ...?

DA

NE

So pri njih poglavitni razlogi za brezdomstvo isti?

A. DA

B. Drugi razlogi: _____

9. Koliko je tujih brezdomcev (tujcev), jih je več kot slovenskih brezdomcev?

A. 70–80 %

B. 50–60 %

C. 30–40 %

D. 10–20 %

E. <10 %

10. Ali imajo brezdomci osebne dokumente?

DA	NE
----	----

11. Ali brezdomci prejemajo socialno pomoč? Če da, koliko? Zaokrožite na 100 €.

DA	NE
----	----

12. Ali mislite, da bi brezdomec lahko dobil službo, če bi le želel delati? (torej, da mu okolica to omogoča, je le njegova odločitev). Obkrožite.

DA – to je večinsko odvisno od njega	NE – drugi razlogi mu onemogočajo najti zaposlitev
--------------------------------------	--

Npr. _____

Koliko brezdomcev se resnično zanima za službo?

A. 80 %

B. 50 %

C. 30 %

D. 10 %

E. <5 %

So kdaj obiskali zavod za zaposlovanje?

DA	NE
----	----

13. Koliko EUR povprečno porabijo na dan, mesec?

Dan: _____ Mesec: _____

Koliko na dan porabijo striktno za hrano? Prihranki? DA NE

A. 5 €

B. 10 €

C. 20 €

D. 30 €

E. 50 €

F. 0 €

14. Za kaj porabijo denar, ki jim ga odstopijo mimoidoči?

A. Hrana

B. Obleke

C. Alkohol/cigarete

D. Trde droge

15. Imajo dostop do medijev? Preko česa?

A. Imajo telefon

B. Imajo radio

C. Posredno (preko znancev, TV-jev v barih itd.)

D. Nimajo stikov z mediji

E. Drugo: _____

16. Uživajo trde droge?

DA	NE
----	----

17. So kdaj kaj ukradli?

DA	NE
----	----

18. So brezdomci verni?

DA	NE
----	----

Ali hodijo k maši?

DA	NE
----	----

Glavni vzrok za njihovo vernost?

- A. Prejemajo pomoč s strani verskih organizacij
- B. Cerkev jim nudi zatočišče
- C. Nižja stopnja izobrazbe
- D. Uteha v težkih časih
- E. Upanje, da jih po smrti čaka boljši svet
- F. Prihajajo iz bolj vernih družin
- G. Drugo:

19. Kako mislite, da brezdomce tretira policija?

- A. Dosledno – striktno po načelih zakona
- B. Do njih se ne vede ravno lepo, a je tako tudi prav
- C. Slabo – z nasiljem, zaničevanjem, nerazumevanjem

20. Kaj so glavni vzroki za smrt brezdomcev? Izmed podanih **izberite 5** poglobitnih vzrokov in jih **napišite spodaj** – **opredelite** od 1–5 po pogostosti:

Pripišite črko:

A. Mraz	1	_____
B. Lakota	2.	_____
C. Droge	3.	_____
D. Bolezni	4.	_____
E. Poškodbe/nesreče	5.	_____
F. Nasilje		
G. Samomor		
H. Drugo		_____

21. Kaj mislite, da bi bila splošna rešitev za odpravo brezdomstva? Obkrožite **dva** odgovora.

- A. Več stanovanj/dostopnejša stanovanja
- B. Večja socialna pomoč – vsesplošna
- C. Več dobrodelnosti/prostovoljstva
- D. Strožji nadzor preprodaje in uporabe trdih drog
- E. Delovna mesta odprta za brezdomce
- F. Dvig minimalnih plač
- G. Zavetišča
- H. Rešitve ni
- I. **Drugo:** _____